

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSI
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAMİ FİNANS İÇİN BİR GELİŞİM ALANI
OLARAK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: KATILIM
BANKASI KURUMSAL MÜŞTERİLERİ ÜZERİNE
AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

Fatma ALTUN

2501140359

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mehmet SARAÇ

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : FATMA ALTUN Numarası : 2501140359
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : İSLAM İKTİSADI VE FİNANSI Danışmanı : PROF. DR. MEHMET SARAÇ
Tez Savunma Tarihi : 20.05.2019 Saati : 14:00
Tez Başlığı : İSLAMİ FİNANS İÇİN BİR GELİŞİM ALANI OLARAK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK : KATILIM BANKASI KURUMSAL MÜŞTERİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, soruların sorularına alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~GYÇOKLUĞU~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR. MEHMET SARAÇ		KABUL
2- DOÇ.DR. BORA YILDIZ		KABUL
3- - DR.ÖĞR. ÜYESİ ALİ ÇOŞKUN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- - DR.ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SABRİ TOPAK		
2- - DR.ÖĞR. ÜYESİ ZEYNEP HAFSA ORHAN		

ÖZ

İSLAMİ FİNANS İÇİN BİR GELİŞİM ALANI OLARAK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: KATILIM BANKASI KURUMSAL MÜŞTERİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

FATMA ALTUN

Sürdürülebilirlik, insanların çevreye olan negatif etkileri konusunda uyarı niteliğinde ortaya çıkan ve son dönemlerde daha fazla önem kazanmaya başlayan bir kavramdır. Kavramsal çerçevesi 1970'lere dayanan sürdürülebilirlik anlayışı, bu alanda çalışmalar yürüten uluslararası girişimlerin çabaları ile dünya genelinde farkındalık kazanmaya başlamıştır. Küresel iletişim imkanlarındaki ilerlemelerin de yardımı ile gün geçtikçe daha büyük kitleleri etkisi altına almaya başlayan bu anlayış, kurumları faaliyetlerinde ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri daha fazla dikkate almaya zorlamaktadır. Bu zorunluluk sürdürülebilirlik anlayışının ekonomik sisteme entegrasyonuna olan gereksinimi ve talebi de arttırmış ve finansal sistemde bu talepleri karşılamaya yönelik ürünler geliştirilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı sürdürülebilirlik anlayışını İslami finansal ilkeler bağlamında ele almak suretiyle, İslami finansal kurumların sürdürülebilirlik alanındaki mevcut durumlarını ortaya koymak ve bu alanda gelişim ihtiyacı olan konularla ilgili farkındalığı arttırmaktır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde sürdürülebilirlik anlayışının gelişimi ve günümüz ekonomik sistemindeki yeri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümünde ise öncelikle sürdürülebilirlik anlayışının İslami finansal ilkeler açısından uygunluğu değerlendirilmiş, ardından İslami finansal kurumların sürdürülebilirlik alanındaki uygulamaları incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'de, İslami finansal sistemde en büyük paya sahip olan, katılım bankalarının kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşımlarını ve mevcut uygulamalarını ortaya koyan ampirik bir araştırmaya yer verilmiştir.

Sonuç olarak, sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda ortaya koyduğu temel hedefler olan toplumsal eşitlik, adaletli gelir dağılımı, kaynakların geri

dönülemez şekilde tüketilmesinin engellenmesi, çevrenin ve tüm canlıların korunması gibi hedeflerin İslami finansal uygulamaların da dayanağı olan İslami prensiplerle örtüştüğü ancak İslami finansal kurumların söz konusu prensipleri uygulamaya geçirme noktasında kaydettikleri ilerlemelerin oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür. Bununla birlikte, katılım bankalarının kurumsal müşterileri üzerine yapılan ampirik uygulamanın istatistiksel sonuçları ise katılım bankaları kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik anlayışını iş yapış şekilleri ile ilişkili algılıyor olmasına rağmen iş süreçlerine entegre etme noktasında oldukça yetersiz kaldıklarını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Sürdürülebilirlik, İslami Bankacılık, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.

ABSTRACT

SUSTAINABILITY AS A DEVELOPMENT FIELD FOR ISLAMIC FINANCE: AN EMPIRICAL RESEARCH ON PARTICIPATION BANK CORPORATE CUSTOMERS

FATMA ALTUN

Sustainability is a concept that has emerged as a warning about the negative effects of people on the environment and has gained more importance in the recent period. The conceptual framework of the sustainability understanding, which emerged in the 1970s, has begun to gain awareness around the world with the efforts of the international initiatives that carry out studies in this field. With the support of the advancements in global communication opportunities this approach has started to influence the masses more and more and force the institutions to take into account the economic social and environmental impacts in their activities. This necessity has increased the demand for the integration of the sustainability understanding into the economic system and led the development of products to meet these demands in the financial system.

In this respect the aim of this study is to reveal the current situation of Islamic financial institutions in the field of sustainability and to raise the awareness of the issues that need development in this field by considering the sustainability concept in the context of Islamic financial principles.

In the first part of the study, information is presented about the development of sustainability understanding and its place in today's economic system. In the second part, first of all, the concept of sustainability is assessed in terms of Islamic financial principles and then the applications of Islamic financial institutions in this field are examined. In the last section, an empirical research is presented which demonstrates the approaches and current practices of corporate clients in the field of sustainability of Islamic banks.

It is concluded that the objectives such as social equality, equitable income distribution, prevention of the irreversible consumption of resources, protection of the

environment and all creatures are in harmony with the Islamic principles which are the basis of Islamic financial practices. However, the progress made by Islamic financial institutions in implementing these principles has been quite limited. On the other hand, the results of empirical research on corporate clients of participation banks demonstrated that the participation banks are insufficient to integrate the sustainability approach into their business processes although they perceive the approach associated with their business.

Keywords: Islamic Finance, Sustainability, Islamic Banking, Sustainable Development Goals.

ÖNSÖZ

Dünyada egemen olan mevcut ekonomik sistem, şirketleri ve hatta devletleri ekonomik büyüme ve kalkınmaya yönelik faaliyetlerinde kısa vadeli kar maksimizasyonu hedefini dikkate almaya yöneltmiştir. Bu durum bir yandan doğal kaynakların geri dönülemez şekilde tüketilmesine ve buna bağlı olarak ekolojik dengenin bozulmasına neden olurken diğer yandan da kaynakların belirli ellerde toplanarak gelir dağılımındaki adaletsizliklerin artmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak bir yandan dünyada açlıkla ve hastalıklarla mücadele eden insanların sayısı artarken diğer yandan dünyadaki servetin neredeyse yarısını elinde bulunduran ve lüks ve israf içerisinde yaşayan azınlık bir grubun oluşmasına neden olmuştur.

Sürdürülebilirlik kavramı, dünya genelinde oluşan bu adaletsizliklere tepki niteliğinde ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1970'lerde temelleri atılan kavram bu alanda faaliyet gösteren uluslararası girişimlerin de katkısı ile gelişimini sürdürmüştür ve etki alanını genişletmiştir. Bu etkinin finansal işlemlerdeki yansımaları ise sürdürülebilir yatırımlar kavramını ortaya çıkarmıştır. Yatırım kararı verirken ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerin dikkate alınması şeklinde tanımlanan sürdürülebilir yatırımlar 1970'lerden bu yana hızla büyüyerek 2016 yılı itibarı ile 22,89 trilyon USD' ye ulaşmıştır.

Diğer taraftan, İslami prensiplere uygun faaliyet göstermesi ile mevcut finansal sistemden ayrılan İslami finansal kurumların sahip olduğu varlıkların 2016 yılındaki toplam hacmi ise 2,05 trilyon USD' de kalmıştır. Bu durum dikkate değerdir. Zira dünyada yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, çevrenin ve tüm canlıların korunmasını ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için ortaya çıkan bu sürdürülebilirlik çağrısı, yüzyıllardır İslam'ın dile getirdiği söylemlerle bu kadar örtüşüyorken, finansal boyutunun, kaynağını İslami prensiplerden alan, İslami finansal kurumlar tarafından yeterince karşılanamamış olması bu alanda ortaya çıkan önemli bir potansiyelin değerlendirilemediği anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda çalışmada gerek dayandığı temel ilkeler açısından proaktif olarak gerekse toplumda yükselen talebin bir sonucu olarak reaktif olarak faaliyetlerinde sürdürülebilirlik ilkelerini dikkate alması gereken İslami finansal kurumların bu alandaki farkındalıklarını arttırmak adına sürdürülebilirlik kavramının tüm yönleri ile

ele alınması ve İslami finans ilkeleri bağlamında değerlendirilerek İslami finans sistemindeki uygulamalarının arttırılmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Tezin konusunun belirlenmesinden başlayarak çalışmanın tüm aşamalarını titizlikle takip eden, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Saraç başta olmak üzere İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı Yüksek Lisans Programı kapsamında derslerine katılmak suretiyle değerli bilgilerinden istifade ettiğim tüm hocalarıma ve hayatımın her aşamasında yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen sevgili anne ve babama teşekkürlerimi sunuyorum.

Fatma ALTUN
İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI

1.1	Sürdürülebilirlik	3
1.2	Sürdürülebilir Kalkınma.....	3
1.2.1	Sürdürülebilir Kalkınmanın Kilometre Taşları	5
1.3	Kurumsal Sürdürülebilirlik.....	12
1.4	Sürdürülebilirlik Raporlaması	15
1.4.1	Küresel Raporlama Girişimi	16
1.4.2	Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi.....	17
1.4.3	Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi	19
1.4.4	OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi	20
1.4.5	Karbon Saydamlık Projesi	20
1.4.6	Uluslararası Finans Kurumu Performans Standartları	21
1.5	Sürdürülebilirliğin Ekonomideki Yeri.....	21
1.5.1	Sürdürülebilir Yatırımlar.....	21
1.5.2	Sürdürülebilir Tüketim.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS İLKE VE UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

2.1	İslami Finans'ın Dayandığı İlkeler.....	27
2.2	Sürdürülebilir Kalınma Hedeflerinin İslami Finans'ın Dayandığı İlkeler Bağlamında Değerlendirmesi	31
2.2.1	Ekonomik Hedefler	31
2.2.1.1	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	31
2.2.1.2	Sorumlu Tüketim ve Üretim.....	33
2.2.1.3	Diğer Ekonomik Hedefler.....	35
2.2.2	Sosyal Hedefler	35
2.2.2.1	Açlığın, Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması ve Sağlıklı Bireyler. 35	
2.2.2.2	Nitelikli Eğitim	37
2.2.2.3	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	38
2.2.2.4	Ülkeler İçindeki ve Arasındaki Eşitsizliğin Azaltılması.....	39
2.2.2.5	Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	40
2.2.3	Çevresel Hedefler.....	41
2.3	İslami Finansal Uygulamalar ve Sürdürülebilirlik	42
2.3.1	İslami Bankacılık ve Sürdürülebilirlik.....	42
2.3.1.1	İslami Bankacılık Paydaşlarının Sürdürülebilirlik Algıları ve Tutumları Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar	43
2.3.1.2	Türkiye'deki İslami Bankaların Sürdürülebilirlik Faaliyetlerinin İncelenmesi	44
2.3.2	Sukuk ve Sürdürülebilirlik.....	51
2.3.2.1	Yeşil Sukuk.....	51
2.3.2.2	Vakıf -Sukuk.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI KURUMSAL MÜŞTERİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ALANINDAKİ EĞİLİMLERİ VE UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1	Literatür Taraması	57
3.2	Araştırmanın Önemi, Amacı ve Problemleri.....	64
3.3	Evren ve Örneklem.....	65
3.4	Araştırmanın Sınırlılıkları	66
3.5	Veri Toplama Araçları.....	66
3.6	Normallik Analizi.....	67
3.7	Açıklayıcı Faktör Analizi	72
3.7.1	Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği	74
3.7.2	Sürdürülebilirliğe Teşvik Eden Nedenler Ölçeği.....	75
3.7.3	Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği	77
3.7.4	Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği	79
3.8	Güvenilirlik Analizi.....	82
3.9	Faktör Bazlı Normallik Analizi.....	83
3.10	Korelasyon Analizi.....	84
3.11	Araştırmanın Bulguları.....	89
3.11.1	Ankete Katılan İşletmelere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	89
3.11.2	İşletmelerin Sürdürülebilirlik Alanındaki Yaklaşımları ve Mevcut Uygulamalarına Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler	103
3.11.2.1	Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam.....	103
3.11.2.2	Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenler	104
3.11.2.3	Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı	105
3.11.2.4	Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı	107

3.11.3 Sürdürülebilirlik Alanındaki Yaklaşım ve Uygulamaların İşletmelerin Özelliklerine Göre İncelenmesi	109
3.11.3.1 Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlamın İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması	109
3.11.3.2 Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenlerin İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması	111
3.11.3.3 Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımının İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması	116
3.11.3.4 Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımının İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması	120
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	126
KAYNAKÇA.....	136
EKLER.....	149

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: Bölgeler Bazında Sürdürülebilir Yatırımların Tutarları ve Büyüme Oranları.....	23
Tablo 1.2: Yönetilen Sosyal Sorumlu Yatırımların Toplam Yatırımlara Oranı.....	23
Tablo 1.3: Strateji Bazında Yatırım Tutarları ve Büyüme Oranları.....	24
Tablo 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	31
Tablo 2.2: Katılım Bankalarının Sosyal Faaliyetlerine İlişkin Açıklamaları.....	48
Tablo 2.3: Katılım Bankalarının Ekonomik Faaliyetlerine İlişkin Açıklamaları.....	49
Tablo 2.4: Katılım Bankalarının Çevresel Faaliyetlerine İlişkin Açıklamaları.....	50
Tablo 3.1: Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği Normallik Test Sonuçları....	68
Tablo 3.2: Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenler Ölçeği Normallik Test Sonuçları.....	69
Tablo 3.3: Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Normallik Test Sonuçları..	70
Tablo 3.4: Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Normallik Test Sonuçları.....	71
Tablo 3.5: Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) Ölçütü Referans Değerleri.....	73
Tablo 3.6: Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği KMO Değeri ve Bartlett Küresellik Testi Sonucu.....	74
Tablo 3.7: Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği Kaiser – Guttman Test Sonucu.....	74
Tablo 3.8: Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi...74	
Tablo 3.9: Sürdürülebilirliğe Teşvik Eden Nedenler Ölçeği KMO Değeri ve Bartlett Küresellik Testi Sonucu.....	75
Tablo 3.10: Sürdürülebilirliğe Teşvik Eden Nedenler Ölçeği Kaiser – Guttman Test Sonucu.....	76

Tablo 3.11: Sürdürülebilirliğe Teşvik Eden Nedenler Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi.....	76
Tablo 3.12: Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği KMO Değeri ve Bartlett Küresellik Testi Sonucu.....	77
Tablo 3.13: Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Ölçeği Kaiser – Guttman Test Sonucu.....	77
Tablo 3.14: Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi.....	78
Tablo 3.15: Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği KMO Değeri ve Bartlett Küresellik Testi Sonucu.....	79
Tablo 3.16: Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Kaiser – Guttman Test Sonucu.....	79
Tablo 3.17: Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi.....	80
Tablo 3.18: Cronbach Alpha Referans Değerleri.....	81
Tablo 3.19: Ölçeklere İlişkin Cronbach Alfa Değerleri.....	82
Tablo 3.20: Faktör Bazlı Normallik Testi	84
Tablo 3.21: Değişkenler Arası Korelasyon.....	86
Tablo 3.22: İşletmelerin Sahiplik Yapısına Göre Frekans Dağılımı.....	90
Tablo 3.23: İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektöre Göre Frekans Dağılımı.....	91
Tablo 3.24: İşletmelerin Faaliyet Yılına Göre Frekans Dağılımı.....	92
Tablo 3.25: İşletmelerin Çalışan Sayısına Göre Frekans Dağılımı.....	92

Tablo 3.26: İşletmelerdeki Kadın Çalışan Sayısı Ortalamasının Çalışan Sayısı Gruplarına Göre Dağılımı.....	93
Tablo 3.27: İşletmelerin Operasyonel Niteliğine Göre Frekans Dağılımı.....	94
Tablo 3.28: İşletmelerin Sahip Olduğu Kalite Yönetim Belgelerinin Dağılımı.....	95
Tablo 3.29: Bir veya Daha Fazla Kalite Yönetim Belgesine Sahip Olan Firmaların Sektörlere Göre Frekans Dağılımı.....	97
Tablo 3.30: İşletmelerin Eğitim Aldıkları Kurumların Frekans Dağılımı.....	98
Tablo 3.31: En Az Bir Kurumdan Eğitim Alan Şirketlerin Sektörlere Göre Frekans Dağılımı.....	99
Tablo 3.32: İşletmelerde Sürdürülebilirlik Faaliyetini Yürüten Departmanların Frekansı ve Yüzdesel Dağılımı.....	100
Tablo 3.33: İşletmelerde Var Olan Şirket Politikalarının Frekans Dağılımı.....	102
Tablo 3.34: Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlamın Değerlendirilmesine Yönelik İfadelerin Frekansı ve Yüzdesel Dağılımı.....	104
Tablo 3.35: Sürdürülebilirlik Uygulamasına Teşvik eden Nedenlerin Frekansı ve Yüzdesel Dağılımı.....	105
Tablo 3.36: Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımına İlişkin Frekans Dağılım ve Yüzdesi.....	106
Tablo 3.37: Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımına İlişkin Frekans Dağılım ve Yüzdesi.....	108
Tablo 3.38: Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Farklılaşması.....	111
Tablo 3.39: Paydaş Algısının Yönetimi Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması.....	113
Tablo 3.40: Zorlayıcı Etkenlere Uyum Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması.....	115

Tablo 3.41: Çevreye Duyarlı Faaliyetler Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması.....	118
Tablo 3.42: Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması.....	120
Tablo 3.43: Paydaşları Destekleme Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması.....	123
Tablo 3.44: Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması.....	125
Tablo 3.45: Katılım Bankası Kurumsal Müşterilerinin Sürdürülebilirlik Alanındaki Yaklaşım ve Uygulamalarını Farklılaştıran Özellikleri.....	130

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: Küresel Yeşil Sukuk İhracının Coğrafi Dağılımı.....	53
Grafik 2.2: Küresel Yeşil Sukuk 'un İhraç Eden Kuruma Göre Dağılımı.....	54
Grafik 2.3: Küresel Yeşil Sukuk 'un Yatırımcı Dağılımı.....	54
Grafik 3.1: İşletmelerin Sahiplik Yapısına Göre Yüzdesel Dağılımı.....	87
Grafik 3.2: İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektöre Göre Yüzdesel Dağılımı.....	88
Grafik 3.3: İşletmelerin Faaliyet Yılına Göre Yüzdesel Dağılımı.....	89
Grafik 3.4: İşletmelerin Çalışan Sayısına Göre Frekans Dağılımı.....	90
Grafik 3.5: İşletmelerdeki Kadın Çalışan Sayısı Ortalamasının Çalışan Sayısı Gruplarına Göre Yüzdesel Dağılımı.....	91
Grafik 3.6: İşletmelerin Operasyonel Niteliğine Göre Yüzdesel Dağılımı.....	91
Grafik 3.7: İşletmelerin Sahip Olduğu Kalite Yönetim Belgelerinin Dağılımı.....	93
Grafik 3.8: Bir veya Daha Fazla Kalite Yönetim Belgesine Sahip Olan Firmaların Sektörlere Göre Yüzdesel Dağılımı.....	94
Grafik 3.9: İşletmelerin Eğitim Aldıkları Kurumların Yüzdesel Dağılımı.....	95
Grafik 3.10: En Az Bir Kurumdan Eğitim Alan Şirketlerin Sektörlere Göre Yüzdesel Dağılımı.....	97
Grafik 3.11: İşletmelerde Sürdürülebilirlik Faaliyetini Yürüten Departmanların Yüzdesel Dağılımı.....	98
Grafik 3.12: İşletmelerde Var Olan Şirket Politikalarının Yüzdesel Dağılımı.....	99

KISALTMALAR LİSTESİ

- BM** : Birleşmiş Milletler
- CDP** : Karbon Saydamlık Projesi
- COP** : İlerleme Bildirimi Raporlaması
- GRI** : Küresel Raporlama Girişimi
- GSIA** : Küresel Sürdürülebilir Yatırım Birliği
- IDB** : İslam Kalkınma Bankası
- IIRC** : Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi
- IFC** : Uluslararası Finans Kurumu
- IFSB** : İslami Finansal Hizmetler Kurulu'nun
- IR** : Entegre Raporlama Rehberi
- OECD** : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşları
- UNDP** : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UNEP** : Birleşmiş Milletler Çevre Programı
- UNGC** : Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik, en bilinen tanımı ile bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kapasitesinden ödün verilmemesidir.

Sanayi devriminden sonra hızla gelişen endüstrileşme sürecinde yalnızca kısa vadeli ekonomik hedeflere önem verilmesi doğal kaynakların geri dönülemez şekilde tüketilmesine ve buna bağlı olarak ekolojik sistemin bozulmasına neden olmuştur. Bu anlayış yalnızca doğal kaynakların değil aynı zamanda üretimin bir faktörü olarak nitelendirilen emeğin sahibi olan insanların yaşam kalitesinin de zarar görmesine neden olmuştur. Tüm bu olumsuzluklar, dünyada sürdürülebilirlik uygulamalarına olan talebin artmasına neden olmuştur.

Sürdürülebilirlik uygulamalarına yönelik artan bu talep finansal sistemde de etkilerini göstermeye başlamış ve sürdürülebilirlik ile uyumlu finansal ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini beraberinde getirmiştir.

Dayandığı ilkeler bağlamında mevcut ekonomik sistemden ayrılan ancak müşteri portföyü ve sunduğu ürünler ile söz konusu finansal sistemin bir parçası olarak faaliyet gösteren İslami finansal kuruluşlar da doğal olarak sürdürülebilirlik alanında ortaya çıkan bu gelişmelerden etkilenmektedir.

Bu tez çalışması ile felsefesi, vizyonu ve dayandığı temel ilkeler itibarıyla sürdürülebilir işletmeyi, iktisadi gelişimi ve yaşanabilir bir dünyayı mümkün kılan ideal bir tasarım olan İslami finansın güncel uygulamalarının bu ideale ne kadar yakın olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Yapılacak çalışma ile İslami finans perspektifinden sürdürülebilirlik kavramı ele alınarak ampirik bir çalışma ile günümüz İslami finans uygulamaları sürdürülebilirlik açısından test edilecektir. Bu çerçevede oluşturulan çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde sürdürülebilirlik kavramı ele alınmıştır. Öncelikle sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve kurumsal sürdürülebilirlik kavramlarına yer verilmiş, ardından dünyada sürdürülebilirlik alanında öne çıkan raporlama çerçevelerine değinilmiştir. Son olarak ise sürdürülebilirliğin finansal sistemdeki boyutunu temsil eden sürdürülebilir yatırımlar kavramına ve sürdürülebilirlik anlayışının tüketici tercihlerine olan etkilerine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise sürdürülebilirlik kavramı İslami finansal sistem açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda, öncelikle sürdürülebilirliğin benimsediği hedeflerin İslami finansın dayandığı ilkeler açısından değerlendirmesine yer verilmiş, ardından İslami finansal sistemin en önemli bölümünü oluşturan İslami Bankacılık sektörünün sürdürülebilirlik faaliyetlerine yer verilmiş son olarak ise İslami finansal sistemde sahip olduğu pay ile ikinci sırada olan sukuk enstrümanının sürdürülebilirlik alanındaki uygulamalarına yer verilmiştir.

Son bölümde ise katılım bankaları kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşımlarını ve mevcut uygulamalarını belirlemeye yönelik hazırlanan ampirik bir araştırmaya yer verilmiştir. Bu kapsamda, İstanbul'da faaliyet gösteren katılım bankalarının kurumsal müşterilerine uygulanan anketten elde edilen veriler istatistiksel analizlere tabi tutularak bu alanda geliştirilen hipotezler test edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

1.1 Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik bir ekosistemin ya da sistemin kesintisiz bir şekilde, kaynaklara aşırı yüklenmeden ve onları tüketmeden sürdürülebilmesi yeteneği olarak ifade edilebilir ¹

Sürdürülebilirlik, insanların ve doğanın üretken bir uyum içinde var olabileceği ve hem bugünkü nesillerin hem de gelecek nesillerin sosyal, ekonomik ve diğer gereksinimlerini yerine getirmesine izin veren koşulların sağlanması ve sürdürülmesi olarak da nitelendirilmektedir. ²

Kavram ekonomi açısından ele alındığında ise üretim sürecinde yenilenebilir kaynaklara yönelmek ve üretim faaliyetlerinin çevreye olan etkilerinden sorumlu olmak olarak tanımlanmaktadır. ³

1.2 Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk olarak 1972 yılında Stokholm’de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı’nda ortaya çıkmıştır. Konferansta kavram açıkça tanımlanmamış ancak konferans sonunda ekonomik kalkınmanın çevre ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilebileceğine dair benimsenen görüş ile günümüz sürdürülebilir kalkınma kavramının temelleri oluşturulmuştur. ⁴

Sürdürülebilir kalkınma kavramının resmi olarak ilk tanımı 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nca hazırlanan ve Brundtland Raporu olarak da bilinen “Ortak Geleceğimiz” başlıklı raporda yapılmıştır. Günümüzde de yaygın olarak kullanılan bu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma, “bugünün gereksinimlerinin

---

¹ Mete Sezgin ve Abdullah Karaman, “Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlama”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 19,2008, s.429-430.

² (Çevrimiçi) <https://www.epa.gov/sustainability/learn-about-sustainability#what> 30.09.2018.

³ V. Alpagut Yavuz, “Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2010, s.65.

⁴ (Çevrimiçi) http://www.sd-commission.org.uk/pages/history_sd.html 02.10.2018.

gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün verilmeden karşılanmasıdır.”⁵

Sürdürülebilir kalkınmanın, çevresel bütünlük, sosyal eşitlik ve ekonomik refah olmak üzere üç temel prensibi bulunmaktadır. Bu prensiplerden herhangi birinin desteklenmediği bir kalkınma sürdürülebilir olmayacaktır: ⁶

- *Çevresel Bütünlük:* Çevresel bütünlük ilkesi, insan faaliyetlerinin, dünyadaki toprak, hava ve su kaynaklarını sömürmemesini garantiye almaktadır. Ekosistem sınırlı yenilenebilirlik ve taşıma kapasitesine sahiptir. Nüfus artışı, aşırı tüketim, artan hava kirliliği ve doğal kaynakların yok edilmesi çevresel bütünlüğü tehdit etmektedir. İnsan faaliyetleri doğal çevreye birçok açıdan negatif etki oluşturmaktadır. Biyolojik çeşitlilikteki azalma, ozon tabakasındaki incelme, sera gazındaki artış, atıklar, zehirli sızıntılar, ormanlarına yok olması ve toksik atıklar bu negatif etkilere örnek olarak gösterilebilir. Eğer doğal çevreden ödün verilirse insanların temel yaşam kaynakları olan hava, su ve gıda gibi kaynaklar riske atılmış olacaktır.
- *Sosyal Eşitlik:* Sosyal eşitlik ilkesi, toplumun her bireyinin kaynaklara ve fırsatlara eşit erişimini garanti eder. Günümüzdeki ve gelecekteki ihtiyaçların karşılanması sürdürülebilir kalkınma tanımının merkezindedir. İnsani ihtiyaçlar sadece gıda, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçları kapsamamaktadır. Bunun yanında sağlık, eğitim ve politik özgürlük gibi iyi yaşam kalitesini arttıran ihtiyaçları da kapsamaktadır.
- *Ekonomik Refah:* Ekonomik refah ilkesi, toplumdaki organizasyonların ve bireylerin üretken kapasitesi sayesinde makul bir yaşam kalitesini teşvik eder. Ekonomik refah, dünyadaki yaşam standardını yükseltmeye yardımcı olacak mal ve hizmetlerin üretimini ve dağıtımını içerir. Ekonomik refah, esasen sosyal eşitliğe ve çevresel bütünlüğe bağlıdır. Ekonomik refah yaratmayan bir toplum nihayetinde kendi sağlığını ve refahını tehlikeye atacaktır. Gelire

---

⁵ Nicola Walshe "Exploring and developing student understandings of sustainable development", **The Curriculum Journal**, Vol: 24 No:2, 2013, p. 225.

⁶ Bansal, Pratima, "Evolving Sustainably: A Longitudinal Study of Corporate Sustainable Development", **Strategic Management Journal**, Vol:26, 2015, pp. 198-199.

ilişkin faydalara eşit şekilde erişilememesi, insanların kendilerine adalet sağlama arayışının bir sonucu olarak, insanlar arasında çatışmaya yol açacaktır.

1.2.1 Sürdürülebilir Kalkınmanın Kilometre Taşları

Sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlanmasında ve günümüzdeki şekline kavuşmasında uluslararası girişimlerin yürüttükleri çalışmaların önemli katkıları bulunmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma için kilometre taşı niteliğinde olan bazı önemli çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

- *Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, Stockholm, 1972*: Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı 1972 yılında İsveç'in Stockholm şehrinde düzenlenmiştir. Konferans sonucunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'in kurulmasına karar verilmiş ve 26 maddeden oluşan Stockholm Bildirgesi yayınlanmıştır.

Stockholm Bildirgesi'nin 1.maddesinde “İnsanın; hürriyet, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları sağlayan onurlu ve refah içinde bir çevrede yaşamak temel hakkıdır” ibaresine yer verilmiştir. Bazı çevre hukuku uzmanlarına göre ilk defa insanın “onurlu bir çevrede yaşama hakkı” olduğunun dile getirilmiş olması itibarı ile Stockholm Bildirgesi yeni bir ekolojik dönemin başlangıcı olmuş ve takip eden yıllarda ortaya çıkacak olan yeni arayışlara temel teşkil etmiştir.⁷

Bunun yanında bildirmede hem bugünkü hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarının dikkate alınarak yenilenemeyen kaynaklar yerine yenilenebilir kaynakların kullanılması, doğal eko sistemlere geri dönülemez şekilde zarar verebilecek toksik ve diğer zararlı maddelerin kullanımından kaçınılması ve bütün devletlerin kirliliğe karşı mücadeleyi desteklemesi gerektiği vurgulanmıştır. (2,5,6,25 ve26. maddeler)

Etkin bir çevre koruma sistemini geliştirebilmek adına gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik yardım yapılması gerektiğinin dile getirildiği bildirmede (Madde 9 ve 12) çevreyi iyileştirmek için ülkelerin kalkınma planlarını buna

---

⁷ Güney Dinç, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 'ne Göre Çevre ve İnsan”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Cilt: 143 Sayı: 1, 2008, ss. 7-9.

entegre olarak yapmaları ve rasyonel planlama ile kalkınmanın gerekleri ile, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ihtiyacı arasındaki çelişkileri gidermeleri gerektiği belirtilmiş (Madde 13 ve 14) ve günümüz sürdürülebilir kalkınma anlayışına temel oluşturmuştur.

- *Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (Ortak Geleceğimiz) Raporu, 1987:* Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu, 1983 yılında dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin isteği ile Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında toplanan, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanmış ve 1987 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunulmuştur.⁸

Raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı “bugünün gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün verilmeden karşılanmasıdır.” şeklinde tanımlanmış olup sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk defa bu raporda resmi olarak yer almış olması raporun önemli çıktılarındanıdır.⁹

Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde genel olarak, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, doğal kaynaklardan elde edilen yararın dağılımında eşitliğin sağlanmasını, nüfusun kontrolünü ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesini ele almaktadır. Raporda hem dünyadaki çevre sorunlarının üstesinden gelebilmek hem de yoksulluğu önleyebilmek ve ekonomik büyümenin çevre dostu bir perspektifle gerçekleştirilebilmesi adına gelişmekte olan ülkelere önemli görevlerin düştüğü, yeniden yapılanmayı sağlayacak uzun dönemli bir büyüme çağına girilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰

- *BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, Rio, 1992:* Sürdürülebilir Kalkınma alanında kilometre taşı olan bir diğer konferans ise 1992'de Brezilya'nın Rio

⁸,https://sswm.info/sites/default/files/reference_attachments/UN%20WCED%201987%20Brundtland%20Report.pdf, (Çevrimiçi), 05.10.2018.

⁹ Nicola Walshe, a.g.e., p. 225.

¹⁰ http://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa, (Çevrimiçi) 05.10.2018.

kentinde düzenlenen ve uluslararası alanda en geniş katılımı ile gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansıdır. Konferansa devletlerin yanı sıra, sivil toplum kuruluşları ve çok sayıda diğer organizasyon katılım sağlamıştır. Zirvenin Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi gibi çıktıları olmuştur.¹¹ Rio Konferansı'nın dünya çapında beklenenin çok üstünde bir etkisi olmuş ve adeta yeni bir dönemin başlangıcı olarak algılanmıştır. Konferans sonucunda alınan kararlar genel anlamda “Sürdürülebilir Kalkınma”yı gerçekleştirebilecek araçların tespit edilerek ülkelerin gündemlerine sunulması olarak anlaşılabilir.¹²

- *BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto, 1997*: 1997’de Japonya’nın Kyoto kentinde imzalanan Protokol, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’dir. Protokol, gelişmiş ülkelere bağlayıcı sera gazı salım sınırlama ve azaltım yükümlülükleri getirmiş ve EK-B’de listelenen sanayileşmiş ülkelerin, 2008-2012 yılları arasında kapsayan ilk yükümlülük döneminde toplam sera gazı emisyonlarını 1990 yılına kıyasla %5 azaltmalarını öngören, toplu bir hedef koymuştur.¹³

Kyoto Protokolü 16 Mart 1998 yılında imzaya açılmış ancak yürürlüğe girmesi 23. Maddeye uygun olarak “Ek-I 'de yer alan Tarafların 1990 yılı toplam karbondioksit salımlarının en az %55'ine tekabül eden Ek-I' deki Tarafların dahil olduğu, Sözleşme'nin en az 55 Tarafı'nın, onay, kabul, uygun bulma ya da katılım belgelerini Depoziter'e tevdi ettikleri tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir” şartının gerçekleştiği 16 Şubat 2005 tarihinde olmuştur.¹⁴

Türkiye 26 Mayıs 2009 yılında Protokole taraf olmuştur. Ancak Türkiye, EK-I Taraflarının yükümlülüklerinin yer aldığı Protokol EK-B listesine dâhil olmadığı için Protokol’ün 2008-2012 yıllarını kapsayan birinci yükümlülük

¹¹ (Çevrimiçi) http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF, 3.10.2018.

¹² Kayhan Kavas ve Sibel Sezer, “Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nin Ardından”, **Türk İdare Dergisi**, Cilt: 74, Sayı:437, 2002, s.3.

¹³ (Çevrimiçi) <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/Kyoto.aspx?sflang=tr> 04.10.2018.

¹⁴ (Çevrimiçi) <https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/status-of-ratification> 04.10.2018.

dönemine ilişkin herhangi bir sayısallaştırılmış salım sınırlama veya azaltım yükümlülüğü söz konusu değildir.¹⁵

- *Birleşmiş Milletler Bin Yıl Bildirgesi, 2000*: BM Genel Kurulu'nun 2000 yılında yapmış olduğu toplantıya 147 devlet veya hükümet başkanı ve 189 üye ülke katılım sağlamıştır. Toplantıda katılımcılar “küresel düzeyde insan onuru, eşitlik ve esenlik ilkelerinin güçlendirilmesi için topluca taşıdıkları sorumluluğu” kabul etmiş ve Binyıl Bildirgesi'ni ilan etmişlerdir.¹⁶

Bildirgede yer alan ilkelerin hayata geçirilebilmesi için sekiz adet “Bin Yıl Kalkınma Hedefi” belirlenmiştir. Söz konusu ilkeler 2015 yılına kadar her bir ülkenin sürdürülebilir kalkınma ve yoksullukla mücadele alanında kaydedecekleri gelişme ve ilerlemeleri ölçülebilir ve izlenebilir kılacak şekilde geliştirilmiştir. Bin Yıl Kalkınma Hedefleri aşağıdaki gibidir;¹⁷

- Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması,
  - Evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi,
  - Kadın-erkek eşitlinin sağlanması ve kadınların konumunun güçlendirilmesi,
  - Beş yaş altındaki çocuk ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması,
  - Anne ölüm oranlarının dörtte üç oranında azaltılması,
  - HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele edilmesi,
  - Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması,
  - Kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi
- *Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, Johannesburg, 2002*: 2002 yılında, Güney Afrika'nın Johannesburg şehrinde gerçekleştirilen ve Rio+10 olarak da adlandırılan zirve ortak hedeflerin ve gündemlerin belirlenmesi sürecinde çevrenin korunmasıyla sosyal ve ekonomik gelişmenin bağlantılı bir şekilde yürütülerek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması konusunun değerlendirilebilmesini amacı ile düzenlenmiştir.¹⁸

¹⁵ (Çevrimiçi) <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/Kyoto.aspx?sflang=tr> 04.10.2018.

¹⁶ (Çevrimiçi) <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf/> 03.10.2018.

¹⁷ (Çevrimiçi) <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf/> 03.10.2018.

¹⁸ Yasemin Kaya ve Doğan Bıçkı, “Sürdürülebilirlik Argümanı ve Derin Ekolojik İtiraz”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8 Sayı: 3, 2006, ss. 235-236.

Zirvenin sonucunda devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanan Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Siyasi Bildirgesi, altı bölüm ve üç sayfadan oluşmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınmanın üç temel boyutuna (sosyal, ekonomik ve çevresel) yer verilmiş olan siyasi bildirmede yoksulluğun ortadan kaldırılması, doğal kaynakların korunması ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi gibi konularında ortak vaatlerde bulunulmuştur. Bununla birlikte ortak hedeflere ulaşmada karşılaşılan en önemli zorluklar arasında ise zengin ve yoksul arasındaki uçurumun giderek derinleşmesi, biyolojik çeşitliliğin bozulması, küreselleşmenin olumsuz etkileri ve demokratik sistemlere duyulan güvenin azalmış olması gibi etkenler gösterilmiştir.¹⁹

- *BM Sorumlu Yatırım Prensipleri Girişimi, 2005*: 2005 yılında BM Genel Sekreteri'nin davetiyle bir araya gelen 12 ülkeden 20 büyük kurumsal yatırımcının oluşturduğu, bugün ise dünya genelinde 1800'den fazla imzacısı bulunan ve platformun 2006 yılında yayınladığı 6 ilke aşağıdaki gibidir.²⁰
  - Çevresel, Sosyal ve Yönetmelik (ÇSY) konularının, yatırım analizleri ve karar verme süreçleri ile bütünleştirilmesi,
  - Aktif hissedarlar olunması ve ÇSY konularının hissedarlık politikaları ve uygulamaları ile bütünleştirilmesi,
  - Yatırım yapılan şirketlerden, ÇSY konularında tatmin edici açıklamalar yapmalarının talep edilmesi,
  - Yatırım endüstrisinde, İlkelerin kabul görme ve uygulanma alanını geliştirilmesi,
  - İlkelerin uygulanmasında etkinliği artırmak için birlikte çalışılması,
  - Her bir imzacının İlkelerin uygulanması sürecindeki faaliyetlerini ve gösterdiği gelişimi raporlaması

Oluşturulan bu platformun imzacılarına toplum nezdinde kazandıracağı saygınlığın yanı sıra sağlayacağı global ağ yardımı ile uygulamada teklik oluşturulması, bu alanda yürütülen en iyi uygulamalara erişim imkânı

¹⁹Kavas ve Sezer, *a.g.e.*, s. 25.

²⁰ (Çevrimiçi) <https://www.unpri.org/pri>, 20.10.2018.

sağlaması ve iş birliği ve ağ kurma olanakları ile araştırma ve uygulama maliyetlerini düşürmesi gibi yararlar sağlaması hedeflenmektedir.²¹

- *Sürdürülebilir Borsalar Girişimi, 2009*: Borsaların yatırımcılar, düzenleyiciler ve şirketlerle iş birliği ile çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularında kurumsal şeffaflığın ve performansın artırılmasına ve sürdürülebilir yatırımların gelişmesine nasıl katkı sağlayabileceklerini araştıran, BM destekli bir girişimdir. Girişim, 2012’de Borsa İstanbul’un da aralarında bulunduğu beş borsanın, piyasalarında sürdürülebilirliğe ilişkin farkındalığı artırmaya yönelik yaptığı gönüllü taahhüt ile farklı bir boyut kazanmıştır. İlerleyen dönemde birçok farklı borsa da girişime dahil olmuştur.
- *BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20 Zirvesi), 2012*: BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, 1992’de Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın 20. yıldönümünde yine Rio’da gerçekleştirilmiştir. Zirvenin çıktı belgesi olarak “İstedığımız Gelecek (The Future We Want)” başlıklı rapor kamuoyuna sunulmuştur.²²
- *BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri)*: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, yoksulluğun ortadan kaldırmasını, gezegenimizin korunmasını ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için yapılan evrensel bir eylem çağrı niteliğindedir. Ocak 2016’da yürürlüğe girmiş olan bu hedefler takip eden 15 yıl boyunca UNDP politikası ve finansmanına rehberlik edecektir.²³

Sürdürülebilir Kalkınmanın 17 ana hedefi bulunmaktadır. Bu ana hedefler aşağıdaki gibidir:²⁴

---

²¹(http://www.globalcompactturkiye.org/wpcontent/uploads/2013/03/Brochure_Turkish_Final.pdf (Çevrimiçi) 20.10.2018.

²²http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wpcontent/uploads/2016/06/Future_We_Want.pdf (Çevrimiçi) 22.10.20018.

²³<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> (Çevrimiçi) 20.10.2018.

²⁴ <http://unsdsn.boun.edu.tr/surdurulebilir-kalkinma-hedefleri/> ,(Çevrimiçi) 20.10.2018.

1. Yoksulluğu, tüm formlarıyla, her yerde yok etmek
2. Açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini ve yüksek besin değerliliğini sağlamak ve sürdürülebilir tarımı güçlendirmek
3. Sağlıklı yaşamı korumak ve herkese her yaşta sağlık kavramını benimsetmek
4. Kapsayıcı, adil ve kaliteli eğitim ve öğretimi sağlamak ve herkes için hayat boyu eğitim olanaklarını desteklemek
5. Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ve kız çocuklarının toplum içerisindeki yerlerini güçlendirmek
6. Temiz suya, hijyenik altyapıya ve sıhhi tesisata ulaşımı sağlamak
7. Düşük maliyetli, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye ulaşımın sağlamak
8. Devamlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi desteklemek, verimli ve uygun çalışma koşullarını oluşturmak
9. Dayanıklı bir altyapı inşa etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşme ve inovasyonu desteklemek
10. Ülkeler içindeki ve arasındaki eşitsizliği azaltmak
11. Şehirleri ve yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir yerler haline getirmek
12. Sürdürülebilir üretim şekillerini ve sorumlu tüketim davranışlarını desteklemek
13. İklim değişikliğiyle ve yarattığı sorunlarla baş etmek için hızlı ve ulaşılabilir çözümler bulmak
14. Okyanusları, denizleri ve sualtı yaşamını korumak ve sürdürülebilir kalkınma ekseninde kullanmak
15. Ekosistemi korumak, verilen zararları gidermek ve sürdürülebilir kullanım ortamları sağlamak, orman alanlarını korumak, çölleşme ile savaşmak, toprak verimliliği ve biyo çeşitlilik kaybını durdurup tersine çevirmek
16. Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde, barış içerisinde ve kapsayıcı toplumlara desteklemek, herkes için adalet sağlamak ve her seviyede

hesap verilebilirlik ilkesine sahip verimli ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak

17. Sürdürülebilir kalkınma için global destek ağının canlandırılması ve hedeflerin uygulanabilirliğinin güçlendirilmesi

1.3 Kurumsal Sürdürülebilirlik

Marrewijk ve Werre, en geniş tanımı ile kurumsal sürdürülebilirliğin “şirketlerin faaliyetlerinde ve paydaşları ile olan etkileşimlerinde sosyal ve çevresel kaygıları dikkate aldıklarını gösteren çalışmaları” olarak ifade etmişlerdir. Bununla birlikte kurumsal sürdürülebilirlik için herkese uygun tek bir tanım yapmaya çalışma anlayışının terk edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Onlara göre her organizasyon içinde faaliyet gösterdiği şartlara göre organizasyonun hedefleri, amaçları ve stratejileri ile uyumlu spesifik bir kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımı belirlemelidir.

25

Marrewijk, kurumsal sürdürülebilirlik alanındaki motivasyonu beş farklı seviyeye ayırmıştır:²⁶

- *Uyum Odaklı:* Bu seviyedeki kurumsal sürdürülebilirlik, yasal otoritelerin düzenlemelerinin sınırları içinde toplumun refahını sağlar. İşletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik motivasyonu, onu bir görev, zorunluluk veya doğru davranış olarak algılamalarından kaynaklanmaktadır.
- *Kar Odaklı:* Bu seviyedeki kurumsal sürdürülebilirlik, bilançoya katkı yapacak şekilde işletmelerin operasyonlarına ve karar verme süreçlerine sosyal, etik ve ekolojik boyutları entegre etmesini içerir. Bu noktada kurumsal sürdürülebilirlik kara katkı sağladığı sürece, örneğin; çeşitli pazarlarda (müşteriler/çalışanlar/paydaşlar nezdinde) itibarı arttırıyorsa, desteklenir.
- *Yardımsızlık Odaklı:* Bu seviyede kurumsal sürdürülebilirlik, kendi içlerinde de önemli olan ekonomik, sosyal ve çevresel unsurlar arasındaki

---

²⁵ Marcel van Marrewijk and Marco Werre. “Multiple Levels of Corporate Sustainability”, **Journal of Business Ethics**, Vol: 44, 2003, p. 107.

²⁶Marcel van Marrewijk, “Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion”, **Journal of Business Ethics**, Vol: 44, No:2, 2003, pp. 101-104.

dengeyi içerir. Kurumsal sürdürülebilirlik girişimleri yasalara uyum ve kar kaygılarının ötesindedir. Kurumsal sürdürülebilirlik motivasyonunun kaynağı, insan potansiyeli, sosyal sorumluluk ve yeryüzüne özen göstermektir.

- *Sinerji Odaklı*: Sinerji odaklı kurumsal sürdürülebilirlik, tüm paydaşlar ile sinerji içerisinde ve birlikte kazanma yaklaşımına dayanan ve kurumsal performansın ekonomik sosyal ve ekolojik alanlarında değer yaratan iyi dengelenmiş fonksiyonel çözümlerin arayışıdır. Buradaki motivasyon sürdürülebilirliğin kendisinin kaçınılmaz bir yol olarak kabul edilmesidir.
- *Bütüncül*: Bütüncül yaklaşımda kurumsal sürdürülebilirlik, her bir varlığın ve oluşumun şimdi ve gelecekteki yaşam kalitesine ve sürekliliğine katkı sağlamak için organizasyonun her yönüne tamamıyla entegre edilmiş ve içkinleştirilmiştir. Tüm varlık ve fenomenler karşılıklı olarak birbirine bağımlı olduğu için sürdürülebilirlik tek alternatiftir ve her birey veya organizasyon bu nedenle diğer varlıklara karşı evrensel sorumluluklara sahiptir.

Dyllick ve Hockerts ise kurumsal sürdürülebilirlik kavramının sürdürülebilir kalkınma kavramının işletme düzeyine indirgenmesi ile ortaya çıktığını belirtmiş ve kurumsal sürdürülebilirliği “bir kurumun, doğrudan ve dolaylı paydaşlarının (ortaklar, çalışanlar, müşteriler, baskı grupları, toplum vs.) ihtiyaçlarını, gelecekteki paydaşlarının ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağını tehlikeye atmadan sağlamasıdır.” şeklinde tanımlamıştır. Dyllick ve Hockerts ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilir işletmeleri aşağıdaki gibi tanımlamakla birlikte kurumsal sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşabilmek için firmaların ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik gereksinimlerini eş zamanlı olarak karşılamaları ve geliştirmeleri gerektiğini kaydetmişlerdir.²⁷

- *Ekonomik olarak sürdürülebilir işletmeler*, hissedarlarına ortalamanın üstünde kalıcı bir getiri sunarken likidite için de yeterli nakit akışını garanti ederler.
- *Çevresel olarak sürdürülebilir olan işletmeler*, doğal kaynakları yeniden üretilme veya ikamelerinin geliştirilme oranlarının altında bir oranda kullanan işletmelerdir. Doğanın absorbe edeceğinden fazla bir oranda emisyon

---

²⁷ Thomas Dyllick and Kai Hockerts, “Beyond The Business Case”, **Business Strategy and the Environment**, Vol: 11, 2002, pp. 131-134.

oluşmasına neden olmazlar ve eko sisteme zarar verecek faaliyetlerde bulunmazlar.

- *Sosyal olarak sürdürülebilir işletmeler*, içinde faaliyet gösterdikleri topluma beşerî sermayenin gelişimine katkı sağlayarak değer katarlar. Sosyal sermayelerini, başvurdukları motivasyonu paydaşlarının anlayacağı ve şirketin değerleri ile genel olarak mutabık olacakları bir şekilde yönetirler.

Hockerts kurumsal sürdürülebilirliğin dinamik bir yapısı olduğunu vurgulayıp bu dinamik yapısının kurumsal sürdürülebilirliği firmaların güncel strateji araştırmaları ile yakından ilgili hale getirdiğini belirtmektedir. Hockerts'a göre sürdürülebilir olmak isteyen firmaların paydaşlarının değişen ihtiyaçlarını anlamaya yardımcı olacak yetenekler geliştirmeleri ve stratejilerini bu yeni ihtiyaçlara adapte edebilmelerini sağlayacak kapasite edinmeleri gerekmektedir.²⁸

ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Yönetim Sistemi de kurumsal sürdürülebilirlik ifadesi yerine sosyal sorumluluk ifadesini kullanarak benzer bir tanım yapmıştır. Bu tanıma göre sosyal sorumluluğun temel karakteristik özellikleri, firmaların sosyal ve çevresel kaygıları karar verme süreçlerine dahil etmeleri, aldıkları kararların toplum ve çevre üzerindeki sonuçlarından sorumlu olmaları ve tüm paydaşların çıkarlarını dikkate almalıdır.²⁹

Şirketlerin kurumsal sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımları ve bu yolda kaydettikleri ilerlemeler zaman içerisinde farklılık göstermektedir. Dyllick ve Muff bu süreci aşağıdaki gibi üç aşamaya ayırmıştır.³⁰

- *Birinci aşama*: Bu aşamada sivil toplum örgütleri, medya, yasalar veya devlet gibi dış paydaşların çevre ve sosyal konularda dile getirdikleri endişelerin artması ile şirketler piyasa faktörü dışında yeni bir mücadele alanı olarak sürdürülebilirliği gündemlerine almaları gerektiğini fark etmişlerdir. Ancak

---

²⁸ Kai Hockerts, "What Does Corporate Sustainability Actually Mean from a Business Strategy Point of View?" **oikos Virtual Campus, Opening Statement**, 28 May 2001, p. 4.

²⁹ Thomas Dyllick and Katrin Muff, "Clarifying the Meaning of Sustainable Business: Introducing a Typology From Business-as-Usual to True Business Sustainability", **Organization & Environment**, p. 5

³⁰ **A.e.**

bunu yaparken sürdürülebilirliği mevcut iş yapış şekillerini değiştirmeyecek şekilde süreçlerine entegre etme yoluna gitmişlerdir.

Her ne kadar sürdürülebilirlik karar alma süreçlerinde dikkate alınmaya başlansa da işletme hedeflerinin paydaş değer yönetiminin ötesine geçememiş olması nedeni ile bu aşamada atılan adımlar sürdürülebilirlik hedefleri açısından yetersizdir.

- *İkinci aşama:* Bu aşamada sürdürülebilirlik iş faaliyetlerinin içine dahil edilmeye başlanıyor ve sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel, sosyal ve ekonomik kaygılara cevap vermenin ötesinde olduğu görüşü benimsenmektedir. İkinci aşamada paydaş perspektifi genişletilmiş, değer yaratma sürecine sosyal ve çevresel değerler entegre edilmiştir. Şirketler sürdürülebilirlik veya paydaş konularında iyi belirlenmiş hedef ve programlar çerçevesinde değer yaratmaya başlamıştır. Bu değerler yalnızca adreslenmekle kalmayıp ölçümlenmeye ve raporlanmaya da başlanmıştır.
- *Üçüncü aşama:* Gerçek anlamda sürdürülebilirlik anlayışının oluşmaya başladığı bu aşamada “İşletmeler toplumun sürdürülebilirlikle ilgili acil sorunlarına ürün ve hizmetleri yoluyla nasıl katkı sağlayabilir?” veya “işletmeler kaynaklarını, yetkinliklerini ve tecrübelerini toplumun karşı karşıya olduğu büyük ekonomik, sosyal veya çevresel sorunları (iklim, göç, yolsuzluk, su, fakirlik, yaygın hastalık, genç işsizliği, kamu borç yükü, finansal istikrarsızlık vb.) adreslemek için yararlı olacak şekilde nasıl kullanabilir?” sorularına yanıt bulunması hedeflenir.

1.4 Sürdürülebilirlik Raporlaması

Küresel Raporlama İnisiyatifi (Global Reporting Initiative, GRI) Sürdürülebilirlik raporlamasını şu şekilde tanımlamaktadır. ”Sürdürülebilirlik raporu ekonomik, çevresel, sosyal ve yönetim performans bilgilerinin açıklandığı bir rapordur.”³¹

Sürdürülebilirlik raporlaması da tıpkı finansal raporlama gibi öncelikle paydaşların bilgi ihtiyacı düşünülerek ortaya çıkmıştır. Ancak sürdürülebilirlik raporları sadece bir

---

³¹ (Çevrimiçi) <https://www.globalreporting.org/standards/getting-started-with-the-gri-standards/> 03.11.2018.

iletişim aracı değildir. Bu raporların temel özelliklerinden biri de işletmelerin finansal ve finansal olmayan performansları arasındaki bağlantıyı vurgulamalarıdır. Raporlama sürecinde işletmeler, sürdürülebilirlik vizyonları ölçüsünde stratejilerini, politikalarını ve iş planlarını oluşturabilmektedirler. Böylece işletme yönetimi işletmenin artı ve eksi yönlerini tespit edip, geliştirmeleri gereken alanlara odaklanabilecektir.³²

Sürdürülebilirlik raporlaması kuruluşların faaliyetlerini daha sürdürülebilir hale getirmek için hedef belirlemelerine, performanslarını ölçmelerine ve değişimi yönetmelerine yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilirlik raporu kuruluşların çevre, toplum ve ekonomi üzerindeki (olumlu veya olumsuz) etkilerine ilişkin bildirimler içermesi itibarı ile soyut kavramları elle tutulabilir ve somut hale getirerek sürdürülebilirlik gelişmelerinin kuruluşların faaliyetleri ve stratejileri üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına ve yönetilmesine yardımcı olmaktadır.³³

Sürdürülebilirlik konusunda geliştirilen raporlama çerçeveleri, kurumları raporlamaya teşvik ederken göstergeler bazında ortak bir dil yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilirlik ile ilgili önemli raporlama çerçevelerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

1.4.1 Küresel Raporlama Girişimi

Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI), 1997 yılında kurulmuş olup merkezi Amsterdam'da yer almaktadır. Brezilya, Çin, Yeni Zelanda, Hindistan, Güney Afrika ve Amerika'da yerel merkezleri olan kuruluşun raporlama standartlarının 100'ü aşkın ülkede ve dünyanın en büyük 250 kuruluşunun %93'ü tarafından uygulanması itibarı ile GRI dünyanın ilk ve en yaygın uygulanan raporlama standartlarına sahiptir.³⁴

Sürdürülebilirlik Raporlaması Kılavuzlarını düzenli olarak gözden geçiren GRI'nın çıkardığı kılavuzun en son versiyonu G4'tür. G4'ün amacı "raporlayıcıların anlamlı ve kuruluşun sürdürülebilirlikle ilgili en kritik konuları hakkında değerli bilgiler içeren

---

³² Borsa İstanbul, **Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi, İstanbul**, 2014, s. 34, (Çevrimiçi) <https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf> 3.11.2018.

³³ (Çevrimiçi) <https://surdurulebilirlik.garanti.com.tr/media/1059/turkish-g4-part-one.pdf> 4.11.2018.

³⁴ (Çevrimiçi) <https://www.globalreporting.org/information/about-gri/Pages/default.aspx> 03.11.2018.

raporlar hazırlamalarına yardımcı olmak ve sürdürülebilirlik raporlamasını standart uygulama haline getirmek.”³⁵ olarak belirtilmektedir.

G4, kurumlar için raporlanacak bilgilerin belirlenmesinde ‘Önceliklendirme’ ilkesine odaklanmakta ve söz konusu ilke gereğince bir sürdürülebilirlik raporunun hazırlanmasının temelinde, başka faktörlerinin yanı sıra, öncelikli Unsurların tanımlanması sürecine odaklanmaktadır. Rapor içeriğinin belirlenmesine ilişkin ilkelerin tamamı ise aşağıdaki gibidir.³⁶

- “Paydaş Kapsayıcılığı: Kuruluş paydaşlarını tanımlamalı ve bu kişilerin makul beklentilerine ve menfaatlerine ne şekilde yanıt verdiğini açıklamalıdır.
- Sürdürülebilirlik Bağlamı: Rapor kuruluşun performansını daha geniş sürdürülebilirlik bağlamında sunmalıdır.
- Önceliklendirme: Rapor aşağıdaki Unsurları kapsamalıdır:
  - Kuruluşun belirgin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini yansıtanlar veya
  - Paydaşların değerlendirme ve kararlarını önemli biçimde etkileyenler
- Eksiksizlik: Rapor öncelikli unsurları ve bunların çerçevelerini; belirgin ekonomik, çevresel ve sosyal etkileri yansıtmaya ve paydaşların kuruluşun raporlama dönemi dahilindeki performansını değerlendirebilmelerine yetecek şekilde kapsamalıdır.”

1.4.2 Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi

Dünya genelinde 145 ülkede 12,000 imzacısı bulunan Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact-UNGC) tarafından uygulanan İlerleme Bildirimi Raporlaması (Communication on Progress, COP) insan hakları, çalışma standartları, çevre ve yolsuzluğa ilişkin 10 prensibi referans almaktadır. UN Global Compact tarafından belirlenen 10 ilke aşağıdaki gibidir:³⁷

- “İlke 1: İş dünyası, ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve haklara saygı duymalı.

³⁵ (Çevrimiçi) <https://surdurulebilirlik.garanti.com.tr/media/1059/turkish-g4-part-one.pdf> 03.11.2018.

³⁶ (Çevrimiçi) <https://surdurulebilirlik.garanti.com.tr/media/1059/turkish-g4-part-one.pdf> 03.11.2018.

³⁷ (Çevrimiçi), <http://www.globalcompactturkiye.org/global-compact-turkiye/10ilke/>, 03.11.2018.

- İlke 2: İş dünyası, insan hakları ihlallerinin suç ortağı olmamalı.
- İlke 3: İş dünyası, çalışanların sendikalaşma ve toplu müzakere özgürlüğünü desteklemeli.
- İlke 4: Zorla ve zorunlu işçi çalıştırma uygulamasına son verilmeli.
- İlke 5: Her türlü çocuk işçi çalıştırılmasına son verilmeli
- İlke 6: İşe alım ve işe yerleştirmede ayrımcılığa son verilmeli.
- İlke 7: İş dünyası, çevre sorunlarına karşı ihtiyati yaklaşımları desteklemeli.
- İlke 8: Çevresel sorumluluğu arttıracak her türlü faaliyete ve oluşuma destek vermeli.
- İlke 9: Çevre dostu teknolojilerin gelişmesini ve yaygınlaşmasını desteklemeli.
- İlke 10: İş dünyası, rüşvet ve haraç dahil her türlü yolsuzlukla savaşmalı.”

UNGB İlerleme Raporunun gereklilikleri uyarınca raporlamaya tabi olan İş dünyası katılımcılarının paydaşlarına yıllık olarak kaydettikleri ilerlemeye dair bilgiyi aşağıda belirtilen üç unsuru içerecek şekilde raporlaması ve ilerleme raporlarını Küresel İlkeler Sözleşmesi web sitesinde yayınlamaları gerekmektedir.³⁸

- “Üst Düzey Yönetici tarafından yazılmış, Küresel İlkeler Sözleşmesi’ne olan kesintisiz desteği belirten ve katılımcının girişime ve ilkelerine dair sürmekte olan taahhüdünü yenileyen bir açıklama.
- Şirketin Küresel İlkeler Sözleşmesi’nin dört konu alanının her birinin (insan hakları, işgücü, çevre, yolsuzlukla mücadele) uygulamaya konulması için yaptığı (ya da yapmayı planladığı) eylemler hakkında açıklamalar (ilgili politikaların açıklanması, prosedürler, faaliyetler).
- Sonuçların ölçülmesi (örneğin; hedef/performans göstergelerinin ne kadarına ulaşıldı veya diğer niteliksel ve niceliksel sonuçların ölçülmesi)”

³⁸https://www.unglobalcompact.org/docs/communication_on_progress/translations/COP_Policy_TR.pdf (Çevrimiçi) 04.11.2018.

1.4.3 Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi, (International Integrated Reporting Council-IIRC), düzenleyici kurumlar, yatırımcılar, şirketler, standart belirleme otoriteleri, muhasebe uzmanları ve STK'lar tarafından kurulmuş küresel bir birliktir.³⁹

IIRC tarafından hazırlanan Entegre Raporlama Rehberi (IR) Rapor'unun amacı; kurumsal raporlama konusuna daha birleşik ve etkili bir yaklaşım ortaya koyarak sermayenin daha etkili ve üretken bir şekilde dağıtılması için finansal sermaye sağlayan taraflara sunulan bilgilerin kalitesini artırmaktır. Bu amaçla hazırlanan bir entegre rapora ilişkin kılavuz ilkeler aşağıdaki gibidir:⁴⁰

- *“Stratejik odak ve geleceğe yönelim:* Bir entegre rapor kuruluşun stratejisi ve bunun, kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetiyle ve sermaye öğelerini kullanımı ve etkileşimiyle nasıl bir ilgisi olduğu hakkında bilgi sağlamalıdır
- *Bilgiler arası bağlantı:* Bir entegre rapor kuruluşun zaman içinde değer yaratma kabiliyetini etkileyen faktörlerin birleşimi, birbirleriyle olan ilişkileri ve aralarındaki bağımlılıkların bütünsel bir resmini sunmalıdır
- *Paydaşlarla ilişkiler:* Bir entegre rapor kuruluşun temel paydaşlarıyla kurduğu ilişkilerin doğası ve kalitesi hakkında bilgi sağlamalı ve kuruluşun paydaşların meşru ihtiyaç ve isteklerini ne ölçüde anladığını, hesaba kattığını ve karşıladığını göstermelidir
- *Önemlilik:* Bir entegre rapor kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetini önemli ölçüde etkileyen konular hakkında bilgi vermelidir
- *Kısa ve öz olma:* Bir entegre rapor kısa ve öz olmalıdır
- *Güvenilirlik ve eksiksizlik:* Bir entegre rapor olumlu ya da olumsuz tüm maddi hususları dengeli ve maddi hata içermeyecek bir şekilde içermelidir
- *Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik:* Bir entegre rapordaki bilgiler:
  - zaman içinde tutarlı bir temele dayalı olarak ve

³⁹Uluslararası (ER) Çerçevesi, <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-Turkish.pdf> (Çevrimiçi), 05.11.2018.

⁴⁰<http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-Turkish.pdf> (Çevrimiçi) 07.11.2018.

- o kuruluşun kendi zaman içinde değer yaratma kabiliyeti açısından, diğer kuruluşlarla karşılaştırılmasına olanak sağlayacak şekilde sunulmalıdır.”

1.4.4 OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi

OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nce (OECD), 27 Haziran 2000 tarihli OECD Bakanlar Konseyi Kararı ile geliştirilmiştir.

Rehber yürürlükteki hukuk kuralları çerçevesinde faaliyetlerini sorumlu bir şekilde yürüten iş çevrelerine yönelik gönüllü prensip ve standartları içermektedir. Yasal bir yaptırımı olmayan rehber, kuruluşların faaliyetlerinin hükümet politikalarıyla uyumunun sağlanması, faaliyette buldukları toplum ile kuruluşlar arasındaki karşılıklı anlayış ve güvenin sağlanması ve yabancı yatırımlar için uygun bir iş ortamı oluşturularak çok uluslu kuruluşların sürdürülebilir kalkınmaya katkısının artırılmasını amaçlamaktadır.⁴¹

Rehberde 2011 yılında yapılan güncelleme ile Birleşmiş Milletler İş ve İnsan Hakları Rehber İlkelerine (Koru, Saygı Duy, Çare Ol) uyumlu olacak şekilde insan haklarına ilişkin yeni bir bölüm eklenmiştir.⁴²

1.4.5 Karbon Saydamlık Projesi

Dünyada yaygın kullanılan bir raporlama çerçevesi olan Karbon Saydamlık Projesi (Carbon Disclosure Project -CDP), raporlamasının ana başlıkları İklim değişikliği, su kullanımı, ormanlara verilen zarar, tedarik zincirlerinin çevresel riskleridir. CDP, şirketlerin önemli çevresel verileri ölçebileceği, yönetebileceği ve paylaşabileceği bir global sistem sunar. CDP 700'ü aşkın kurumsal yatırımcı adına şirketlere çevresel verilerini açıklamaları için çağrıda bulunmaktadır. Şirketlerden toplanan bu veriler CDP'nin geliştirdiği derecelendirme metodolojisine göre derecelendirilir ve her sene CDP analiz raporları ve tematik raporların hazırlanmasında kullanılır.⁴³

⁴¹ (Çevrimiçi), <https://www.tisk.org.tr/wp-content/uploads/2016/04/CSR.pdf> 15.07.2018

⁴² OECD, **Guidelines for Multinational Enterprises 2011 Edition**, (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>, 05.09.2018.

⁴³(Çevrimiçi) <https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf> , 07.09.2018

1.4.6 Uluslararası Finans Kurumu Performans Standartları

Sosyal ve çevresel değerlendirmede risklerin yönetilmesine dair standartları içeren Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation -IFC) Performans Standartları ilk olarak 2006 yılında hayata geçirilmiştir. Son versiyonu 1 Ocak 2012 yılında yayınlanmış olan rehberde sekiz adet sosyal ve çevresel performans standardı belirlenmiştir. (IFC Performance Standards on Environmental and Social Sustainability, 2012, 2);⁴⁴

- Ölçme ve Çevre Yönetimi
- İşgücü ve Çalışma Koşulları
- Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi
- Toplum Sağlığı, Güvenliği
- Arazi Edinimi ve Zorunlu Yeniden Yerleşim
- Biyolojik Çeşitliliğin ve Sürdürülebilir Doğal Kaynakların Yönetimi
- Yerli Halklar,
- Kültürel Miras

1.5 Sürdürülebilirliğin Ekonomideki Yeri

1.5.1 Sürdürülebilir Yatırımlar

Sürdürülebilir yatırımların ortaya çıkışı 1970’lerde dayanmaktadır.⁴⁵ Tanım olarak ise yatırım kararı verilirken ekonomik sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) faktörlerinin dikkate alınması olarak ifade edilir. Küresel Sürdürülebilir Yatırım Birliği (The Global Sustainable Investment Alliance, GSIA) 2012 raporunda sürdürülebilir yatırımlar farklı aktivite ve stratejilere göre aşağıdaki şekilde beş ana grup altında sınıflandırılmıştır.⁴⁶

⁴⁴ Metin Saban vd., “Kurumsal Sürdürülebilirlik ile İlgili Raporlama Çerçevesi ve Sürdürülebilir Raporlamada Muhasebenin Rolü”, **İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2017 ss. 101-115.

⁴⁵ Blaine Townsend, “F R O M S R I T O E S G: The Origins of Socially Responsible and Sustainable”, **Bailard Tough Series**, 2017, (Çevrimiçi), Investing <https://www.bailard.com/wp-content/uploads/2017/06/Socially-Responsible-Investing-History-Bailard-White-Paper-FNL.pdf?pdf=SRI-Investing-History-White-Paper>, 10,11,2018.

⁴⁶ <http://gsiareview2012.gsialliance.org/pubData/source/Global%20Sustainable%20Investment%20Alliance.pdf> (Çevrimiçi), 10.11.2018.

- *Filtreleme (screening):*
  - *Negatif Filtreleme (Negative/exclusionary screening):* Bu filtreleme türünde yatırımcılar çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim kriterlerine göre yatırım portföylerini oluşturmakta ve bu alanlarda negatif etkiye sahip olan sektörlerin fonlarına veya portföylerine yatırım yapmamaktadırlar.
  - *Pozitif Filtreleme (Positive/best-in-class screening):* Bu filtreleme türünde ise yatırım yapılacak sektörler, şirketler veya projeler tercih edilirken çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularında pozitif katkısı yüksek olan şirketler tercih edilmektedir.
  - *Norma dayalı izleme (Norms-based screening):* bu filtreleme türünde yatırım kararı alınırken uluslararası standartlara uyum konusunda minimum bir taban belirlenerek buna uygun olmayan şirketlere yatırım yapılmamaktadır.
- *ESG entegrasyonu (ESG integration):* Finansal analizlere ekonomik, çevresel ve yönetsel etkilerin sistematik ve açık bir şekilde dahil edilmesidir.
- *Sürdürülebilirlik temalı yatırımlar (Sustainability themed investing):* Spesifik olarak sürdürülebilirlik teması içeren (temiz enerji, yeşil teknoloji, sürdürülebilir tarım vb.) alanlara yatırım yapılmasıdır.
- *Etki yatırımı/Toplumsal yatırım (Impact/community investing):* Sosyal veya çevresel sorunların çözümüne yönelik yapılan özel yatırımlardır. Bu stratejide geleneksel yollarla hizmet alamayan toplumlara yardım amacına yönelik olan ve açık ve kapsamlı ESG politikası olan girişimlere yatırım yapılır.
- *Hissedarlık Stratejisi: (Corporate engagement and shareholder action):* Bu stratejide yatırımcılar fon aktardıkları işletmelerin ana hissedarı gibi davranarak, işletmenin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim faaliyetlerine ilişkin taleplerini işletmelerin üst yönetimine iletip, işletme kararlarını etkilemeyi hedeflemektedir.

Küresel Sürdürülebilir Yatırım Birliği GSIA'nın 2016 yılında yayınladığı rapora göre sürdürülebilir yatırımların global hacmi 2014 yılına oranla %25 artarak 22,89 trilyon USD seviyesine ulaşmıştır. Bu da dünya genelinde profesyonel olarak yönetilen fonların %26'sına karşılık gelmektedir. Aktif büyüklüğünde ilk üç bölge sırasıyla

Avrupa, Amerika ve Kanada olurken en hızlı büyüme kaydeden bölgeler ise Japonya, Avustralya/Yeni Zelanda ve Kanada olmuştur. (Tablo 1.1)⁴⁷

Tablo 1.1. Bölgeler Bazında Sürdürülebilir Yatırımların Tutarları ve Büyüme Oranları

Bölge	2014 (Milyar \$)	2016 (Milyar \$)	Büyüme (%)
Avrupa	10.775	12.040	11,7
Amerika	6.572	8.723	32,7
Kanada	729	1.086	49,0
Avustralya/Yeni Zelanda	148	516	247,5
Asya (Japonya hariç)	45	52	15,7
Japonya	7	474	6689,6
Toplam	18,276	22,890	%25,2

Kaynak: Global Sustainable Investment Alliance, **Global Sustainable Investment Review**, 2016 s.7

Tablo 1.2. Yönetilen Sosyal Sorumlu Yatırımların Toplam Yatırımlara Oranı

Bölge	2014	2016
Avrupa	%58,8	%52,6
Amerika	%17,9	%21,6
Kanada	%31,3	%37,8
Avustralya/ Yeni Zelanda	%16,6	%50,6
Asya	%0,8	%0,8
Japonya		%3,4
Toplam	%30,2	%26,3

Kaynak: Global Sustainable Investment Alliance, **Global Sustainable Investment Review**, 2016 s.7

⁴⁷ Global Sustainable Investment Review 2016 (Çevrimiçi) http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2017/03/GSIR_Review2016.F.pdf#page=4 07.09.2018.

Rapora göre 2016 itibarı ile dünya genelinde en yaygın olan sürdürülebilir yatırım stratejisi 15,02 trilyon USD ile negatif izleme olurken takip eden stratejiler ise 10,37 trilyon USD ile ESG entegrasyonu ve 8,37 trilyon USD ile hissedarlık stratejisi oldu. Negatif izleme Avrupa’da baskınken, ESG entegrasyonu Amerika, Avusturalya/Yeni Zelanda ve Asya’da (Japonya hariç) ve Hissedarlık stratejisi ise Japonya’da daha baskındır. (Tablo1.3)⁴⁸

Tablo 1.3. Strateji Bazında Yatırım Tutarları ve Büyüme Oranları

Bölge	2014 (Milyar \$)	2016 (Milyar \$)	Büyüme (%)
Etki yatırımı/Toplumsal yatırım	101	248	146
Sürdürülebilirlik temalı yatırımlar	137	331	140
Pozitif filtreleme	890	1,030	16
Norma dayalı izleme	4,385	6,210	42
Hissedarlık stratejisi	5,919	8,365	41
ESG entegrasyonu	7,527	10,369	38
Negatif filtreleme	12,046	15,023	25
Toplam	18,276	22,890	%25,2

Kaynak: Global Sustainable Investment Allaince, **Global Sustainable Investment Review**, 2016 s. 9.

1.5.2 Sürdürülebilir Tüketim

Sürdürülebilirlik konusunda artan farkındalık, yatırımlar alanında olduğu gibi tüketim alanında da etkilerini göstermeye başlamıştır. Tüketicilerin satın alma kararında sürdürülebilirliğin etkisini tespit etmeye yönelik olarak geniş katılımcı kitleleri ile yapılan bazı önemli araştırmaların bulguları aşağıdaki gibidir.

Rourke ve Ringer 2016 yılında bir e-ticaret sitesinde yapılan 40.000 elektronik satın alma işlemi inceleyerek ürünler üzerindeki sürdürülebilirlik bilgisinin satın alma tercihlerine etkisini tespit etmeye çalışmışlardır. Elde ettikleri bulgulara göre farklı ürün tiplerinde sürdürülebilirlik bilgisi farklı etkiler göstermektedir. Buna göre kişisel

⁴⁸ Global Sustainable Investment Review, a.g.e.

sağlığa doğrudan etkisi olan ürünler ile statü göstergesi olan ve başkalarının görme ihtimali olan ürünlerde satın alma tercihinde sürdürülebilirlik bilgisini dikkate alma oranı diğer ürünlere oranla daha yüksek olarak tespit edilmiştir.⁴⁹

Unilever'in 2017 yılında, Türkiye'nin de dahil olduğu, 5 farklı ülkeden toplam 20.000 kişi ile yaptığı araştırmaya göre müşterilerin üçte biri (%33) sosyal ve çevresel etkilerinin iyi olduğuna inandıkları markaların ürünlerini satın alıyor. Araştırmaya göre gelişmekte olan ülkelerde yaşayan hane halkının sürdürülebilir olduğuna inandıkları ürünü satın aldıklarında kendilerini daha iyi hissetme oranı İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş ülkelere çok daha yüksek. Bu oran İngiltere'de %53, Amerika'da %78 iken Hindistan'da %88, Brezilya ve Türkiye'de ise %85'tir.⁵⁰

Bu alanda yapılan bir diğer araştırma da MWWPR tarafından Amerika'da yaptırılmıştır. 2018 yılında 15 yaş üstü 2,000 Amerikalı ile online anket yoluyla yapılan araştırmaya göre Amerikalıların %35'i satın alma tercihlerinde ve marka sadakatlerinde firmaların sosyal ve çevresel konulardaki imajlarını dikkate almaktadır. İngilizce kurumsal (corporate) ve tüketici (consumer) kelimelerinin birleştirilmesi ile türetilen CorpSumers kavramı ile adlandırılan bu müşteri kitlesinin satın alma tercihlerinde firmaların sosyal ve toplumsal konulardaki duruşları önemli etkenlerdir. CorpSumers'ların %90'ı sosyal ve toplumsal konulardaki tutumunu beğendikleri firmaların ürünlerini satın alacağını belirtirken %80'i de bu firmaların ürünleri daha pahalı olsa bile tercih edeceklerini belirtmiştir. CorpSumers'ların satın alma tercihlerinde önem verdikleri diğer kriter ise sırasıyla, firmaların çalışanlarına karşı tutumları (%81), çalışma koşulları (%56), ürün güvenliği (%54), eşit iş ve eşit ücret (%53) şeklindedir. CorpSumers'ların %48'i firmanın misyonuna ve değerlerine inandıkları takdirde üründen memnun kalmasa da kullanmaya devam etmektedir. Firmanın kendilerini hayal kırıklığına uğratması durumunda %68'i bu firmalarla ilişkisini keserken %65'i de çevrelerini bu firmaların ürünlerini bırakmaya ikna etmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan firmanın olumlu imajına inanan

---

⁴⁹ Dara O'Rourke and Abraham Ringer, "The Impact of Sustainability Information on Consumer Decision Making", **Journal of Industrial Ecology**, Vol: 20, No:4, 2016, pp. 3-9

⁵⁰ Unilever, "Making Purpose Pay: Inspiring Sustainable Living", pp. 7-9, (Çevrimiçi)

https://www.unilever.com/Images/making-purpose-pay-inspiring-sustainable-living-170515_tcm244-506419_en.pdf 10.02.2019.

CorpSumers'ların %70'i çevrelerini bu firmaların ürünlerini alma konusunda teşvik etmektedir. Bu oran özellikle Y ve Z kuşaklarında daha yüksek olup sırasıyla %78 ve %77 şeklindedir. ⁵¹

MWWPR raporunda Y ve Z kuşağının ürün tercihleri ile ilgili elde edilen veriler Nielsen'in 2015 yılında 60 ülkeden toplam 30,000 kişi ile yaptığı araştırmanın bulguları ile de örtüşmektedir. Nielsen'in araştırmasına göre Y kuşağının dörtte üçü, Z kuşağının ise %72'si pozitif sosyal ve çevresel etkisi olduğuna inandıkları ürünler için daha fazla ödemeye hazır olduklarını belirtmiştir. ⁵²

Y ve Z kuşaklarının sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımlarına ilişkin yapılan bir diğer araştırma ise Deloitte tarafından 2018 yılında öğrenci ve özel sektör çalışanlarına yönelik yapılmıştır. Araştırma Türkiye'nin de içinde yer aldığı 36 ülkeden 10,455 Y kuşağı ve 6 ülkeden 1,844 Z kuşağı katılımcıyı kapsamaktadır. Araştırmaya göre Y ve Z kuşağı çalışanlarını elde tutabilmek için finansal ödüller, kurum kültürü, çeşitlilik ve esnek çalışma koşulları sağlanması gerekiyor. Bununla birlikte bu genç jenerasyon çalışanlar iş dünyasındaki liderlerden topluma pozitif etki oluşturmak konusunda proaktif olmalarını ve çalışanların ihtiyaçlarına cevap vermelerini talep etmektedir. ⁵³

---

⁵¹(Çevrimiçi),<http://www.mww.com/corpsumers-on-the-rise-growing-market-segment-provides-blueprint-for-brand-bravery/> ,10.02.2019.

⁵² (Çevrimiçi) <https://www.nielsen.com/ma/en/insights/news/2015/green-generation-millennials-say-sustainability-is-a-shopping-priority.print.html>, 10.01.2019.

⁵³. (Çevrimiçi) <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/gx-2018-millennial-survey-report.pdf> , 10.01.2019

İKİNCİ BÖLÜM:

İSLAMİ FİNANS İLKE VE UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Bu bölümde öncelikle İslami finansın dayandığı temel ilkelere yer verilecek ardından söz konusu ilkeler kapsamında sürdürülebilir kalkınma hedefleri değerlendirilecektir.

2.1 İslami Finans'ın Dayandığı İlkeler

İslami finans, İslam İktisadı'nın finans boyutunu temsil etmektedir⁵⁴. İslam iktisadı ise en genel tanımı ile “Allah'ın iktisadi meselelere ilişkin emirlerini bireysel yaşantımızda (mikro), toplumumuzda (meso-orta-) ve ümmet genelinde (makro) yerine getirme çabası/mücadelesidir.”⁵⁵

Diğer bir deyişle İslam iktisadı, İslami bir toplumda bireylerin ekonomik davranışlarına rehberlik eden bir değerler sistemi olarak sosyal, siyasal ve yasal ortamlarda İslami aksiyomların yürürlükte olduğu varsayımını temel alan bir çalışma alanıdır.⁵⁶

İslam iktisadının modern zamandaki ilk yazarları olarak kabul edilen Muhammed Bakır El-Sadr İqtisaduna ve Seyyid Ebul A'la Mevdudi kitaplarında İslam'ın kapsayıcı prensiplerinin ekonomi de dahil hayatın tüm yönlerine uygulanabileceğini ifade etmişlerdir. Bu prensipler veya aksiyomlar ise insanı manevi gelişmeye götüren, düşünce ve eylem bazında yüce bir mertebeye ulaştıran ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi olma vasfını sahiplenen aksiyomlardır. Bu bakış açısına dair İslam ekonomistleri arasında fikir birliği söz konusudur. Bu bağlamda, Ahmad, Siddiqi, Naqvi ve Chapra gibi yazarlar söz konusu aksiyomları aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:⁵⁷

⁵⁴ (Çevrimiçi) http://islamiktisadi.istanbul.edu.tr/?page_id=6386 , 18.03.2019.

⁵⁵ Asad Zaman, “İslam Ekonomisini Yeniden Tanımlamak”, **İslam İktisadını Yeniden Düşünmek**, (Ed. Taha Eğri, Oğuz Karasu ve Necmettin Kızılkaya), İstanbul, İGİAD Yayınları,2014, s. 90.

⁵⁶ Monzer Kahf , “İslam Ekonomisi: Tanım ve Metodoloji Üzerine”, **İslam Ekonomisi: Tanım ve Metodoloji Üzerine Tartışmalar**, Ed. Sercan, Karadoğan, İstanbul, İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayını, 2014, s.27-28.

⁵⁷ Nazim Zaman and Mehmet Asutay, “ Divergence Between Aspirations and Realities of Islamic Economics: A Political Economy Approach to Bridging the Divide”, **IIUM Journal of Economics and Management**, Vol: 17, No: 1, 2009, pp. 75-77.

- *Tevhid*: (Allah'ın Birliği/Vahdeti/Yüceliği): İslami öğretinin özü olan tevhid bütün İslami düşünce ve eylemin altında yatan ve eş zamanlı olarak bu düşünce ve eylemlere nüfuz eden şeydir. Tevhid'in dikey boyutu, bireyin Allah'a inanmasını ve O'na güvenmesini ifade ederken yatay boyutu ise bireyin diğer yaratılanlarla olan etkileşimini ifade etmektedir. Tevhid anlayışı diğer aksiyomların bazılarında kendini göstermektedir.
- *Adalet*: İslami terim olarak adalet Şeriat altındaki herkese hakkını vermeyi gerektirmektedir. Bun bağlamda adalet; vatandaşlık hakları, komşuluk hakları, karı-koca hakları, anne baba ve çocuk hakları, işçi-işveren hakları gibi hakları kapsamaktadır. Zulmün zıttı olan adalet aksiyomu, hayvan ve çevre hakları gibi daha soyut hakları da kapsamına almaktadır.
- *Takva*: Takva, pozitif kuralları ve örnek alınacak davranışları hayata geçirmek için bilginin kullanılmasını ifade etmektedir. Takva kavramı ihsan kavramıyla da yakından ilgilidir.
- *Uhuvvet (Kardeşlik)*: Uhuvvet kavramı, herkesin Hz. Adem'in çocukları olması itibarı ile kardeş olduğunu ifade etmektedir. Dolayısı ile yakınlık duygusu, hısımlık ve iş birliği ideal bir İslami toplumda gerçekleşir ve bu da adaletin kavramsal bir uzantısıdır.
- *Hilafet*: Hilafet aksiyomu, insanı Allah'ın dünyadaki halifesi olarak tanımlamakta ve insanın Allaha karşı sorumlu olduğunu işaret etmektedir. Kişi Allah'ın bu dünyadaki temsilcisi olarak, ahirette hesabını vereceği bir sorumluluğun altına girmiştir. Bu durum, İslam'ın iki boyutlu fayda/refah fonksiyonu sunmasının bir sonucudur. Diğer taraftan, hilafet aksiyomunun yalnızca devlet yöneticilerini ve liderleri değil tüm bireyleri kapsadığı unutulmamalıdır.
- *İhsan (Mükemmellik)*: İhsan ekonomik, sosyal ve manevi anlamdaki dinamik gelişme sürecinin nihai amacıdır. İhsanı elde etmek felahı elde etmek anlamına gelir. İhsan, diğer tüm değerlerin ve aksiyomların hayata geçirilmesi olarak yorumlanabilir.

İslam iktisadı, İslam'ın epistemolojik ve ontolojik kaynaklarına dayalı olan etik ve sistemik bir ekonomi ve finans anlayışını amaçlamaktadır. Ancak, kuruluşundan 10-

20 yıl sonra İslam iktisadının yapısal ve kurumsal uygulamaları neredeyse bankacılık ve finans endüstrisi formuna girmiştir.⁵⁸

Bu bağlamda, İslam iktisadının İslam'ın kapsayıcı prensiplerine ve aksiyomlarına tabi olması, onun alt boyutu olan İslami finansın da aynı prensiplere ve aksiyomlara tabi olmasını gerektirir.

İslam'da finansal hayatı düzenleyen ilkeler ise karşılıklı rızaya dayalı ticaret ilkesi, sözleşmelerin (akitlerin) gereğine riayet ilkesi, faizden kaçınma ilkesi, kumar ve aşırı belirsizlikten kaçınma ilkesi, haram mal ve sektörlerden kaçınma ilkesi, haram içerikli karma sözleşmelerden kaçınma ilkesi şeklinde sıralanabilir.⁵⁹

- *Karşılıklı Rızaya Dayalı Ticaret İlkesi:* Mülkiyetteki varlığın başka birine naklinin biri batıl diğeri ise meşru iki yolu bulunmaktadır. Nisa suresi 29. Ayette varlıkların batıl yollarla değil karşılıklı rızaya dayalı ticaret yoluyla transfer edilmesinin gerekliliği vurgulanır. İslam dinine Faiz, rüşvet, din sömürüsü, ölçü ve tartıda hile, hırsızlık, gasp gibi varlık transfer yöntemleri İslam dinine göre batıl olarak kabul edilmiştir.
- *Sözleşmelerin (Akitlerin) Gereğine Riayet İlkesi:* Maide suresinin ilk ayetinde “Ey iman edenler! Akitlerinizin gereğini yerine getirin” buyurulmaktadır. Akit ise genel olarak iki kişinin Allah'a ve insanlara karşı üstlendiği yükümlülüklerdir.
- *Faizden Kaçınma İlkesi:* Bu ilke İslam'ın finansal piyasalara ilişkin en önemli ilkelerinden biridir. Bakara suresi 275. Ayette “Allah alışveriş işlemi helal, faiz işlemi haram kıldı” buyurulmaktadır. İslami finansal sözleşmelerde faizden kaçınılması gerekmektedir.
- *Kumar ve Aşırı Belirsizlikten (Ğarar) Kaçınma İlkesi:* Kumar taraflardan birinin mutlak kazancı diğerrinin mutlak kaybı ile sonuçlanan bilinmezlik üzerine yapılan sözleşme şeklinde tanımlanırken ğarar ise sözleşmede sonuç bilinmezliği şeklinde tanımlanır. Ğarar aşırı riski, tam belirsizliği ifade etmek için kullanıldığı gibi taraflardan biri için bilinen ancak diğeri için bilinmeyen

---

⁵⁸ A.e.

⁵⁹ Servet Bayındır, *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans: Para ve Sermaye Piyasaları 2*, İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015, s. 21-42.

unsurları içeren durumlar için kullanılır. Bu bağlamda para ve sermaye piyasası ürünlerinde dikkate alınacak en önemli kriterlerden biri de aşırı belirsizlik (kumar ve/veya ğarar) içeren işlemlerden uzak durulmasıdır.

- *Haram Mal ve Sektörlerden Kaçınma İlkesi:* Kur'an'a göre eşya ve davranışta temel ölçü helallik ve temizliktir. Bununla birlikte, helal'in zıttı haram, temiznin zıttı ise pis(habis)tir. Haramlık vasfı çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bazı durumlarda haramlık vasfı varlığın elde edilmiş yöntemine nispet edilmiş, bazı durumlarda elde edilmiş yöntemine bakılmaksızın varlığın kendisine nispet edilmiş, bazı durumlarda ise elde edilmiş şekli nedeni ile aslen helal olan varlığa nispet edilmiştir. İslam dinine göre bizzat haram kılınan varlıklar leş, kan, domuz eti, alkol ve insan tabiatının pis saydığı diğer şeylerdir. Bu gruptaki varlıkların elde edilme şekilleri helal olsa dahi yenilmesi, içilmesi veya ticarete konu edilmesi haramdır. Ulaşılan varlığın asli hükmü helal olsa dahi elde edilmiş yöntemi nedeni ile haram kılınan mallar ise kumar, faiz sözleşmesi, ölçü ve tartıda hile yapmak, hırsızlık, fuhuş gibi eylemlerden elde edilen mallar veya Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlardır. İslami finans sisteminde söz konusu nitelikleri ihtiva eden mal veya hizmetleri finanse edilmesi yasaktır.
- *Haram İçerikli Karma Sözleşmelerden Kaçınma İlkesi:* Finansal ürünler hukuki açıdan genellikle birden fazla sözleşmenin bir araya getirilmesi ile oluşturulmaktadır. Ancak bu akitlerin sahih olabilmesi için aşağıdaki olumsuz özellikleri taşımayan olması gerekmektedir.
  - Peygamber Efendimizin (s.a.v) yasakladığı işlem türlerini içermemelidir.(Bir akitte iki akit, bir satışta iki satış ve satış ile birlikte borç işlemi gibi)
  - Hileli faiz uygulaması olmamalıdır.
  - Faize aracı nitelikte işlem olmamalıdır.
  - Birbiri ile çelişkili ve zıt hükümler içeren akitler biraraya toplanmamalıdır.

2.2 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin İslami Finans'ın Dayandığı İlkeler Bağlamında Değerlendirmesi

Bu başlık altında sürdürülebilir kalkınmanın 17 hedefi ekonomik, sosyal ve çevresel hedefler olmak üzere üç ana grupta toplanmış (Tablo 2.1) ve bu ana gruplar altında sürdürülebilir kalkınma hedefleri çeşitli alt gruplara ayrılmıştır. Her bir alt grupta yer alan hedefler ise çalışmanın ilk bölümünde yer verilen ve İslami Finans'ın dayanağını oluşturan İslami aksiyomların kaynağına ve uygulamalarına ilişkin saygın kaynaklarda yer verilen bilgiler ışığında değerlendirilmiştir. Ancak sınırlı bir zaman aralığında yapılan bu çalışmada İslamiyet'in ekonomik, çevresel ve toplumsal hayata ilişkin tüm prensiplerine yer verileme imkânı olamayacağı gerçeği çalışmanın en önemli kısıtıdır.

Tablo 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

EKONOMİK HEDEFLER	SOSYAL HEDEFLER	ÇEVRESEL HEDEFLER
8 İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9 Sanayi yenilikçilik ve Altyapı 11 Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları 12 Sorumlu Tüketim ve Üretim	1 Yoksulluğa Son 2 Açlığa Son 3 Sağlıklı Bireyler 4 Nitelikli Eğitim 5 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği 10 Eşitsizliklerin Azaltılması 16 Barış Adalet Güçlü Kurumlar 17 Hedefler İçin Ortaklıklar	6 Temiz Su ve Sıhhi Koşullar 7 Erişilebilir ve Temiz Enerji 13 İklim Eylemi 14 Sudaki Yaşam 15 Karasal Yaşam

Kaynak: <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2.1 Ekonomik Hedefler

2.2.1.1 İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

Sürdürülebilir Kalkınmanın en önemli ekonomik hedeflerinden biri devamlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik gelişmenin desteklenmesi, verimli ve uygun çalışma

koşullarının oluşturulması hedefidir.⁶⁰ İslami aksiyomlara uygun işleyen bir ekonomik sistemin de ekonomik büyüme ve gelişme konusunda benzer hedefleri söz konusudur.

Bu bağlamda, işçi iş veren ilişkisinde Müslüman iş veren elde ettiği servet ve gelirin sadece çalışmasından kaynaklanmadığına Allah'ın takdiri ile tahakkuk ettiğine inanır. Bu nedenle sahip olduğu malda kendisine birtakım görevler yüklediğinin farkında olarak malında eşyanın, diğer insanların ve toplumun hakkı olduğu bilinciyle hareket eder. İşçisini gözetir, ücretini adil belirler ve zamanında öder. İşçinin iş yükünü makul ölçüde düzenler.⁶¹ Ücretini ise eşit işe eşit ücret prensibine göre belirler.⁶²

Müslüman iş veren ayrıca, inançları gereği, iş yaparken hileden, spekülasyondan, tekellikten, rüşvetten kaçınır. Meşru kazanç (ücret, kar ve kira) peşinde koşar ve kazancını mutlaka emek ve risk unsurlarına dayandırır. Emek sarf etmeden sırf paradan para kazanmanın (faizin) yasak olduğunu bilir. Baht oyunları kumar gibi zahmetsiz kolay kazançlardan kaçınır ve üretimde hile, rüşvet, tekellilik, karaborsacılık gibi toplum zararına faaliyetlerden kaçınır. Müslümanlar servetlerini toplum zararına kullanamazlar.⁶³

Diğer taraftan ekonomik büyüme de İslami bir ekonominin en önemli hedeflerindedir. Ancak bu hedefe ulaşmak için seçilen politikalar dağıtıcı adaleti tesis etmeli ve reel kaynakların fakirden zengine aktarılmasına neden olmayacak şekilde belirlenmelidir. Aynı zamanda hem mevcut hem gelecek nesillerin çıkarları göz önünde bulundurulmalıdır.⁶⁴

Nitekim, Kur'an'da ahlak ve irfanın iktisadi hayattaki yansımalarına ilişkin yer alan ayetler, İslami bir ekonomik sistemde ölçü ve tartıda hile yapılmasını, haksız kazançları, ticari sahtekarlıkları, mali yolsuzlukları ve iktisadi sömürüyü yasaklamaktadır.⁶⁵

---

⁶⁰ UN DP Türkiye, **A.g.e.**

⁶¹ Sabahattin Zaim, **İslam Ekonomisinin Temelleri**, (Ed. Adem Esen, Turan Koç, Mustafa Yavuz Çakır), İstanbul, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, Yayın No:6 ss. 68-69.

⁶² Zaim, **a.g.e.** s s.143.

⁶³ Zaim, **a.g.e.** ss. 69-71.

⁶⁴ Syed Naawab Haider Naqvi, **İslam, Ekonomi ve Toplum**,(Çev. Ozan Maraşlı), İstanbul, İktisat Yayınları, Yayın No:18, 2018, ss.88-89.

⁶⁵ Cengiz Kallek, **Sosyal Servet: İslam'da Yönetim Piyasa İlişkisi**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2015, s.39

2.2.1.2 Sorumlu Tüketim ve Üretim

Sürdürülebilir kalkınmanın bir diğer önemli ekonomik hedefi ise sürdürülebilir üretim şekillerinin ve sorumlu tüketim davranışlarının desteklenmesidir.⁶⁶ İslami ekonomik bir sistemde de gerek üretim gerekse tüketim belirli sınırlar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Tüketim alanında İslam, insanları meşru ihtiyaçlarını karşılaması, yararsız arzularını ise bastırması için teşvik eder. Bu öğreti, ihtiyaçların karşılanmasını ancak israftan kaçınılmasını teşvik eden şu ayette mükemmel bir şekilde özetlenmiştir: “Ey Ademoğulları! (Allah’a) kulluk olsun diye yapıp ettiğiniz her işte kendinize çekidüzen verin; (serbestçe) yiyin için, fakat saçıp savurmayın: (çünkü) kuşku yok ki, O savurganları sevmez! (Araf Sûresi, 7/31)”.⁶⁷

Diğer taraftan, Müslüman insan gelirini harcarken İslam’ın yasak ettiği (alkol, kumar, fuhuş vb.) alanlardan kaçınır. Kur’an’da emredildiği üzere (Bakara, 2/264,270; Nisa, 4/38) mallarını insanlara gösteriş için harcamaktan ve israftan kaçınır (Araf, 7/31).⁶⁸

Bununla birlikte, İslam’a göre Mülk Allah’ındır. Dolayısı ile insan melik sıfatıyla değil halife sıfatı ile kullanmaktadır ve kendisine bahşedilende diğer insanların da hakkı olduğu bilinci ile hareket etmelidir.⁶⁹

Üretim alanında da İslami ekonomik sistemde çeşitli kurallar söz konusudur. İmamı Gazali’ye göre İslamiyet’te üretim faaliyetleri üç gruba ayrılmaktadır:⁷⁰

- *Zaruri ihtiyaç maddelerinin üretimi:* Bu gruptaki üretim Müslüman insanın beş temel özelliğini (din, nefis, akıl, nesil ve mal) muhafazasına yarayan mal ve hizmetleri kapsar.
- *Hayatı kolaylaştırıcı ve rahatlatıcı üretim faaliyetleri:* Bu gruptakilerin üretimi yukarıda yer alan beş temel özelliğin muhafazası ve devamı için şart olmamakla birlikte hayattaki güçlükleri giderici ve konforu arttırıcı etkiye sahiptir.

⁶⁶ UN DP Türkiye, **a.g.e.**

⁶⁷Zaman, **a.g.e.**, ss.97-99

⁶⁸ Zaim, **a.g.e.**, ss. 72-73.

⁶⁹ Kallek, **a.g.e.**, s. 22.

⁷⁰ Zaim, **a.g.e.**, s. 65.

- *Zarafeti arttırıcı üretim faaliyetleri:* Bunlar ise rahatlığı sağlamanın da ötesinde estetik güzellik, zarafet ve sanat duygularını tatmine yönelik mal ve hizmetlerdir. Medeniyetler geliştikçe bu kategorideki mal ve hizmetlerin sayısı artmaktadır. Diğer taraftan geçmişte lüks olarak nitelendirilen bir mal zaman içerisinde zaruri olarak nitelendirilebilmektedir.

Üretimde temel kaide, bir tercih yapılması gerektiğinde zaruri ihtiyaçların karşılanmasına öncelik verilmesidir. Zaruri ihtiyaçlar karşılandığında sırasıyla hayatı kolaylaştırıcı ihtiyaçlara yönelik üretim ve en son olarak da zarafet/konforu arttırıcı mal ve hizmetlere yönelik üretim yapılmalıdır.⁷¹

Diğer taraftan İslami ekonomik sistemde, tüketici haklarını korumaya yönelik girişimler de söz konudur. Peygamber efendimiz (s.a.v) zamanında pazarlarda denetimler yapılarak tüketicilerin haklarını koruyucu müdahalelerde bulunuyordu. Peygamber efendimiz (s.a.v)'den sonra halifeler de bu denetimleri devam ettirmişler hatta kamuoyu yoklaması yaparak kendilerine yöneltilen sözlü veya yazılı şikayetleri değerlendirmişlerdir.⁷²

İslam tarihi boyunca üretimde bir yandan verimlilik artışı diğer yandan da müşterilerin haklarını korumaya yönelik uygulamalar geliştirilmeye devam edilmiştir. Bunlardan biri de Lonca sistemidir. Lonca sistemi verimliliği artırmak için rekabet yerine birlikte hareket etmeyi teşvik eden bir sistemdir. Bu sistemde Müslüman tüccarlar dürüstlük, yardımlaşma ve hizmet aşkı ile çalışmışlardır. Şeriat'ın hükümlerine bağlı kalarak ve hizmet ruhuyla hareket eden bu üretici birlikleri (loncalar) İslam tarihi boyunca çok önemli bir rol oynamışlardır. Loncalar, toplumun her kesimine hizmetin ulaşmasından sorumlu oldukları gibi kalite kontrolünden, mahalli zabıta hizmetlerinden, hizmet kalitesinin sürdürülmesinden ve diğer mesleki tedbirlerin alınmasından da sorumlu tutuluyorlardı.⁷³

---

⁷¹ Zaim, a.g.e., s.65.

⁷² Kallek, a.g.e., 133.

⁷³ Zaman, a.g.e., ss. 105-106.

2.2.1.3 Diğer Ekonomik Hedefler

Sürdürülebilir kalkınma, dayanıklı bir altyapı inşa edilmesini, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin ve inovasyonun desteklenmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte şehirlerin ve yerleşim yerlerinin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir yerler haline getirmesi de sürdürülebilir kalınma hedefleri arasındadır.⁷⁴

Bu hedeflerin Müslümanların şehirleşme ve sanayileşme faaliyetlerine dahil edilmesi gerektiğine dair deliller Asr-1 saadet dönemindeki uygulamalarda görülmektedir.

Bu bağlamda, Asr-1 saadet dönemindeki şehirleşme ve dönemin ticaret merkezleri olan pazar yerlerinin kurulmasında uygulanan kurallar, dönemin şartlarına uygun olarak sürdürülebilir ve dayanıklı bir alt yapının hedeflendiğini göstermektedir. Dönemin en önemli ticaret merkezi olan Medine Pazarı kurulurken yerleşim olarak şehrin tümüne hizmet verebilecek bir noktaya konumlandırılmış ve pazardaki yerleşimde ve işleyişinde haksız rekabeti engelleyici düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca satılan ürünlerin niteliğine göre gerekli hijyenik şartların sağlanması için her bir ürün gurubu için pazarda ayrı yerler tahsis edilmiştir. Şehirleşmede ise özellikle yolların genişliği için özel standartlar getirilmiş ve ticari ve askeri ulaşımın rahatlıkla sağlanacağı genişlikte yollar yapılmıştır.⁷⁵

2.2.2 Sosyal Hedefler

2.2.2.1 Açlığın, Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması ve Sağlıklı Bireyler

Sürdürülebilir kalkınmanın ilk üç hedefi arasında yoksulluğun, tüm formlarıyla, her yerde yok edilmesi, açlığın sona erdirilmesi ve bireylerin sağlık koşullarının artırılması yer almaktadır.⁷⁶ Bu bağlamda, İslam'ın ekonomik ve toplumsal hayatı düzenleyen birçok kuralı bu hedeflere ulaşılmasını teşvik eder niteliktedir.

---

⁷⁴ UN DP Türkiye, **A.g.e.**

⁷⁵ Kallek, **a.g.e.**, 142-148.

⁷⁶ UN DP Türkiye, **A.g.e.**

Öncelikle, İslam dinine göre ne fakirlik tek başına bir bireyi küçümsemek için yeterlidir ne de zenginlik tek başına bir bireye saygı duymak için yeterlidir. İslam dinine göre üstünlük salih amel ve takvadır.⁷⁷

Bununla birlikte İslam dini fakirliğin ortadan kaldırılması için hem bireylere hem de topluma ve devlete görevler yüklemektedir. Bireylerin görevi, gücü yettiğinde rızkını kazanmak için çalışması ve zorunlu kalmadıkça dilenmemesi iken topluma ve devlete düşen görevler ise fakir ve yardıma muhtaç kişilerin durumunu iyileştirecek çözümler geliştirilmesidir.⁷⁸

Müfessirlere göre Kur'an'da yoksulun gözetilmemesi Allah'a iman etmemenin hemen ardından en büyük günah olarak zikredilmektedir (Hakka, 69/30,34). Buna göre Müslümanlar yetimlere, yoksullara ve muhtaçlara yardım etmekle mükelleftirler.⁷⁹

Bununla birlikte, İslam iktisadı sonuca duyarlıdır. Fakirler için arzulanmayan bir toplumsal durum söz konusu olduğu halde mevcut durumu onaylayan pareto optimalitesi gibi kuralları benimsemez. İslam, fakirlerin zenginlerin servetlerinde bir hakkı olduğunu vurguladığı için bu hak yeterince kullanılmadığı durumda önlem almayı zorunlu kılar.⁸⁰

Müslümanlar birikim yaparken mal yığma hırsından kaçınırlar. Üzerinden bir yıl geçen birikimlerinin asgari %2,5'i oranında zekât vermek zorundadırlar. Bu yaklaşım İslam toplumunda servetin âtil olarak belirli ellerde toplanmasını önleyerek ekonomiye aktarılmasına yardım etmektedir.⁸¹

İslam devletlerinde fakirliğin yok edilmesi için zekât manevi görevinin yanında iktisadi bir araç olarak da değerlendirilmiştir. Zekâtın toplanmasında istihdamı teşvik etmek adına fabrikalardan tahsil edilen zekât tarım veya maden gelirlerinden tahsil edilen zekâttan daha düşük olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan toplanan zekâtların aktarılmasında ise birey için yalnızca açlık sınırının giderilmesi değil "tam yeterlilik

---

⁷⁷ Ali Muhyiddin Karadağı, **İslam İktisadına Giriş: Modern Ekonomiyle Mukayeseli Olarak Temellendirilmiş Bir Çalışma**, (Çev. Abdullah Kahraman), İstanbul, İktisat yayınları, Yayın No:21, 2018, ss. 150-154.

⁷⁸ A.e.

⁷⁹ Zaim, a.g.e., s. 71.

⁸⁰ Naqvi, a.g.e., s.46.

⁸¹ Zaim, a.g.e., ss. 74-75.

düzeyi”nin sağlanması esasını benimsenmiştir. Bu noktada, ticaretle uğraşan ve yardıma ihtiyacı olan birine ticari faaliyet kolunun gerektirdiği tutarlarda yardım yapılırken eğitimle uğraşan birinin ise kitapları, ev eşyaları ve bineği için gerekli yardım tam yeterlilik seviyesinde yardım olarak belirlenmiştir. Buradaki temel hedef kişinin yetkin olduğu alanda kendi ayakları üzerinde duracak seviyeye getirilmesi sağlanıncaya kadar yardımların sürdürülmesidir.⁸²

İslam’da maddi yardıma ihtiyacı olan bireylere yardım etmek için teşvik edilen bir diğer yöntem ise karşılığında faiz talep edilmeksizin borç verilmesidir. Müslüman insan borç verirken faizden kaçınır. İmkânı olan Müslüman darda kalmış olan kişiye borç verdiğinde bunu faiz veya herhangi bir menfaat karşılığında yapamaz. Dolayısıyla bu yolla varlıklı kişiler ihtiyacı olan kişilerin ihtiyacını karşılayarak toplumun iktisadi yapısı ile sosyal yapısı arasındaki ilişkiyi sağlamış olmaktadır.⁸³

2.2.2.2 Nitelikli Eğitim

Sürdürülebilir kalkınma kapsayıcı, adil ve kaliteli eğitim ve öğretimi sağlamayı ve herkes için hayat boyu eğitim olanaklarını desteklemeyi hedeflemektedir.⁸⁴

Hz. Muhammed (s.a.v) eğitime her zaman çok önem vermiştir. Mescitlerin içinde eğitim ve öğretim faaliyetleri için Suffa denilen ayrı bir bölüm yer almaktaydı. Eğitim ve öğretim hizmetlerine ayrılan bu özel bölümünde öğretmenlik görevi üstlenen sahibeler olmakla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.) de bizzat dersler veriyordu. Bedir savaşında esir olarak karşı taraftan ele geçen esirler için 4.000 dirhem kurtuluş akçesi belirlenmiş olmasına rağmen okuma-yazma bilen bir esirin Medine’li 10 Müslümana bunu öğretmesi karşılığında söz konusu ücreti ödemeksizin serbest bırakılması eğitime ve öğretime verilen önemin bir göstergesi niteliğindedir.⁸⁵

Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim’de ilimden bahseden veya ilmi teşvik eden 750 ayet cinsiyet ayrımı yapılmaksızın hem kadınlara hem erkeklere hitap etmektedir. Bu bağlamda İslam tarihi incelediğinde sadece hadis ve fıkıh sahasında 90’ın üzerinde

---

⁸² Karadağı, **a.g.e.**, ss. 156-159.

⁸³ Zaim, **a.g.e.**, ss. 82-83.

⁸⁴ UN DP Türkiye, **A.g.e.**

⁸⁵“Fahri Kayadibi, İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”, (çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10104>, 20.03.2019.

müslüman kadın muhaddis ve fukahası olduğu bilinmektedir. İlahî tebliğde de kadınlar erkeklerle yarış içinde olmuşlardır. Hatta ilmi çalışmaların ilerlediği Tabiin devrinde bilgin hanımlar ilim tahsili yapan erkeklerin yazılı müracaatlarına muhatap olacak seviyeye ulaşmışlardır.⁸⁶

2.2.2.3 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Sürdürülebilir kalkınmanın bir diğer önemli hedefi cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve tüm kadınların ve kız çocuklarının toplum içerisindeki yerlerinin güçlendirmesidir.⁸⁷

İslam dininin kadına yaklaşımı ise sürdürülebilirlik hedeflerinin daha da ilerisindedir. İslamiyet, ilk indirildiği yıllardan itibaren cahiliye toplumu tarafından kadınlara uygulanan zulmü durdurmuş, kadınlara haklarını vermiş ve onların gerek ailesindeki gerek toplumdaki değerini arttırmaya yönelik kurallar getirmiştir.⁸⁸

Bu kurallar, kadınların gerek ticari gerekse sosyal hayatta var olmasını teşvik etmiş, kadınların korunmasını garanti altına almış ve iş özel yaşam dengesine ve böylelikle sürdürülebilir aile yapısına izin verici nitelikte olan kadının fitratına uygun meslekler edinmesini sağlamıştır.

Bu bağlamda, Kuran'ı Kerim erkeklerin kadınlara adil ve nazik bir şekilde davranmasını (Nisa, 4/19) ve onlara karşı yükümlülüklerini nezaketle yerine getirmelerini emretmiştir. Peygamber efendimiz (s.a.v) de erkeklerin kadınları Allah'ın emaneti olarak kabul etmelerini ve onlara muamelelerinde Allah'tan korkmalarını öğütlemiştir. Başka bir hadiste kadınların zayıflıklarından yararlanarak onların haklarının gasp edilmesini erkeklere yasaklamıştır.⁸⁹

Bununla birlikte, İslam'da "Her şeyin bir hakkı vardır o halde her hak sahibine hakkını ver" ilkesi söz konusudur. Peygamber Efendimiz 'in (s.a.v) sahabelere ibadet ve faaliyetlerinde denge prensibi ile hareket etmelerini ve Allah'ın, eşlerinin ve

---

⁸⁶ Kayadibi, a.g.e., s. 39.

⁸⁷ UN DP Türkiye, A.g.e.

⁸⁸ Muhammad Umer Chapra, İslâm'ın Hedefleri Işığında İslâm Kalkınma Vizyonu, (Çev. Mustafa Yavuz Çakır ve Adem Esen), İstanbul, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yay., 2013 ss. 35-36.

⁸⁹ A.e.

bedenlerinin kendi üzerlerindeki haklarını gözetmelerini emrettiğini unutmayacak bir denge içerisinde olmaları gerektiğini öğütleyen hadisleri mevcuttur.⁹⁰

Diğer taraftan, İslami ekonomik sistemde kadınların da çalışma hayatında yer aldığı bilinmektedir. Asrı saadet döneminde ticari hayatta yalnızca erkekler yer almıyordu. Pazarcılık faaliyetleri yürüten kadınlar ve pazarlarda ticari faaliyetleri denetlemek için görevlendirilen kadın denetçiler (muhtesib) de yer almaktaydı.⁹¹

Bunun yanında ticari faaliyetleri için kadınların da Beytül mal kredilerinden faydalandığı bilinmektedir. Örn Halife Hz. Ömer zamanında Hind bt. Utbe 4000 dirhemlik ticari kredi almıştır.⁹²

Osmanlı döneminde ise kadınlar vakıflar kurarak toplumsal hayatta yerini almıştır. Döneme ilişkin gerek literatür gerekse defter ve vakfiye örnekleri incelenerek elde edilen veriler, kadınının mal ve mülk sahibi olduğunu, girişim ve özgürce tasarruf hakkına sahip olduğunu göstermektedir. Kadınlar, kendi kurdukları vakıfların yanında ailelerinden kalan vakıflarda da görev alarak idareci rolünü üstlenmiş, tayin ettikleri mütevelliler için de işveren statüsünde yer almışlardır.⁹³

2.2.2.4 Ülkeler İçindeki ve Arasındaki Eşitsizliğin Azaltılması

Sürdürülebilir kalkınma gerek ülkeler içindeki gerekse ülkeler arasında eşitsizliklerin azaltılmasını hedeflemektedir.⁹⁴

Bu bağlamda İslam, insanın temel ihtiyaçlarının karşılanması için gelir ve servetteki artışın yani kalkınmanın gerekli olduğunu ancak gelir ve servetin adaletli bir şekilde dağıtılması gerektiğini kabul eder. Bunun da ötesinde uzun vadede ekonomik kalkınmayı sürdürmek için hem maddi hem de manevi ihtiyaçların karşılanması gerektiği görüşünü benimser. İslam alimlerine göre İslam'ın temel hedefleri (maqasid al-Sari'ah) olarak ele alınan tüm bu ihtiyaçların sağlanması insanın temel hakkıdır ve karşılanamaması durumunda toplumun ve medeniyetin gerilemesine yol açmaktadır.⁹⁵

---

⁹⁰Karadağı, **a.g.e.**, s. 61.

⁹¹ Kallek, **a.g.e.**, s.137.

⁹² Kallek, **a.g.e.**, s. 53.

⁹³ Musa Şahin, N. Ebrar Kaya, "Valide Sultanların Kurduğu Vakıfların Kadına Yönelik Sosyal Hizmetleri", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:7, Sayı:12

⁹⁴ UN DP Türkiye, **A.g.e.**

⁹⁵ Chapra, **a.g.e.**, ss.11-12.

İslam iktisadının temel meselelerinden biri dağıtıcı adaleti tesis etmektir. Ekonominin dengesizliğe dayanan durumları, dengenin yani Adalet ve İhsan'ın gerekliliğini sağlayan durumlarla değiştirmelidir. Buna göre İslami bir ekonomi mülkiyet haklarının sadece marjinal refahı değil toplam refahı maksimize edecek şekilde başlangıçtaki yapısının yeniden tasarlanmasını ve gelirin yeniden dağılımını hedeflemektedir.⁹⁶

2.2.2.5 Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar

Sürdürülebilir kalınma çerçevesinde, barış içerisinde ve kapsayıcı toplumların desteklenmesi, herkes için adaletin sağlanması ve her seviyede hesap verilebilirlik ilkesine sahip verimli ve kapsayıcı kurumların oluşturulması hedeflenmektedir.⁹⁷ Bu bağlamda İslamiyet, toplumsal eşitliği ve adaleti tesis edici kurallara sahiptir.

Her şeyin üzerinde şeref ve yüceliğe sahip evrenin yaratıcı ve maliki olan Allah cc. Kur'an'da insanoğlunu ırk, renk, cinsiyet ya da yaşlarına bakılmaksızın şerefli kıldığını buyurmuştur (İsra, 17/70).⁹⁸ Kur'an, bir insanın (Müslüman olup olmadığına bakılmaksızın) haksız yere öldürülmesini tüm insanlığın öldürülmesi ile ve bir insanın hayatının kurtarılmasını tüm insanlığın hayatının kurtarılması ile eşit tutar (Maide, 5/32).⁹⁹

Kur'an-ı Kerim adaleti "takvaya en yakın" olarak nitelendirir (Maide, 5/8). Bu nedenle adaletin sağlanması tüm peygamberlerin en temel misyonunu oluşturmaktadır. Peygamber efendimiz (s.a.v) adaletsizliği çok kesin ifadelerle yasaklamıştır. Kur'an ve Sünnet'in adalet üzerindeki vurgusu klasik dönem Müslüman alimlerin yazılarına da yansımıştır. İbn-i Teymiye (ö. 728/1328) adaletin her şey ve herkes için zaruri olduğunu ve Müslüman veya gayrimüslim hatta adaletsiz/zalim bir kişi olduğuna bakılmaksızın adaletsizliğin kesinlikle yasak olduğunu vurgulamıştır. İbn-i Haldun (ö. 808/1406) ise net bir biçimde adalet olmadan bir ülke için kalkınmanın mümkün olmayacağını belirtmiştir.¹⁰⁰

---

⁹⁶ Naqvi, **a.g.e.**, s. 61.

⁹⁷ UN DP Türkiye, **A.g.e.**

⁹⁸ Chapra, **a.g.e.**, s.17.

⁹⁹ Chapra, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁰⁰ **A.e.**, ss. 22-23.

Bu hassasiyetin bir gereği olarak, İslam'da bütün sözleşmelerde taraflara verilen haklar ve yüklenen vazifeler eşit olmak zorundadır. Bir tarafa verilen haklar (olumluluklar) ile diğer taraf yüklenen vazifeler (olumsuzluklar) dengesiz olursa bu sözleşme batıl ve fasit sayılır. Bu durum ticari faaliyetlere ilişkin tüm sözleşmeleri de kapsamaktadır.¹⁰¹

İslamiyet toplumsal adaletin sağlanmasında devlete de önemli görevler yüklemektedir. Bu bağlamda, İslami bir devletin görevlerini İbn Haldün'un modeli üzerinden analiz eden Chapra, İslami bir devletin, hukukun üstünlüğü ilkesi gereği insan yaşamının mukaddesliğini, ferdin izzetini ve mülkiyetini korumakla mükellef olduğunu ve özellikle yoksul ve çaresizlerin de dahil olduğu tüm insanların adalet, izzet, eşitlik, saygı ve kalkınmanın faydalarının paylaşımından istifade etmelerini temin eden şeffaf ve günümüz tabiri ile iyi yönetim anlayışını benimsediğini dile getirmiştir.¹⁰²

İslam iktisat sisteminde devlet, serbest rekabet şartlarında muntazam işleyen bir mal piyasasına müdahale etmezken süpekülatif faaliyetler suretiyle piyasaya suni müdahalelerin yapıldığını tespit ettiği noktada önleyici aksiyonlar alır.¹⁰³

Devlet ayrıca, bir iktisadi faaliyetin toplumun refahına zarar verecek şekilde gerçekleştirilmesini engelleyici düzenlemeler yapmak zorundadır. Dolayısı ile adil ve adil olmayan iki durum ortaya çıktığında devletin tarafsız kalması söz konusu değildir. Devlet sadece verimli çözümlerde değil adil çözümlerde de ısrarcı olmalıdır.¹⁰⁴

2.2.3 Çevresel Hedefler

Sürdürülebilir kalınma iklim değişikliğiyle mücadele edilmesini, okyanusların, denizlerin, sualtı yaşamının ve ekosistemin korunmasını, çölleşmenin engellenmesini ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını hedeflemektedir.¹⁰⁵

Bu bağlamda İslam inancına göre, Allah tüm evreni yaratmış ve onu yer yüzündeki halifesi olarak insana emanet etmiştir. Bu görüş sahabeyi doğal kaynakları mevcut

---

¹⁰¹ Karadağı, **a.g.e.**

¹⁰² Muhammad Umer Chapra, **İslam İktisadında Ahlak ve Adalet**, (Çev. Ed. Mehmet Saraç), İstanbul, İ.Ü. İSIFAM Yayınları, Yayın No:2, 2018, s. 566.

¹⁰³ Kallek, **a.g.e.**, s.105.

¹⁰⁴ Naqvi, **a.g.e.**, s. 45.

¹⁰⁵ UN DP Türkiye, **A.g.e.**

üstün niteliklerine zarar vermeden gelecek nesillere aktaracak korumacı bir felsefe geliştirmeye itmiştir. Hz. Ömer'in öncülük ettiği ilk halifeler kaynakların daha verimli ve geleceği gözeten dengeli kullanımının gerekliliğini vurgulamışlardır.¹⁰⁶

Bu sorumluluk bilinci ile asrı saadet döneminde, topraksız halkı toprak sahibi yapmak, verimsiz arazileri temizleme, drenaj, sulama ve set çekme gibi çalışmalar ile tarıma açmak ve arazisi olanları üretime teşvik etmek gibi politikalar benimsenmiş ve toprağı üretken hale getirenleri ödüllendiren vergi muafiyetleri uygulanmıştır.¹⁰⁷

İslam'da bireyin mülkiyet edinme özgürlüğü bulunmakla birlikte bu özgürlük kamu yararına olan veya kamu için zorunlu sayılan kaynaklara uzanacak nitelikte değildir. Denizler, nehirler, ormanlar gibi kamuya ait olan mülkiyetin sınırını bireylerin aşmasına izin verilmez.¹⁰⁸

2.3 İslami Finansal Uygulamalar ve Sürdürülebilirlik

İslami finansal uygulamalar genel olarak, İslami Bankacılık, Sukuk, İslami Fonlar ve Tekaful olarak dört ana grupta toplanmaktadır. IFSB 2018 raporuna göre her bir gurubun toplamdaki payı sırasıyla %76,%19,5, %3,2 ve 1,3 şeklindedir.¹⁰⁹ Çalışmanın bu bölümünde İslami Finansal uygulamaların %95,5'lik kısmını oluşturan İslami bankacılık ve sukuk uygulamaları sürdürülebilirlik açısından değerlendirilecektir.

2.3.1 İslami Bankacılık ve Sürdürülebilirlik

Çalışmanın bu başlığı altında öncelikle İslami bankacılık paydaşlarının sürdürülebilirlik konusundaki algılarını ölçmeyi hedefleyen ampirik araştırmaların bulgularına yer verilecek ardından Türkiye'de faaliyet gösteren İslami bankaların sürdürülebilirlik faaliyetleri incelenecektir.

---

¹⁰⁶ Kallek, **a.g.e.**, s.73-74.

¹⁰⁷ Kallek, **a.g.e.**, s. 76-81.

¹⁰⁸ Karadağı, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁰⁹ Islamic Financial Services Board, **Islamic Financial Services Industry Stability Report**”, 2018, p.9.

2.3.1.1 İslami Bankacılık Paydaşlarının Sürdürülebilirlik Algıları ve Tutumları Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

Sürdürülebilirlik alanında dünya genelinde yükselen farkındalık İslami bankacılık paydaşlarının beklentilerine de yansımaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan araştırmalar paydaşlarının İslami bankalardan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlamasını talep ettiklerini göstermektedir. Bu araştırmalardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Dusuki Malezya’da, farklı paydaş guruplarının İslami bankaların felsefeleri ve amaçları ile ilgili bakış açılarını belirlemek üzere ülke çapında bir araştırma yapmıştır. Araştırma, müşteriler, mudiler, bölge halkı, İslami bankacılık yöneticileri, çalışanları, İslami bankacılık düzenleme ve denetleme kurulu görevlileri ve Şer’i danışmanlar olmak üzere yedi paydaş gurubundan oluşan 1500 katılımcı ile yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Malezya’daki paydaşlar İslami bankaların personeline, müşterilerine ve topluma karşı sosyal hedeflerini yerine getirmeleri ve İslami değerleri tanıtmaları gerektiğini düşünmektedir. Paydaşlar ayrıca İslami bankaların toplumun refahına katkı sağlaması, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemesi ve yoksullukla mücadele etmesi gerektiğine inanmaktadır.¹¹⁰

Malezya’da bu alanda yapılan bir diğer araştırma ise Nor ve Asutay tarafından yapılmıştır. İslami bankaların ve finansal kuruluşların müşterilerinin, kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik konusundaki algılarını ölçmeyi hedefleyen araştırma 477 katılımcı ile yapılmıştır. Araştırmada, müşterilerin kurumsal sosyal sorumluluk alanında İslami bankalardan en önemli beklentileri çalışma kültürlerine çevresel sorumlulukları entegre etmeleri ve faaliyetlerinde etik ve ahlaki değerleri dikkate almaları şeklinde belirlenmiştir. Diğer taraftan müşterilerin İslami bankaların hayırseverlik ve kar maksimizasyonu faaliyetlerini en az tercih ettikleri aktiviteler olarak belirttikleri görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre Malezyalılar, kurumsal sosyal sorumluluğun

---

¹¹⁰ Asyraf Wajdi Dusuki, “Understanding the Objectives of Islamic Banking: A Survey of Stakeholders’ Perspectives”, **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, Vol: 1, No. 2, 2008, pp. 137-146.

kapsamını yardım faaliyetlerinin ötesinde değerlendirmekte ve İslami bankaların sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmalarını talep etmektedirler.¹¹¹

Agriyanto ise Dusuki'nin araştırma metodolojisinden yararlanarak Endonezya'da faaliyet gösteren İslami bankaların amaçlarına yönelik paydaşlarının bakış açısını belirlemeye çalışmıştır. Araştırmanın bulgularına göre İslami bankacılığın temel hedeflerini sektörde görev yapan müdürler, çalışanlar ve düzenleyiciler kar maksimizasyonu, maliyet minimizasyonu, ürün ve hizmet kalitesinin geliştirilmesi gibi ticari hedefler olarak belirlerken toplum nezdinde ise İslami bankaların temel hedefleri sosyal hedefler olarak vurgulanmıştır. Buna göre toplum İslami bankaların, İslami değerleri dikkate alan, çalışanlarının, müşterilerinin, içinde bulunduğu toplumun yaşam standartlarını yükseltecek, sosyal refahı arttıracak, yoksulluğu azaltacak ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini destekleyecek faaliyetlere ağırlık vermesini talep etmektedir.¹¹²

Bu bağlamda, İslami bankaların paydaşlarının sürdürülebilirlik alanındaki beklentilerini ne derece karşıladıklarını tespit etmek üzere çalışmanın takip eden başlığı altında İslami bankaların sürdürülebilirlik faaliyetleri incelenmiştir. Ancak tüm dünyadaki İslami bankaların faaliyetlerinin incelenmesi mümkün olamayacağı için çalışmanın kapsamı İslami bankaların Türkiye'deki temsilcisi olan katılım bankaları ile sınırlandırılmıştır.

2.3.1.2 Türkiye'deki İslami Bankaların Sürdürülebilirlik Faaliyetlerinin İncelenmesi

- *Alanda Yapılan Araştırmaların İncelenmesi:*

Türkiye'de katılım bankalarının sürdürülebilirlik faaliyetleri üzerine yapılan araştırma sayısı son derece sınırlı olup yapılan araştırmalar ise daha çok kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır.

---

¹¹¹ Shifa Mohd Nor and Mehmet Asutay, "Re-Considering CSR and Sustainability Identity of Islamic Banks in Malaysia: An Empirical Analysis", **Conference on Islamic Economics and Finance**, 2011, pp.7-15.

¹¹²Ratno Agriyanto, "Redefining Objective Of Islamic Banking: Stakeholders Perspective In Indonesia", **Economica Jurnal Ekonomi Islam**, Vol: 6, No: 2, 2015, pp. 84-88.

Bu araştırmalardan biri 2014 yılında Keskin tarafından yapılmıştır. Araştırma kapsamında ilgili dönemde Türkiye’de faaliyet gösteren dört adet katılım bankasının kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri; sponsorluk projeleri, kùltür ve sanat projeleri, eğitim projeleri, çevre projeleri ve toplumsal projeler başlıkları altında incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılım bankaları sosyal sorumluluk projelerinde en çok sponsorluk faaliyetlerine ağırlık vermektedir. Diğer taraftan katılım bankalarının sosyal sorumluluk projelerine ayırdıkları bütçe ve bu alandaki çalışmalarının çeşitliliği konvansiyonel bankalarinki ile karşılaştırıldığında konvansiyonel bankaların söz konusu faaliyetlere daha fazla bütçe ayırdığı tespit edilmiştir.¹¹³

Türkiye’de katılım bankalarının kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin incelendiği bir diğer araştırma ise Saraç ve Kavakçı tarafından yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı dönemde aktif olarak faaliyet gösteren dört adet katılım bankası ile mülakatlar yapılarak ilgili bankaların kurumsal sosyal sorumluluk ilkeleri ve İslami ilkelere uyumluluğu değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmelere göre kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerini İslami bir anlayıştan çok işletme imajı açasından ele alan katılım bankaları bu alanda en çok eğitim ve kùltür-sanat projelerine yer vermektedir. Hayır severlik projeleri ikinci sırada yer alırken, spor alanındaki projeler üçüncü sırada çevre projeleri ise son sırada yer almaktadır. Projelerin detayları incelendiğinde ise eğitim ve kùltür sanat alanında yapılan projelerin ağırlıklı olarak cami-çeşme restorasyonu ve hat sanatı gibi İslami unsurları barındıran projeler olduğu çevre projelerinin ise hatıra ormanı ve kâğıt tasarrufuna yönelik projelerle sınırlı olduğu kaydedilmiştir.¹¹⁴

Türkiye’de Katılım bankalarının sürdürülebilirlik faaliyetlerinin incelenmesine ilişkin yapılan ilk çalışma ise şendurur ve Temelli tarafından yapılmıştır. Yapılan çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren geleneksel bankalar ile katılım bankaları sürdürülebilirlik açasından karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamında her iki grubun

---

¹¹³ Meltem Keskin, “Katılım Bankalarında Kurumsal Sosyal Sorumluluk”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2014, ss.52.-80.

¹¹⁴ Mehmet Saraç ve Saime Kavakçı, “İslami Perspektiften Kurumsal Sosyal Sorumluluk”, **Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2016, ss.132-135.

2016 yılında yayınladığı faaliyet raporlarında, her birinden 5'er kriter olmak üzere, seçili 10 adet sosyal ve ekonomik kritere yer verip vermedikleri tespit edilmiştir. Yapılan inceleme ve analizler sonucunda geleneksel bankaların hem çevresel hem de sürdürülebilirlik puanları bakımından katılım bankalarından daha üstün olduğu ve geleneksel bankaların, katılım bankalarına oranla, faaliyet raporlarında daha çok sosyal ve çevresel açıklamaya yer verdiği sonucuna varılmıştır.¹¹⁵

- *Faaliyet Raporlarının İncelenmesi:*

Araştırma yöntemi olarak öncelikle katılım bankalarının sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi uygun görülmüş ancak 2018 yılında katılım bankalarından hiçbirinin sürdürülebilirlik raporu yayınlamadıkları tespit edildiği için bu yöntemden yararlanılamamıştır.¹¹⁶

Bu bağlamda katılım bankalarının sürdürülebilirlik alanındaki çalışmalarını tespit edebilmek adına en son yayınladıkları faaliyet raporlarından yararlanılmasına karar verilmiştir. Araştırma kapsamında 2018 yıl sonu itibarı ile Türkiye'de faaliyet göstermekte olan ikisi kamuya ait beş katılım bankasının 2017 yılında yayınladıkları faaliyet raporları incelenmiştir. Yapılan incelemelerde ülkemizde GRI standartlarına uygun sürdürülebilirlik raporlaması yapan beş büyük bankanın¹¹⁷ 2017 yılı sürdürülebilirlik raporlarında yer verdikleri başlıklardan yararlanılmıştır. Bu başlıklardan ekonomik, sosyal ve çevresel konularla ilgili toplam 27 tanesi seçilerek katılım bankalarının faaliyet raporlarında yer alıp almadıkları araştırılmıştır.

Bununla birlikte araştırma kapsamına giren beş katılım bankasından ikisinin yeni kurulmuş olması araştırmada yapılan kıyaslamalar açısından önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Araştırmanın diğer önemli bir kısıtı ise araştırma süresidir. Araştırmanın sınırlı bir zaman diliminde yapıyor olması nedeni ile yalnızca 2018 yılına ait faaliyet raporları üzerinde inceleme yapılabilmektedir. Buna bağlı olarak

---

¹¹⁵Utku Şendurur ve Fatma Temelli, "Türkiye'de Faaliyet Gösteren Geleneksel Bankalar ve Katılım Bankalarının Sürdürülebilirlik Açısından Karşılaştırılması", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 20, Sayı:2, ss. 335-343.

¹¹⁶ Bu alanda GRI standartlarına uygun yayınlanan tek bir rapor olup 2013 yılında Türkiye Finans Katılım Bankası tarafından yayınlanmıştır.

¹¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Akbank T.A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.,.

katılım bankalarının önceki yıllarda yer vermiş oldukları açıklamalara son raporlarında yer vermemiş olmaları durumunda çalışmada ilgili alanda faaliyetlerinin olmadığı şeklinde yorumlanma ihmali söz konusudur.

Belirlenen bu yöntemler ve kısıtlar altında yapılan araştırmanın bulguları ise aşağıdaki gibidir:

- *Ekonomik Açıklamalara İlişkin Bulgular:* Katılım bankalarının faaliyet raporlarında yer verdikleri ekonomik açıklamalar toplam 7 başlık altında incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda tüm katılım bankalarının “KOBİ’lere yönelik finansman imkânı” ve “Dijital dönüşüm yenilikçi ürün ve hizmetler” ve “Dezavantajlı gruplara yönelik ürün ve hizmetler” konularında açıklamada bulunduğu buna karşın “Finansman sürecinde çevresel ve sosyal risk değerlendirme sistemi” kullanıp kullanmadıklarına dair bir açıklamaya yer vermedikleri görülmüştür. Diğer taraftan “Yenilenebilir enerji finansmanı”, “Tedarik zincirinde sürdürülebilirlik” ve “Girişimciliği destekleme” gibi başlıklara özel katılım bankaları yer verirken kamu katılım bankalarının yer vermediği görülmüştür. (Tablo 2.2)

Tablo 2.2. Katılım Bankalarının Ekonomik Faaliyetlerine İlişkin Açıklamaları (2017)

EKONOMİK AÇIKLAMALAR	Frekans			Yüzde		
	Özel	Kamu	Toplam	Özel	Kamu	Toplam
Yenilenebilir enerji finansmanı	2	0	2	67	0	40
Finansman sürecinde çevresel ve sosyal risk değerlendirme sistemi	0	0	0	0	0	0
KOBİ'lere yönelik finansman imkânı	3	2	5	100	100	100
Tedarik zincirinde sürdürülebilirlik	1	0	1	33	0	20
Dijital dönüşüm yenilikçi ürün ve hizmetler	3	2	5	100	100	100
Dezavantajlı gruplara yönelik ürün ve hizmetler	3	2	5	100	100	100
Girişimciliği destekleme	2	0	2	67	0	40

Kaynak: Türkiye’de faaliyet gösteren beş büyük bankanın¹¹⁸ sürdürülebilirlik raporlarındaki başlıklardan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

- *Sosyal Açıklamalara İlişkin Bulgular:* Katılım bankalarının faaliyet raporlarında yer verdikleri sosyal açıklamalar toplam 11 başlık altında incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda tüm katılım bankalarının “Müşteri memnuniyeti” ve “Çalışanların hizmet içi programlarla eğitilmesi” konularına faaliyet raporlarında yer verdiği buna karşılık “Etkin paydaş diyalogu”, “İş gücü devir hızı” ve “Çalışanlara yönelik sürdürülebilirlik eğitimleri” konularına hiçbirinin yer vermediği görülmüştür. Diğer kategorilerde ise kamu katılım bankaları yalnızca “Yardım ve sponsorluk faaliyetleri” konusunda açıklamada bulunurken özel katılım bankalarının en az üçte birinin açıklamada bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, özel katılım bankalarından birinin “BM

¹¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Akbank T.A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.,.

sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı” başlığına yermiş olması katılım bankaları arasında bu alanda farkındalık başladığının göstergesi kabul edilebilir. (Tablo 2.3)

Tablo 2.3. Katılım Bankalarının Sosyal Faaliyetlerine İlişkin Açıklamaları (2017)

SOSYAL AÇIKLAMALAR	Frekans			Yüzde		
	Özel	Kamu	Toplam	Özel	Kamu	Toplam
Etkin paydaş diyalogu	0	0	0	0	0	0
Müşteri memnuniyeti	3	2	5	100	100	100
Kobilere/müşterilere eğitim yoluyla topluma katkı	1	0	1	33	0	20
Yardım ve sponsorluk faaliyetleri	2	1	3	67	50	60
Çalışan gönüllülüğü	2	0	2	67	0	40
Cinsiyet eşitliği /Kadın istihdamını destekleme	2	0	2	67	0	40
İş gücü devir hızı	0	0	0	0	0	0
Çalışanların hizmet içi programlarla eğitilmesi	3	2	5	100	100	100
Çalışanlara yönelik sürdürülebilirlik eğitimleri	0	0	0	0	0	0
BM sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı	1	0	1	33	0	20
Rüşvet ve yolsuzlukla mücadele	1	0	1	30	0	20

Kaynak: Türkiye’de faaliyet gösteren beş büyük bankanın sürdürülebilirlik raporlarındaki başlıklardan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

- *Çevresel Açıklamalara ilişkin Bulgular:* Katılım bankalarının faaliyet raporlarında yer verdikleri çevresel açıklamalar ise toplam 9 başlık altında incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda kamu katılım bankalarının

bu başlıklarla ilgili hiçbir açıklamaya yer vermediği özel katılım bankalarının ise daha çok “Bankaya ait binaların çevreye duyarlı olması”, “enerji tasarrufu” ve “kâğıt tasarrufu” gibi konulara ağırlık verdikleri gözlenmiştir. Diğer taraftan “Karbon saydamlık projesi (CDP) uyum/ hedefi” ve “BİST sürdürülebilirlik endeksine dahil olma/ hedefi” başlıklarına bir katılım bankasının dahi olsa yer vermiş olması bu alanda farkındalık başlaması açısından olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. (Tablo 2.4)

Tablo 2.4. Katılım Bankalarının Çevresel Faaliyetlerine İlişkin Açıklamaları (2017)

ÇEVRESEL AÇIKLAMALAR	Frekans			Yüzde		
	Özel	Kamu	Toplam	Özel	Kamu	Toplam
Karbon salımı azatılımı	1	0	1	33	0	20
Enerji tasarrufu	2	0	2	67	0	40
Su tasarrufu	1	0	1	33	0	20
Kâğıt tasarrufu	2	0	2	67	0	40
Geri dönüşüm ve atık yönetimi	1	0	1	33	0	20
Karbon saydamlık projesi (CDP) uyum/ hedefi	1	0	1	33	0	20
BİST sürdürülebilirlik endeksine dahil olma/ hedefi	1	0	1	33	0	20
Çevresel faaliyetler	1	0	1	33	0	20
Bankaya ait binaların çevreye duyarlı olması	3	0	3	100	0	60

Kaynak: Türkiye’de faaliyet gösteren beş büyük bankanın sürdürülebilirlik raporlarındaki başlıklardan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2018 yılında yayınlanan faaliyet raporları üzerinden yapılan araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde katılım bankalarının raporlarında sosyal, çevresel ve ekonomik faaliyetlere yeterince yer vermiyor oldukları görülmektedir. Bu durum söz konusu alanlara ilişkin çalışmalarının azlığından olabileceği gibi bunları vurgulamanın öneminin kavranamamış olmasından da kaynaklanıyor olabilir.

Bununla birlikte, özel katılım bankalarının faaliyet raporlarında ekonomik, sosyal ve çevresel konulara kamu katılım bankalarından daha çok yer vermiş oldukları görülmüştür. Özellikle çevresel konulara ait seçili başlıklara kamu katılım bankalarının hiç yer vermemiş olmaları dikkat çekicidir. Bu durum kamu katılım bankalarının yeni kurulmuş olmaları nedeni ile daha çok ekonomik konulara ağırlık vermiş olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Diğer taraftan kamu katılım bankalarının bağlı oldukları konvansiyonel grupların aktif olarak sürdürülebilirlik raporu yayınlıyor oldukları göz önünde bulundurulduğunda bir süre sonra kamu katılım bankalarının da bu alanda gönüllü veya zorunlu olarak ilerleme kaydetme olasılıkları yüksek görünmektedir.

2.3.2 Sukuk ve Sürdürülebilirlik

2.3.2.1 Yeşil Sukuk

Dünyada piyasalarında sosyal sorumlu yatırım enstrümanlarına ilgi gittikçe büyümektedir. Bu anlamda yeşil tahviller çevrenin korunmasına olan katkıları nedeni ile sosyal sorumlu yatırımlar arasında yaygın bir kullanıma sahip olmuştur. Bu alandaki ilk girişim Avrupa Yatırım Bankası tarafından yapılmış olup 2007 yılında 600 milyon EUR değerinde yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği alanlarına odaklanan “İklim Farkındalık Tahvili” çıkarılmıştır. Bunu 2008 yılında Dünya Bankasının çıkardığı 440 milyon USD değerindeki iklim odaklı yeşil tahvil, 2013 yılında Afrika Kalkınma Bankası'nın iklim değişikliği ile mücadele amaçlı çıkardığı 500 milyon USD değerindeki yeşil tahvil ve 2015 yılında Dünya Bankası'nın 8,5

milyar USD değerinde çıkardığı 100 adet yeşil tahvil takip etmiştir. Bugün piyasada toplamda 65,9 milyar USD’lik bir yeşil tahvil hacmi bulunmaktadır.¹¹⁹

Tahvil piyasasında ortaya çıkan bu eğilim sukuk piyasasını da etkilemiştir. Devletler ve çok sayıda girişim, iklim değişikliği ile mücadeleye katkı sağlayabilecek potansiyeli nedeni ile, yeşil sukuk fikrini desteklemiştir. 2012 yılında İklim Tahvil Girişimi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesindeki girişimler, düşük karbon kriterlerini karşılayacak nitelikte bir yeşil sukuk oluşturulabilmesi için Yeşil Sukuk alışma Grubu’nu oluşturmuşlardır. 2014 yılında ise Malezya devlet başkanı, sosyal sorumlu (yeşil) sukuk alanında Malezya’nın bir merkez olmasını sağlamak istediğini açıklamıştır. Malezya ilk adım olarak sukuk standartlarını sosyal sorumlu sukuk ’un gereksinimlerini de kapsayacak şekilde güncellemiştir. Yeni sukuk standartları sosyal sorumlu sukuk ’un doğal kaynakları korumak, enerji tüketimini azaltmak, yenilenebilir enerji kullanımını arttırmak ve sera gazı emisyonunu azaltmak gibi amaçlarla kullanılabilceğini belirtmektedir.¹²⁰

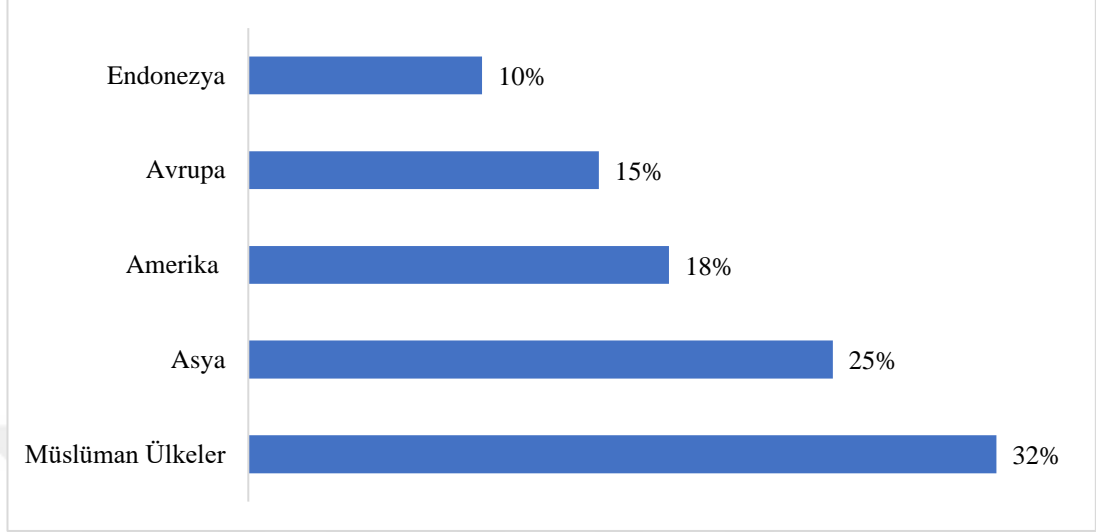
İlk olarak Tadau Enerji, Malezya’daki bir güneş enerjisi santralini finanse etmek için Temmuz 2017’de 250 milyon MYR (59,6 milyon USD) karşılığında dünyanın ilk yeşil sukukunu çıkarılmış, Endonezya’da, 1,2 milyar USD değerindeki ilk yeşil devlet sukuk’u çıkarılmıştır. Gelişimi sürdüren yeşil sukuk, Endonezya Maliye Bakanlığı’nın 2018 yılında yayınladığı rapora göre Avrupa ve Amerika’da olmak üzere dünyanın çok farklı coğrafi bölgelerine yayılmış durumdadır (Grafik 2.1).

---

¹¹⁹ SRI & Green Sukuk: Challenges & Prospects, (evrimiçi) <https://www.sukuk.com/wp-content/uploads/2016/02/SRI-and-Green-Sukuk.pdf>, 14.03.2019

¹²⁰ A.e, p.2

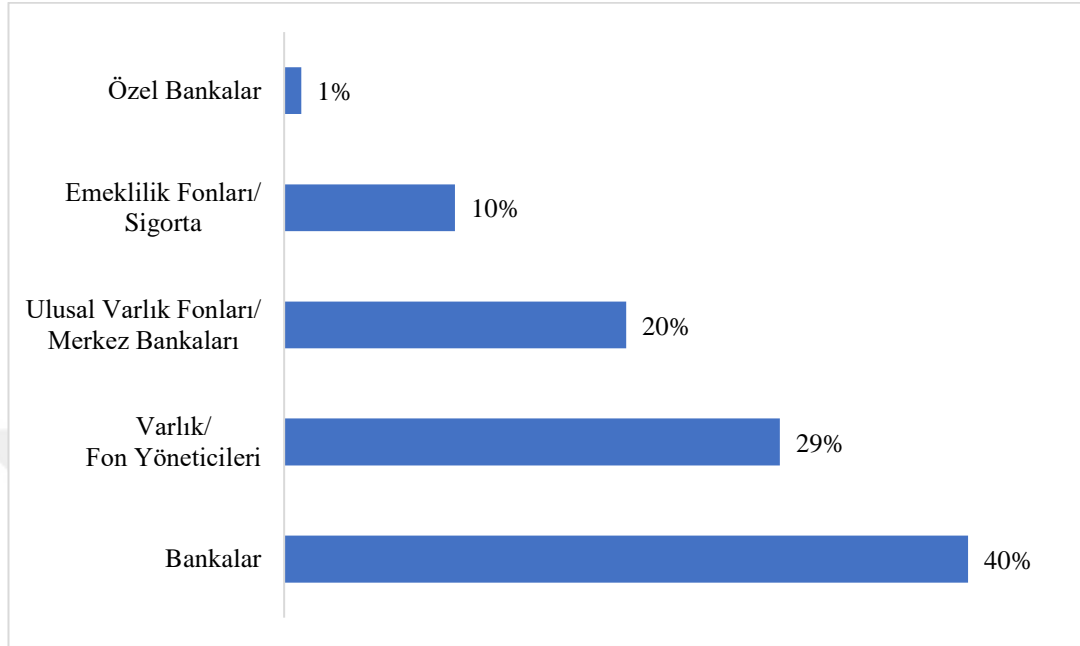
Grafik 2.1. Küresel Yeşil Sukuk İhracının Coğrafi Dağılımı

Kaynak: “Green Sukuk:Financing The Future” **3rdAnnual Islamic Finance Conference**, Makassar –July 5, 2018 p.15

Rapora göre yeşil sukuk ihracında en önemli pay %40 ile bankalarıdır. İkinci sırada, %29 ile varlık yöneticileri yer alırken üçüncü sırada ise %20 ile Merkez bankaları ve ulusal varlık fonları yer almaktadır. (Grafik 2.2)

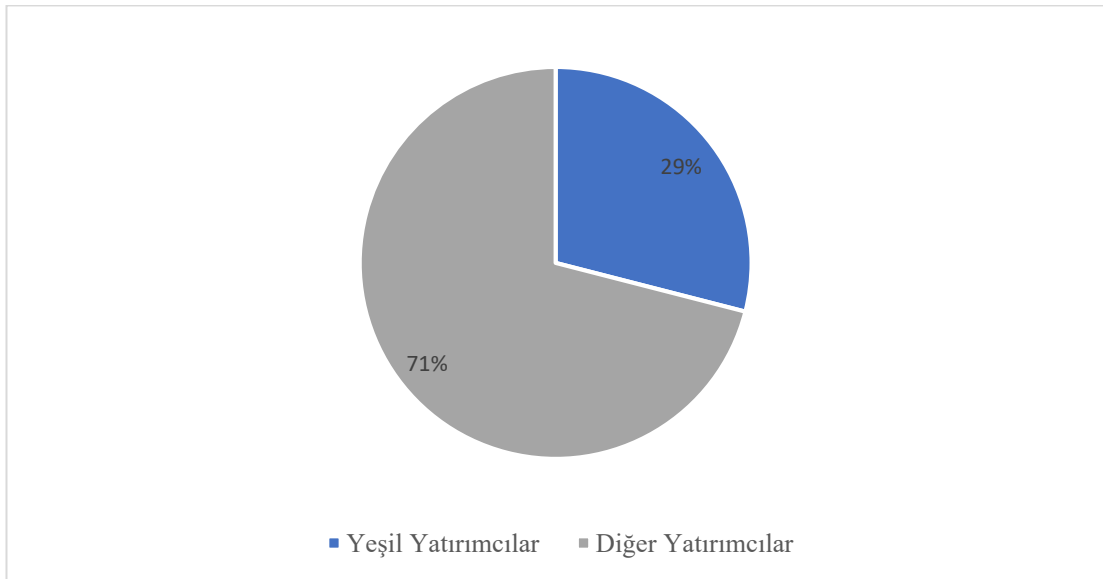
Grafik 2.2. Küresel Yeşil Sukuk 'un İhraç Eden Kuruma Göre Dağılımı

Kaynak: “Green Sukuk:Financing The Future” 3rdAnnual Islamic Finance Conference, Makassar –July 5, 2018 p.15

Yeşil sukuk’u tercih eden müşteri kitlesi ise %71 oranında yeşil yatırımcılardan oluşmaktadır. (Grafik 2.3)

Grafik 2.3. Küresel Yeşil Sukuk 'un Yatırımcı Dağılımı

Kaynak: “Green Sukuk:Financing The Future” 3rdAnnual Islamic Finance Conference, Makassar –July 5, 2018 p.15.

Yeşil sukuk konusunda öncü olan Malezya aynı zamanda bu alanda bir merkez olmayı da hedeflemektedir. Bu amaçla yeşil sukuk işlemlerini yaygınlaştırmak için Malezya Sermaye Piyasası Komisyonu tarafından uygun bulunan niteliklere sahip, sosyal sorumlu sukuk kategorisindeki, sukuklar için 2020 yılına kadar vergi indirimi uygulanacaktır. İndirim için temel kriter fonların doğal kaynaklar, yenilenebilir enerji veya enerji verimliliği alanına aktarılıyor olmasıdır.¹²¹

Türkiye’de ise henüz yeşil sukuk da dahil olmak üzere sukuk alanında bir vergi indirimi söz konusu değildir. Bu durum Birleşik Krallık, Malezya ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin sukuk için bir merkez olma amacıyla yarış içinde olduğu şu dönemde Türkiye’nin rekabet şansını azaltmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye’nin Finans Merkezi olma amacına ulaşmak için sukukun önemi göz ardı edilmemeli ve bunun için de gerekli vergisel düzenlemelerde geniş çaplı yeniliğe ve iyileştirmeye gidilmelidir.¹²²

2.3.2.2 Vakıf -Sukuk

Vakıf-sukuk İslami finansın iki önemli enstrümanı olan vakıf ve sukukun birleştirilmesinden oluşan yeni bir enstrümandır. Bu enstrümanda sukuk, vakfın finanse edilmesini sağlamaktadır.¹²³

Vakıf sukuk yapısal olarak klasik sukuktan farklı değildir. Ancak amaç açısından farklılık göstermektedir. Klasik sukuk sahipleri getiri elde etme amacı ile sukuk alırken vakıf sukuk sahipleri getiri beklentisinde olmayıp Allah’ın rızasını kazanmak niyetiyle kamu yararına hizmet etmeyi amaçlamaktadır.¹²⁴ Dünyanın çeşitli ülkelerinde vakıf sukuk uygulamalarına rastlamak mümkündür.

Suudi Arabistan ve Singapur’daki vakıf sukuk uygulamaları incelendiğinde daha çok toplumsal fayda gözetilen alt yapı ve inşaat projelerinin finansmanı için başvurulduğu

---

¹²¹ (Çevrimiçi) <https://themaleysianreserve.com/2017/07/28/malaysias-1st-green-sukuk-scs-sri-sukuk-framework/>, 20.03.2019.

¹²² Ahmet Ulusoy, Mehmet Ela, “Dünyada Sukukun Vergilendirilmesinde Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye İçin Öneriler”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2018, Cilt: 13, Sayı: 2, s. 201.

¹²³ Khairunnisa Musari, “Waqf-Sukuk, Enhancing The Islamic Finance for Economic Sustainability in Higher Education Institutions1 ” *2nd World Islamic University Leaders Summit 2016 (WICULS 2016)*, p. 1.

¹²⁴ Lahsen Oubdia and Abdessamad Raghbi, “SUKUK-WAQF: THE ISLAMIC SOLUTION FOR PUBLIC FINANCE DEFICITS”, *EJIF – European Journal of Islamic Finance*, No: 9, April 2018

görülmektedir.¹²⁵ Malezya’da ise devlet okullarının eğitim kalitesini ve erişilebilirliğini arttırmak için başvurulduğu görülmektedir. Malezya’daki ilk vakıf sukuk “Sürdürülebilir ve Sorumlu Sukuk” kategorisinde Khazanah sukuk tarafından ihraç edilmiştir. Toplam 1 Milyar RM nominal değeri olan ve 25 yıllık periyoda sahip olan sukuk iki parçaya bölünmüş ve 2015 ve 2017 yıllarında ihraçlar yapılmıştır. 2015 yılında yapılan ilk ihraçlar kurumsal yatırımcılara yönelik iken 2017 yılındaki ihraçlar bireysel yatırımcılara yönelik yapılmıştır.¹²⁶

---

¹²⁵Shabana M. Hasan, “Contemporary Waqf Development through Sukuk” (Çevrimiçi) <https://giem.kantakji.com/article/details/ID/533#.WCsdLS2LTIU> 24.03.2019

¹²⁶(Çevrimiçi), www.khazanah.com.my/About-Khazanah/Our-Case-Studies/Khazanah-360/Sukuk-Ihsan-Sustainable-and-Responsible-Investme, 24.03.2019

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI KURUMSAL MÜŞTERİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ALANINDAKİ EĞİLİMLERİ VE UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1 Literatür Taraması

Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmalar arasında en yaygın olanları kurumsal sürdürülebilirlik faaliyetlerinin, firmaların finansal performansına ve/veya itibarına olan etkilerini tespit etmeye yönelik olan çalışmalardır. Bu alanda yapılan diğer önemli çalışmalar ise firmaların sürdürülebilirlik konusundaki algılarını, uygulamalarını ve motivasyon kaynaklarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmalardır.

Sürdürülebilirlik faaliyetlerinin firmaların finansal performansına olan etkisini belirlemeye yönelik olarak yapılan araştırmaların sonuçları çeşitlilik göstermektedir. Pozitif bir ilişki olduğunu belirleyen araştırmalar olduğu gibi, anlamlı ilişki olmadığı veya negatif bir ilişki olduğunu tespit eden araştırmalar da söz konusudur.

Alexander ve Buchholz'un kurumsal sosyal sorumluluk ve borsa performansı arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik yaptıkları araştırmada, seçili 40 firmanın sosyal sorumluluk puanlarını belirlemek üzere iş insanları ve öğrencilerle anketler yapılmıştır. Her iki gruptan elde edilen puanlar incelendiğinde firmalar hakkında yapılan değerlendirmelerin ve verilen puanların örtüştüğü tespit edilmiştir. Elde edilen bu puanlara göre firmaların hisse senetlerinin 1970-1974 yılları arasındaki beş yıllık süre için getiri oranları (riske uyarlanmış olarak) hesaplanmış ve sonuçta sosyal sorumluluk puanları ile getiri oranları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.¹²⁷

Crochan ve Wood kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiyi incelemek için 1970-1974 ve 1975-1979 olmak üzere iki farklı periyod için sırasıyla 386 kontrol grubu olan 39 firma ve 366 kontrol grubu olan 36 firma üzerinde

---

¹²⁷Gorden J. Alexander and Rogene A. Buchholz, "Corporate Social Responsibility and Stock Market Performance", *Academy of Management Journal*, Vol: 21, No: 3, September 1978, p. 480-485.

araştırma yapmıştır. Araştırmacıların elde ettiği sonuç kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasında zayıf ilişki olduğu yönündeki araştırmaları doğrular nitelikte çıkmıştır. Söz konusu zayıf ilişkinin nedenleri arasında ise firmaların zamanla ilk kuruldukları yıllara oranla çevresel etkileri gidermeye yönelik artan yasal düzenlemelere uyum sağlamak adına daha fazla harcama yapmak durumunda kalmaları gösterilmiştir.¹²⁸

Aupperle ve diğerleri, kurumsal sosyal sorumluluk ve karlılık arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluğu ölçmenin zorluğundan bahsetmiş ve araştırmaları neticesinde kurumsal sosyal sorumluluk ve kârlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna varmışlardır.¹²⁹

McGuire ve diğerleri, Fortune Dergisi'nin 1983 yılında yayınladığı kurumsal itibar derecelendirmesine göre belirledikleri 131 şirketin 1977-1984 yılları arasındaki performanslarını incelemiş ve firmaların borsadaki hisse getirileri ve finansal performansları ile kurumsal sosyal sorumluluk algıları arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmada firmaların kurumsal sosyal sorumluluğu yalnızca karlılık artırıcı yönleriyle değil risk azaltıcı yönleriyle de ele almaları gerektiği vurgulanmıştır.¹³⁰

Ameer ve Othman kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları ve finansal performans arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren 3000 adet şirketten oluşan bir evren belirlemiş ve bu evrenden 2008 yılında Küresel Sürdürülebilirlik Araştırma Birliği (Global Sustainability Research Alliance) tarafından 2008 yılında sürdürülebilirlik faaliyetleri kapsamında en iyi olarak belirlenen ilk 100 şirketi örneklem olarak seçmişlerdir. Kontrol grubu olarak ise yine aynı sektörde faaliyet gösteren ve toplam satışları örnek grubundakilere yakın (+/-%10 aralığında) olan şirketleri seçmişlerdir. Sürdürülebilirlik alanında başarılı faaliyet gösteren şirketlerin diğerlerinden daha

---

¹²⁸ Philip L. Cochran and Robert A. Wood, "Corporate Social Responsibility and Financial Performance", **Academy of Management Journal**, Vol: 27, No: 1, 1984, p. 48-55.

¹²⁹ Kennet E. Aupperle, Archie B. Carroll, John D. Hatfield, "An Empirical Examination of the Relationship Between Corporate Social Responsibility and Profitability", **Academy of Management Journal**, Vol: 28, No: 2, 1985, p. 454-642.

¹³⁰ Jean B. McGuire, Alison Sundgren, Thomas Schneeweis, "Corporate Social Responsibility and Firm Financial Performance", **Academy of Management Journal**, Vol: 31, No: 4, 1988, pp. 860-871.

yüksek finansal performansa sahip olduğu yönündeki hipotezlerini test etmek amacıyla her iki gruptaki şirketlerin satışlarını (gelirlerini), büyüme oranlarını, aktif karlılık oranlarını, vergi öncesi karlarını ve operasyonlardan elde ettikleri nakit akışlarını 2006-2010 dönemi için kıyaslamışlardır. Elde edilen bulgular hipotezlerini doğrulamış ve sürdürülebilirlik alanında öncü faaliyetleri olan firmaların finansal performanslarının diğerlerinden daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.¹³¹

Lo ve Sheu ise ABD’de S&P 500’de işlem gören 349 büyük şirketin yer aldığı örneklem üzerinden kurumsal sürdürülebilirlik ve firma değeri arasında pozitif bir ilişki olup olmadığını araştırmışlardır. Elde edilen bulgular söz konusu iki değişken arasında anlamlı pozitif ilişkinin olduğunu göstermiştir. Araştırmacılar gelişme stratejilerinde ekonomik kaygıların yanı sıra çevresel ve sosyal kaygılara da yer veren şirketlerin piyasa tarafından ödüllendirildiğini kaydetmişlerdir.¹³²

Kurumsal sürdürülebilirliğin işletmelerin piyasa değeri ile olan ilişkisini tespit etmeye yönelik bir diğer araştırma da Lourenço tarafından yapılmıştır. Araştırmada yer alan firmalar 2007-2010 döneminde Dow Jones Global Total Stock Market Index’de (DJGTSM) yer alan Kanada ve ABD’nin en büyük 600 firması arasından seçilmiştir. Bu firmalar da kendi içinde Kuzey Amerika Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi’nde (DJSI) yer alan yüksek sürdürülebilirlik performansı olan firmalar (118 adet) ve bu endekste yer almayan düşük sürdürülebilirlik performansı olan firmalar (360 adet) olarak iki gruba ayrılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda piyasa katılımcılarının sürdürülebilirlik endeksinde işlem gören şirketleri pozitif fiyatlandırdıkları tespit edilmiştir.¹³³

Ülkemizde kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik yapılan ilk çalışma Aras ve diğerlerine aittir. Aras ve diğerleri çalışmalarında İMKB-100 endeksinde yer alan 40 işletmenin sosyal sorumluluk politikaları ile finansal göstergeleri arasındaki ilişkiyi 2005-2007 yılları için

---

¹³¹ Rashid Ameer, Radiah Othman, "Sustainability Practices and Corporate Financial Performance: A Study Based on the Top Global Corporations", **Journal of Business Ethics**, Vol: 108, No: 1, 2012, pp. 61-74.

¹³² Shih-Fang Lo and Her-Jiun Sheu "Is Corporate Sustainability a Value-Increasing Strategy for Business?", **Corporate Governance**, Vol: 15, No: 2, 2007, pp. 353-356.

¹³³ Isabel Costa Lourenço et. al., "How Does the Market Value Corporate Sustainability Performance?", **Journal of Business Ethics**, Vol: 108, No: 4, 2012, pp. 418-426.

incelemiştir. Yapılan çalışma sonrası kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans ya da kârlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.¹³⁴

Arsoy ve diğerleri İMKB’ de yer alan 28 işletme üzerinde yaptıkları araştırmaları ile kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Kurumsal sosyal sorumluluk için değişken olarak kurumsal yönetim kullanılmış, finansal performans için ise değişken olarak aktif kârlılığı, satışların kârlılığı, toplam borçlar/toplam varlıklar rasyosu, toplam satışlar, toplam çalışan sayısı ve öz kaynaklar kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kurumsal sosyal sorumluluk ile işletme performansı arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan finansal performansı yüksek olan firmaların sosyal sorumluluk skorları da yüksektir. Araştırmada yer alan firma sayısının sınırlılığı ise araştırmanın kısıtları arasında gösterilmiştir.¹³⁵

Alparslan ve Aygün’ ün “Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Firma Performansı” adlı çalışmasında İMKB’ye kayıtlı ve 2009-2010 yılları arasında süreklilik gösteren farklı sektörlerden 117 işletme üzerinde araştırma yapılmıştır. Çalışma kapsamında kurumsal sosyal sorumluluk ile firma performansı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmada finansal performans değişkeni olarak biri piyasa diğeri ise muhasebe temelli iki bağımlı değişken kullanılmıştır. İşletmenin bağış ve yardımları ise kurumsal sosyal sorumluluk göstergesi olarak kabul edilmiş ve kurumsal sosyal sorumluluk bağımsız değişken olarak alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda kurumsal sosyal sorumluluk ile işletme finansal performans göstergeleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir¹³⁶

Koç, BİST-100’de 2017 yılında işlem gören 29 firma üzerinde yaptığı araştırma ile kurumsal sürdürülebilirlik davranışının finansal performansa etkisini belirlemeye

---

¹³⁴ Güler Aras, Aslı Aybars, Ozlem Kutlu, “Managing Corporate Performance: Investigating the Relationship Between Corporate Social Responsibility and Financial Performance in Emerging Markets”, **International Journal of Productivity and Performance Management**, Vol: 59, No: 3, 2010, pp. 233-244.

¹³⁵ Aylin Poroy Arsoy, Özer Arabacı, Aydem Çiftçioğlu, “Corporate Social Responsibility and Financial Performance Relationship: The Case of Turkey”, **The Journal of Accounting and Finance**, Vol: 53, January 2012, pp. 162-173.

¹³⁶ Ajar Alparslan, Mehmet Aygün, “Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Firma Performansı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 18, Sayı. 1, 2013, ss. 441-447.

çalışmıştır. Araştırma sonucunda kurumsal sürdürülebilirlik davranışı ile finansal performansı arasında tutarlı ve anlamlı bir ilişki olmadığı yönünde bir sonuç elde edilmiş ancak araştırmanın kısıtları olarak ülkemizde faaliyet gösteren firmaların yakın geçmişe kadar sürdürülebilirlik raporu yayınlamamış olmaları nedeni ile elde edilen verilerin henüz kıyaslama yapmaya imkan verecek derinlikle olmaması ve ülkemizde kamuya açıklanmış finansal tablolarında yer alan verilerin doğruluğunun ve şeffaflığının henüz arzu edilen seviyelere ulaşmamış olması gösterilmiştir.¹³⁷

İşletmelerin sürdürülebilirlik konusundaki algılarını, motivasyon kaynaklarını ve bu alandaki uygulamalarını belirlemek için çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalara örnek olarak ise aşağıdaki araştırmalar gösterilebilir.

Yu'nun Çin'de faaliyet gösteren 58 KOBİ üzerinde yaptığı araştırmaya göre KOBİ'lerin sürdürülebilirlik konusuna olan ilgileri yüksek olmakla birlikte sosyal ve çevresel etkileri minimize etme yolundaki çalışmaları oldukça düşüktür. Araştırma sonucuna göre Çin'de faaliyet gösteren KOBİ'leri sürdürülebilirlik faaliyetleri konusunda motive eden en önemli faktörler işletmelerin kamuoyu nezdindeki imajı ve yasal düzenlemelere uyum hedefidir.¹³⁸

Hahn ve Scheermesser'in bu alanda yaptığı çalışma ise Alman işletmelerinin kurumsal sürdürülebilirlik durumunu belirlemek üzere yapılmıştır. 195 işletme üzerinde yapılan araştırma ile sürdürülebilir kalkınmanın işletmeler açısından ne ifade ettiği, işletmeleri sürdürülebilir kalkınmaya iten nedenler ve işletmelerin sürdürülebilir kalkınma uygulamalarında kullandıkları araçlar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan işletmelerin yarısına yakını KOBİ niteliğinde olup araştırmada en çok temsil edilen sektör gurubu ise üretim sektörü olmuştur. Araştırmanın ilk kısmında işletmelere ilişkin tanımlayıcı bilgilere yer verilirken ikinci kısımda hiyerarşik kümeleme yöntemi kullanılarak işletmeler gruplanmıştır. Yapılan gruplama sonucu "sürdürülebilirlik liderleri", "çevreciler" ve "geleneççiler" olmak üzere üç temel grup ortaya çıkmıştır.

---

¹³⁷ Ahmet Koç, "Kurumsal Sürdürülebilirlik Davranışının Finansal Performans Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2018, ss. 30-41.

¹³⁸ Jieqiong Yu, "Building a Sustainable Business in Chinese Small and Medium-sized Enterprises (SMEs)", *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, Vol: 9, No: 1, March 2007, pp. 25-40.

Küçük bir gurubu oluşturan sürdürülebilirlik liderleri faaliyetlerine sosyal yönetim araçlarını entegre etmeleri ile öne çıkmaktadır. Bu guruptaki firmalar için sürdürülebilirlik ana faaliyetlerine paralel bir görev niteliği taşıırken bu konudaki motivasyonlarının kaynağını ise etik kaygılar oluşturmaktadır. Çevreci olarak adlandırılan firmaların en ayırt edici özellikleri faaliyetlerinde standart çevre yönetim araçlarının (EMAS, ISO 14000 vb.) kullanımına önem vermeleridir. Bununla birlikte daha çok büyük işletme niteliğinde olan işletmelerin çevreci kategorisine girdiği gözlenmiştir. Gelenekçiler olarak adlandırılan işletmelerin en önemli özellikleri ise sürdürülebilirlik alanında kullandıkları yönetim araçlarının oldukça sınırlı olmasıdır. Bu guruptaki işletmeleri sürdürülebilirliğe teşvik eden temel faktörler ise halkla ilişkiler ve itibar kaygısı olarak belirlenmiştir. Yapılan bu topolojik araştırmanın bir çıktısı olarak işletmelerde yönetimin sürdürülebilirliğe bakış açısı, işletmeleri sürdürülebilirliğe iten nedenler ve bu alanda kullanılan yönetsel araçlar arasında bir bağlantı olabileceği sonucu çıkarılmıştır.¹³⁹

Williams ve Schaefer'ın küçük ve orta ölçekli işletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetleri ve yöneticilerinin çevresel ve iklim değişikliği konularındaki değer yargıları arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik yaptıkları çalışma Hahn ve Scheermesser'i doğrular niteliktedir. Araştırmacılar 2009 yılında İngiltere'nin doğusunda faaliyet gösteren ve çevreye duyarlılığı ile bilinen küçük/orta ölçekli işletmelerin sahibi (aynı zamanda yöneticisi) veya üst düzey yöneticisi olarak görev yapan dokuz katılımcı ile detaylı görüşmeler yapmıştır. Yapılan görüşmelerde yöneticilerin firmalarında uyguladıkları çevresel faaliyetlerde kullandıkları ölçülerini, bu alandaki motivasyon kaynaklarını ve iklim değişikliği konusundaki anlayışlarını tespit etmeye yönelik detaylı sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda çevreye duyarlı işletmelerin yöneticilerinin iklim değişikliği ve çevresel konulara bakış açılarının son derece bütüncül olduğu ve işletmelerin çevre yararına yaptıkları faaliyetlerinin arakasındaki

---

¹³⁹ Tobias Hahn and Mandy Scheermesser, "Approaches to Corporate Sustainability among German Companies", **Corporate Social Responsibility and Environmental Management**, Vol: 13, February 2006, pp. 154-162.

temel motivasyonun ise söz konusu yöneticilerin kişisel değer yargıları ve inanışları olduğu görüşüne varılmıştır.¹⁴⁰

Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmalar arasında öne çıkan araştırmalardan biri İMKB, Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD) ve PWC’nin 2011 yılında birlikte hazırladıkları “Türk İş Dünyası’nda Sürdürülebilirlik Uygulamaları Değerlendirme Raporu ”dur. İMKB’ye üye 215 işletmenin katıldığı ankette işletmelerin %95 gibi büyük çoğunluğu sürdürülebilirlik konusunun iş yapış tarzları ile ilgili olduğunu belirtirken, %93’ü de sürdürülebilirlik alanında yapılan yatırımların, işletmelerinin finansal performansları üzerinde olumlu etkisi olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Sürdürülebilirlik faaliyetlerini yakından takip ettiklerini ve sürdürülebilirliğin ana faaliyet konuları arasında olduğunu dile getiren işletme sayısı %90’ların üstünde olmasına rağmen ankete katılan işletmelerin yalnızca %62’si sürdürülebilirlik konusunda bir stratejileri olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre işletmeleri sürdürülebilirliğe teşvik eden ilk üç faktör sırasıyla “İtibar”, “Yasal Düzenleme” ve “Rekabet” olurken “kamuoyu baskısı” son sıralarda yer almıştır. Araştırma Türk iş dünyasının sürdürülebilirlik konusundaki algısını ve bu alandaki gelişmişlik seviyesini ortaya koymasından oldukça önemlidir.¹⁴¹

Ülkemizde bu alanda yapılan bir diğer önemli çalışma ise Tuna’nın KOBİ’lere yönelik yapmış olduğu araştırmadır. 350 KOBİ üzerinde yapılan araştırmaya katılan işletmelerin %97,1’i sürdürülebilirlik konusunun iş yapış tarzları ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Buna karşın işletmelerin sürdürülebilirlik alanındaki faaliyetlerinde bu alandaki belgelere sahip olma oranlarının son derece düşük olduğu görülmüştür. Araştırmada KOBİ’leri sürdürülebilirlik uygulamalarına yönlendiren ilk üç faktör olarak “itibar”, “maliyet azalışı” ve “uygun finansman ve teşvikler” belirlenmiştir.

---

¹⁴⁰ Sarah Williams and Anja Schaefer, “Small and Medium Sized Enterprises and Sustainability: Managers’ Values and Engagement with Environmental and Climate Change Issues”, **Business Strategy and the Environment**, Vol: 22, 2013, pp. 176-184.

¹⁴¹ İMKB, **Türk İş Dünyası’nda Sürdürülebilirlik Uygulamaları Değerlendirme Raporu**, İstanbul, Ekim 2011, ss. 7-38

Araştırma ülkemizde KOBİ'lerin sürdürülebilirlik konusuna bakışını ve bu alandaki gelişmişlik seviyesini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.¹⁴²

3.2 Araştırmanın Önemi, Amacı ve Problemleri

Temelleri 1970'li yıllarda atılan sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile işletmelerin faaliyetlerini sürdürürken yalnızca ekonomik kaygılarla ve kısa vadeli hedeflerle değil aynı zamanda insanların onurlu bir çevrede yaşama hakkına ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetine katkı sağlayacak şekilde faaliyet göstermeleri gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır. Bu anlayış işletmeleri insanlığın karşı karşıya olduğu yoksulluk, yolsuzluk, işsizlik, adaletsiz gelir dağılımı, eşitsizlik, iklim değişikliği ile bitki ve hayvan türlerinin yok olması gibi önemli sorunların ortadan kaldırılması için önlem almaya çağırılmaktadır.

Söz konusu çağrı, reel sektör kadar bu sektöre fon sağlayan finans sektörünü de yakından ilgilendirmektedir. Sürdürülebilirlik alanında hızla artan toplum bilincinin ortaya çıkardığı baskılar ve sunduğu fırsatlar finans sektörünün de çevresel ve sosyal kaygıları dikkate almaya başlamasını sağlamıştır. Bankalar yayınladıkları sürdürülebilirlik raporlarında, sundukları ürün ve hizmetlerin sürdürülebilirlik değerlendirmesine yer vermenin yanında finanse ettikleri sektörlerin ve kurumsal müşterilerinin de sürdürülebilirlik durumuna yer vermeye başlamışlardır.

Bu noktada, finans sektörü içerisinde yer alan ve İslami Finans'ın önemli bir kısmını oluşturan katılım bankalarının da bu alandaki Paydaş Algısının Yönetimi ve tehditlerden korunmak için sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyum sağlama yönünde stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Bu stratejilerini belirlerken gerek sundukları hizmet ve ürünlerin gerekse finansman sağladıkları kurumsal müşterilerinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyumunu gözetecek bütünsel bir anlayışla hareket etmeleri yararlı olacaktır. Ancak yapılan literatür incelemesinde bankalarının müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki mevcut durumunu ortaya koyan bir çalışmaya rastlanamamıştır.

---

¹⁴² Özlem Tuna, "Kurumsal Sürdürülebilirlik Yaklaşım ve Uygulamaları: Kobi'lere Yönelik Bir Araştırma", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi S.B.E.), Afyonkarahisar, 2014, ss. 184-191

Bu bağlamda araştırmanın amacı katılım bankacılığı kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımları ve uygulamaları ile ilgili mevcut durumu tespit ederek bu çerçevede elde edilecek verilere dayalı olarak önerilerde bulunmak, böylelikle akademik yazına ve katılım bankacılığı vesilesi ile İslami Finans'ın gelişimine sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında katkı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problemleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Katılım bankacılığı kurumsal müşterileri açısından sürdürülebilirlik ne anlam ifade etmektedir?
- Katılım bankacılığı kurumsal müşterilerini sürdürülebilirlik uygulamalarına teşvik eden nedenler nelerdir?
- Katılım bankacılığı kurumsal müşterileri sürdürülebilirlik faaliyetlerinde hangi sosyal ve çevresel yönetim araçlarını kullanmaktadır?

3.3 Evren ve Örneklem

Araştırma evreni İstanbul'da faaliyet gösteren tüm katılım bankacılığı kurumsal müşterilerinden oluşmaktadır. Evrenin İstanbul ile sınırlandırılmasındaki en önemli etken İstanbul'un hem iç hem de dış ticarete merkezi öneme sahip olması ve sanayide gelişmişlik bakımında ilk sırada yer almasıdır.¹⁴³

Araştırma kapsamında zaman, maliyet ve mesafe gibi kısıtlardan dolayı evrenin tamamına ulaşılması mümkün olmadığı için evrenden örneklem alınma yoluna gidilmiş ve gönüllülük esasına dayanan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma için uygun olabilecek örneklem büyüklüğünün tespitinde Yazıcıoğlu ve Erdoğan tarafından oluşturulmuş olan “belli evrenler için kabul edilebilir örneklem büyüklükleri” tablosundan yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında evren büyüklüğü tespit edilemediği için tabloda yer alan maksimum evren büyüklüğü olan 100 milyon ve üzeri olan evren büyükleri için, örnekleme hata oranı 0,05 ve güven düzeyi 0,95 olarak kabul edildiğinde, belirlenen asgari örneklemin 384 işletmeden oluşması gerektiği tespit edilmiştir.¹⁴⁴ Buna göre araştırma kapsamında 437 işletme ile başarılı

¹⁴³ Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **81 İl Sanayi Durum Raporu**, Ankara, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayını, Aralık 2013, s. 192

¹⁴⁴ Yahşi Yazıcıoğlu ve Samiye Erdoğan, **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Detay Yayıncılık, 2004, s. 50.

anket yapılmış olup anketlerden 37'si çeşitli sorunlar nedeni ile araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Geriye kalan 400 anket üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama yöntemi olarak “yüz yüze anket tekniği” kullanılmıştır. Anketler, şirket strateji ve politikalarının uygulanmasından sorumlu üst düzey yöneticiler tarafından doldurulmuştur.

3.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamına İstanbul ilinde faaliyet gösteren katılım bankacılığı kurumsal müşterileri girmektedir. Araştırmada işletmelerin özelliklerine göre herhangi bir sınırlamaya gidilmemiştir. Ancak zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle evrenin tamamına ulaşılamamış olduğu için katılımcılar araştırmacının ulaşabildiği işletmelerle sınırlandırılmış ve seçilen örneklemin evreni yeterli düzeyde temsil ettiği varsayılmıştır.

Araştırmada sektör sınırlaması yapılmamış olmakla birlikte zaman ve maliyet kısıtı nedeni ile ankette yer alan tüm sektör türleri için eşit sayıda katılımcıya ulaşılamamış bazı sektörlerin temsil oranı diğerlerinden daha düşük kalmıştır.

Araştırmada katılımcıların anket formunda yer alan tüm ifadeleri anladıkları ve içtenlikle yanıt verdikleri kabul edilmiştir. Bununla birlikte araştırmaya katılan işletmelerin çeşitli kaygılarla sürdürülebilirlik faaliyetleri ile ilgili mevcut durumlarını olduğundan farklı gösterme ihtiyacı duymamalarını sağlamak adına araştırma formunda ankete katılan işletme adlarının hiçbir şekilde açıklanmayacağı vurgulanmıştır.

3.5 Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada toplam 14 adet sorudan oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Anketin ilk 10 sorusu işletmelerin demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorulardan oluşurken son dört sorusu ise sırasıyla “Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam”, “Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenler”, “Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı” ve “Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı” olmak üzere 4 adet ölçekten oluşmaktadır.

Araştırmada kullanılan anket soruları ve ölçekler, Tuna'nın 2014 yılında 350 Kobi ile yapmış olduğu araştırmasında¹⁴⁵ (Hahn ve Scheermesser'in 195 Alman işletmesi ile yaptığı araştırma¹⁴⁶; Yu'nun Çin'de faaliyet gösteren 58 KOBİ ile yaptığı araştırma¹⁴⁷ ve İMKB'nin İMKB'ye üye 215 işletme ile yaptığı çalışmada kullanılan ölçeklerden yararlanarak) oluşturmuş olduğu sürdürülebilirliğin anlamı, sürdürülebilirliğe iten nedenler ve çevresel ve sosyal uygulamalara ilişkin 4 adet ölçek ve Küresel Raporlama Girişimi'nin (GRI) ilkelerinden yararlanarak oluşturduğu sorular arasından araştırma hedeflerine uygun olarak seçilen 10 adet sorudan oluşmaktadır.

3.6 Normallik Analizi

Kline'a göre araştırmada toplanan veri setinin normal dağılıp dağılmadığına karar vermek için ölçeklerdeki soruların çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılır. Eğer ölçeklerde yer alan sorulardan çarpıklık katsayısı 3'ten büyük veya -3'ten küçük olan bir ifade yoksa ve basıklık katsayısı da 10'dan büyük veya -10'dan küçük olan bir ifade yoksa veri setinin normal dağıldığı söylenebilir.¹⁴⁸ Buradan hareketle değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayılarına baktığımızda, en düşük çarpıklık katsayısı -1.632 iken, en yüksek çarpıklık katsayısı 0.0794'dür. Diğer yandan en düşük basıklık katsayısı -0.872 iken en yüksek basıklık katsayısı 7.039 dur. Bu değerler göz önüne alındığında veri setinin normal dağılıma sahip olduğu söylenebilir.

---

¹⁴⁵ Tuna, **a.g.e.**, s. 104-105

¹⁴⁶ Hahn and Scheermesser, **a.g.e.**,

¹⁴⁷ Yu, **a.g.e.**,

¹⁴⁸ Rex B. Kline, **Principles and practice of structural equation modeling**, Guilford publications, 2015

Tablo 3.1. Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği Normallik Test Sonuçları

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE YÜKLENEN ANLAM		Ort.	S.S	Çarpıklık	Basıklık
SYA1	Sürdürülebilirlik, işletmemizin iş yapış tarzı ile ilgili bir konudur	4,15	0,66	-1,308	4,355
SYA2	Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmalar işletmemiz tarafından takip edilir (diğer işletme uygulamaları, yayınlar vb.)	4,04	0,63	-1,522	5,386
SYA3	Sürdürülebilirlik konusu işletmelerin ana faaliyetleri için giderek daha önemli hale gelmiştir	4,18	0,73	-1,223	3,265
SYA4	Sürdürülebilir işletmeler ekonomik faaliyetlere ek olarak çevresel ve sosyal meselelerle de ilgilenirler	4,00	0,66	-1,251	3,438
SYA5	Tüm işletmeler toplumdaki sorumludur	4,06	0,59	-1,213	4,527
SYA6	Tüm işletmeler çevrenin korunmasından sorumludur	4,11	0,51	-0,973	7,039

**Tablo 3.2. Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenler Ölçeği
Normallik Test Sonuçları**

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARINA TEŞVİK EDEN NEDENLER		Ort.	S.S	Çarpıklık	Basıklık
SUTEN1	İtibar	4,18	0,52	-0,329	3,052
SUTEN2	Maliyet azalışı	4,05	0,64	-1,091	3,114
SUTEN3	Uygun finansman ve teşvikler	4,06	0,71	-0,638	0,740
SUTEN4	Yasal düzenleme	4,13	0,64	-0,580	1,288
SUTEN5	Reklam/Halkla ilişkiler	3,99	0,74	-1,260	3,066
SUTEN6	Yatırımcı istekleri	3,94	0,80	-0,833	0,821
SUTEN7	Rekabet	4,05	0,66	-1,187	3,676
SUTEN8	Etik nedenler	4,01	0,72	-1,004	2,032
SUTEN9	Kamuoyu baskısı	3,75	0,91	-0,696	-0,66
SUTEN10	Satışlarda artış	3,93	0,78	-1,285	2,463
SUTEN11	Yeni iş fırsatları	3,96	0,75	-1,137	1,995
SUTEN12	Müşteri beklentileri	4,07	0,68	-1,232	3,588
SUTEN13	Medya	3,85	0,86	-1,127	1,303
SUTEN14	Sivil toplum kuruluşları	3,81	0,80	-1,088	1,090

Tablo 3.3. Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Normallik Test Sonuçları

ÇEVRE YÖNETİM ARAÇLARININ KULLANIMI		Ort.	S.S	Çarpıklık	Basıklık
ÇYAK1	EMAS belgesi	2,43	0,96	0,536	-0,518
ÇYAK2	ISO 14001 belgesi	2,54	1,08	0,418	-0,872
ÇYAK3	Çevresel etkileri azaltma için enerji tasarrufu (daha az su, elektrik ve yakıt kullanımı) sağlamaya yönelik yürütülen çalışmalar	3,61	0,91	-0,977	0,534
ÇYAK4	Atık azaltımı ve geri dönüşüm faaliyetlerini önemseme	3,79	0,85	-1,286	1,835
ÇYAK5	Doğal çevrenin korunması yönünde çalışmalar yürütme	3,68	0,85	-1,279	1,457
ÇYAK6	Çevre dostu tedarikçilerin araştırılması yönünde çalışmalar yürütme	3,68	1,01	-0,788	0,012
ÇYAK7	Gerekli yasal mevzuata uygun bir şekilde faaliyetleri sürdürme	3,92	0,76	-1,573	4,070
ÇYAK8	Yeni ürün ve hizmet geliştirme sırasında çevresel etkileri göz önüne alma (temiz teknolojiye yatırım)	3,79	0,84	-1,408	2,316
ÇYAK9	Ürün ve hizmetlerinin çevresel etkileri ile ilgili yerel halk, tedarikçiler ve müşterilere karşı açık ve doğru bir bilgi kaynağı olma	3,79	0,78	-1,550	3,112
ÇYAK10	Üretim gerçekleştikten sonra kirlilikle mücadele (end of pipe) yolunu benimseme	3,66	0,84	-1,542	2,043

Tablo 3.4. Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Normallik Test Sonuçları

SOSYAL YÖNETİM ARAÇLARININ KULLANIMI		Ort.	S.S	Çarpıklık	Basıklık
SYAK1	OHSAS 18001 belgesi	2,35	0,98	0,746	-0,023
SYAK2	SA8000 belgesi	2,28	0,88	0,794	0,426
SYAK3	AA1000 belgesi	2,37	0,94	0,699	0,096
SYAK4	Çalışanlarımızın yerel toplumsal faaliyetlere katılmasını destekleme (çalışanlarımızın zaman, uzmanlık ve diğer pratik yardımlarını)	3,64	0,90	-1,197	1,127
SYAK5	Yerel toplumsal faaliyetler ve projelere düzenli finansal destek verme (gönüllü bağışlar ve sponsorluklar vb.)	3,56	1,02	-0,680	-0,365
SYAK6	Müşteriler, iş ortakları, tedarikçiler ve diğer ilgili taraflara işletme değerlerimizi anlatma (örneğin, satış sunumları, pazarlama materyali veya informal iletişim)	3,81	0,89	-0,945	0,724
SYAK7	Çalışanların sağlık ve güvenliğini sağlamak için çalışma koşullarının geliştirilmesini sağlama	3,89	0,72	-1,351	3,444
SYAK8	Çalışanlarımızın iyi bir iş yaşam dengesi sağlayabilmeleri için esnek çalışma saatleri, evden çalışmaya izin verme gibi uygulamaları destekleme	3,58	0,97	-0,868	0,077
SYAK9	İşe alım sırasında ve sonrasında ayrımcılığın tüm şekillerine karşı önlem alma (kadınlar aleyhinde, etnik gruplar, engelliler vb.)	3,84	0,80	-1,206	2,294
SYAK10	Çalışanların kararlara katılımını sağlayabilmek için öneri sistemini destekleme	3,83	0,76	-1,381	3,168
SYAK11	Çalışanları ile periyodik olarak toplantı yapma	3,83	0,73	-1,412	3,316

Tablo 3.4. Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Normallik Test Sonuçları- Devamı

SOSYAL YÖNETİM ARAÇLARININ KULLANIMI		Ort.	S.S	Çarpıklık	Basıklık
SYAK12	Yerel halktan insanlara eğitim fırsatları sunma (mağdur gruplar veya gençlere iş deneyimi ve çıraklık eğitimi vb.)	3,57	0,94	-0,901	0,208
SYAK13	Tartışmalı, hassas veya işletme menfaatine aykırı konularda yerel halkla açık bir diyaloga sahip olma (işletme dışında atıkların toplanması, araçların yolları ve yürüyüş yollarını kapaması vb.)	3,52	0,99	-0,899	0,033
SYAK14	Yerel tedarikçilerden satın almayı destekleme	3,75	0,75	-1,632	3,103

3.7 Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör Analizi, birbirleri ile ilişkili veri yapılarını birbirinden bağımsız daha az sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir diğer deyişle bir oluşumun nedenini açıkladıkları varsayılan değişkenleri (faktörleri/boyutları, bileşenleri) ortaya çıkarmak ve gerektiğinde adlandırmak amacıyla başvurulan bir yöntemler bütünüdür. Bu çerçevede, faktör analizi birçok değişkenin birkaç başlık altında toplanıp toplanmadığı hakkında bilgi veren bir yöntemler bütünü olarak da tanımlanabilir.¹⁴⁹ Bundan dolayı araştırmanın geçerliliğini test etmek adına açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Faktör analizinin uygulanabilmesi için bazı varsayımların sağlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda korelasyon matrisinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Korelasyon matrisinin değerlendirilmesinde kullanılan kriter Bartlett küresellik testidir. Bu test korelasyon matrisinin istatistiksel olarak anlamlılığını sınamaktadır. Bartlett küresellik testinin temel hipotezi, “Korelasyon matrisi birim matristir.”

¹⁴⁹ Reha Alpar, **Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler**, 5. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık, Şubat 2017, s. 245

şeklinde olup faktör analizinin uygulanabilmesi için temel hipotezin reddedilmesi gerekmektedir.¹⁵⁰

Faktör analizinin uygulanabilirliğine karar verilme sürecinde dikkate alınması gereken bir diğer kriter ise, Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) ölçütüdür. Bu ölçüt örneklem yeterliliği hakkında bilgi vermektedir. KMO değeri 0 ile 1 arasında değer almakta olup 1 değerine yaklaşması değişkenlerin birbirlerini mükemmel bir şekilde hatasız tahmin edebileceğini göstermektedir. KMO değerinin 0,50'den küçük olması durumunda veri kümesinin faktör analizine uygun olmadığı kabul edilmektedir¹⁵¹. Aşağıda verilen tabloda KMO değerlerinin değerlendirilmesine ilişkin bilgiler yer almaktadır.¹⁵²

Tablo 3.5. Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) Ölçütü Referans Değerleri

KMO Değeri	Yorumu
0,90 ve üzeri	Mükemmel
0,80 – 0,89	Çok İyi
0,70 – 0,79	İyi
0,60 – 0,69	Orta
0,50 – 0,59	Kötü
0,50 ve aşağı	Kabul Edilemez

Ortak faktör modeli tahmin için uygun metodu belirledikten sonra veri kümesinin ardındaki gizil yapının açıklanması amacıyla ortak faktör sayısına karar verilmelidir. Uygun faktör sayısını belirlemek amacıyla birkaç kriter mevcuttur. Bu araştırmada Kaiser - Guttman kuralından yararlanılmıştır. Kaiser – Guttman kuralı, korelasyon matrisinin 1 ve 1'den büyük özdeğer sayısı kadar ortak faktör belirmesini önermektedir.

¹⁵⁰Maurice Stevenson Bartlett, “Tests of significance in factor analysis”, **British Journal of Psychology - Statistics Section**, 1950, Vol:3, p. 77–85.

¹⁵¹ Joseph F. Hair Jr. vd., **Multivariate Data Analysis**, 2009

¹⁵² Henry F. Kaiser , “A second generation little jiffy”, **Psychometrika**, Vol:35, No.4,1970, pp. 401-415.,Henry F. Kaiser and John Rice, “Little Jiffy, Mark IV”, **Educational and Psychological Measurement**, Vol:34, No.1, pp. 111-117.

3.7.1 Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği

Sürdürülebilirliğe yüklenen anlam ölçeği 6 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte “Kesinlikle Katılıyorum=5” ve “Kesinlikle Katılmıyorum=1” olmak üzere 5’li likert ölçüm yöntemi tercih edilmiştir.

Ölçeğin faktörlenebilirliğini tespit etmeye yönelik olarak yapılan Bartlett küresellik testi neticesinde temel hipotez reddedilmiş ve KMO değeri 0,833 olarak bulunmuştur. (Tablo 3.6.) Bu durumda Sürdürülebilirliğe yüklenen anlam ölçeği faktörlenebilirdir ve örneklem yeterliliği çok iyi derecede bulunmuştur.

Tablo 3.6. Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği KMO Değeri ve Bartlett Küresellik Testi Sonucu

Kaiser-Mayer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçütü	0,833	
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare Test İstatistiği	882,404
	Serbestlik Derecesi	15
	Test İstatistiğinin Olasılık Değeri	0,00

Ölçek için uygun faktör sayısını belirlemeye yönelik olarak yapılan Kaiser - Guttman testi sonucunda korelasyon matrisinin 1 ve 1’den büyük özdeğer sayısı yalnızca bir adet olduğu için faktör sayısı 1 olarak belirlenmiştir (Tablo 3.7.) Bu nedenle sürdürülebilirliğe yüklenen anlam ölçeği tek faktörlüdür ve faktör yükleri Tablo 3.8’deki gibi oluşmuştur.

Tablo 3.7. Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği Kaiser – Guttman Test Sonucu

Faktör Sayısı	Özdeğer
1	3,339
2	0,799
3	0,589
4	0,547
5	0,442
6	0,284

Tablo 3.8. Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör 1: Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam	
Değişkenler	Faktör Yükleri
Sürdürülebilirlik, işletmemizin iş yapış tarzı ile ilgili bir konudur	0,726
Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmalar işletmemiz tarafından takip edilir	0,707
Sürdürülebilirlik konusu işletmelerin ana faaliyetleri için giderek daha önemli hale gelmiştir.	0,689
Sürdürülebilir işletmeler ekonomik faaliyetlere ek olarak çevresel ve sosyal meselelerle de ilgilenirler	0,743
Tüm işletmeler toplumdaki sorumludur	0,781
Tüm işletmeler çevrenin korunmasından sorumlu olmalıdır	0,822

3.7.2 Sürdürülebilirliğe Teşvik Eden Nedenler Ölçeği

Sürdürülebilirliğe teşvik eden nedenler ölçeği 14 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte “Çok etkili=5” ve “Hiç etkili değil=1” olmak üzere 5’li likert ölçüm yöntemi tercih edilmiştir.

Ölçeğin faktörlenebilirliğini tespit etmeye yönelik olarak yapılan Bartlett küresellik testi neticesinde temel hipotez reddedilmiş ve KMO değeri 0,878 olarak bulunmuştur. Bu durumda sürdürülebilirlik uygulamalarına teşvik eden nedenler ölçeği faktörlenebilirdir ve örneklem yeterliliği çok iyi derecede bulunmuştur. (Tablo 3.9.)

Tablo 3.9. Sürdürülebilirliğe Teşvik Eden Nedenler Ölçeği KMO Değeri ve Bartlett Küresellik Testi Sonucu

Kaiser-Mayer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçütü		0,878
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare Test İstatistiği	1472,326
	Serbestlik Derecesi	66
	Test İstatistiğinin Olasılık Değeri	0,00

Ölçek için uygun faktör sayısını belirlemeye yönelik olarak yapılan Kaiser - Guttman testi sonucunda korelasyon matrisinin 1 ve 1’den büyük özdeğer sayısı 2 adet olduğu için faktör sayısı 2 olarak belirlenmiştir (Tablo 3.10.)

Tablo 3.10. Sürdürülebilirliğe Teşvik Eden Nedenler Ölçeği Kaiser – Guttman Test Sonucu

Faktör Sayısı	Özdeğer
1	4,755
2	1,161
3	0,963
4	0,838
5	0,733
6	0,662
7	0,609
8	0,575
9	0,502
10	0,465
11	0,395
12	0,342

Faktör yüklerine bakıldığında bazı yargısal ifadelerin her iki faktörü etkiledikleri görülmüştür. Bundan dolayı varimax yöntemiyle döndürme işlemi uygulanmıştır. Bunun sonucunda oluşan faktör yükleri tekrar incelenmiştir. Hala birden fazla faktörü etkileyen yargısal ifadeler (SUTEN10 ve SUTEN11) analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak faktör yükleri Tablo 3.11'deki gibi oluşmuştur.

Tablo 3.11. Sürdürülebilirliğe Teşvik Eden Nedenler Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör 2: Paydaş Algısının Yönetimi	
Değişkenler	Faktör Yükleri
İtibar	0,565
Reklam/Halkla ilişkiler	0,586
Yatırımcı istekleri	0,738
Rekabet	0,718
Müşteri beklentileri	0,597
Medya	0,674
Sivil toplum kuruluşları	0,617
Faktör 3: Zorlayıcı Etkenlere Uyum	
Değişkenler	Faktör Yükleri
Maliyet azalışı	0,502
Uygun finansman ve teşvikler	0,780
Yasal düzenleme	0,790
Etik nedenler	0,620
Kamuoyu baskısı	0,566

3.7.3 Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği

Çevre yönetim araçlarının kullanımı ölçeği 10 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte “Çok etkili=5” ve “Hiç etkili değil=1” olmak üzere 5’li likert ölçüm yöntemi tercih edilmiştir.

Ölçeğin faktörlenebilirliğini tespit etmeye yönelik olarak yapılan Bartlett küresellik testi neticesinde temel hipotez reddedilmiş ve KMO değeri 0,866 olarak bulunmuştur. Bu durumda çevre yönetim araçlarının kullanımı ölçeği faktörlenebilirdir ve örneklem yeterliliği çok iyi derecede bulunmuştur. (Tablo 3.12.)

Tablo 3.12. Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği KMO Değeri ve Bartlett Küresellik Testi Sonucu

Kaiser-Mayer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçütü	0,866	
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare Test İstatistiği	1788,902
	Serbestlik Derecesi	45
	Test İstatistiğinin Olasılık Değeri	0,00

Ölçek için uygun faktör sayısını belirlemeye yönelik olarak yapılan Kaiser - Guttman testi sonucunda korelasyon matrisinin 1 ve 1'den büyük özdeğer sayısı 2adet olduğu için faktör sayısı 2 olarak belirlenmiştir (Tablo 3.13.). Faktör yükleri ise Tablo 3.14'teki gibi oluşmuştur.

Tablo 3.13. Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Ölçeği Kaiser – Guttman Test Sonucu

Faktör Sayısı	Özdeğer
1	4,650
2	1,562
3	0,853
4	0,653
5	0,524
6	0,453
7	0,366
8	0,331
9	0,312
10	0,297

Tablo 3.14. Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör 4: Çevreye Duyarlı Faaliyetler	
Değişkenler	Faktör Yükleri
Çevresel etkileri azaltma için enerji tasarrufu (daha az su, elektrik ve yakıt kullanımı) sağlamaya yönelik yürütülen çalışmalar	0,636
Atık azaltımı ve geri dönüşüm faaliyetlerini önemseme	0,749
Doğal çevrenin korunması yönünde çalışmalar yürütme	0,792
Çevre dostu tedarikçilerin araştırılması yönünde çalışmalar yürütme	0,709
Gerekli yasal mevzuata uygun bir şekilde faaliyetleri sürdürme	0,732
Yeni ürün ve hizmet geliştirme sırasında çevresel etkileri göz önüne alma (temiz teknolojiye yatırım)	0,788
Ürün ve hizmetlerinin çevresel etkileri ile ilgili yerel halk, tedarikçiler ve müşterilere karşı açık ve doğru bir bilgi kaynağı olma	0,761
Üretim gerçekleştikten sonra kirlilikle mücadele (end of pipe) yolunu benimseme	0,776
Faktör 5: Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri	
Değişkenler	Faktör Yükleri
EMAS belgesi sahipliği	0,844
ISO 14001 belgesi sahipliği	0,866

3.7.4 Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği

Sosyal yönetim araçlarının kullanımı ölçeği 10 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte “Çok etkili=5” ve “Hiç etkili değil=1” olmak üzere 5’li likert ölçüm yöntemi tercih edilmiştir.

Ölçeğin faktörlenebilirliğini tespit etmeye yönelik olarak yapılan Bartlett küresellik testi neticesinde temel hipotez reddedilmiş ve KMO değeri 0,830 olarak bulunmuştur. Bu durumda sosyal yönetim araçlarının kullanımı ölçeği faktörlenebilirdir ve örneklem yeterliliği çok iyi derecede bulunmuştur. (Tablo 3.15.)

Tablo 3.15. Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği KMO Değeri ve Bartlett Küresellik Testi Sonucu

Kaiser-Mayer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçütü	0,830	
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare Test İstatistiği	2375,546
	Serbestlik Derecesi	78
	Test İstatistiğinin Olasılık Değeri	0,000

Ölçek için uygun faktör sayısını belirlemeye yönelik olarak yapılan Kaiser - Guttman testi sonucunda korelasyon matrisinin 1 ve 1’den büyük özdeğer sayısı 3 adet olduğu için faktör sayısı 3 olarak belirlenmiştir (Tablo 3.16.)

Tablo 3.16. Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Kaiser – Guttman Test Sonucu

Faktör Sayısı	Özdeğer
1	4,608
2	2,515
3	1,179
4	0,905
5	0,682
6	0,571
7	0,500
8	0,481
9	0,427
10	0,375
11	0,321
12	0,302
13	0,133

Faktör yüklerine bakıldığında bazı yargısal ifadelerin her iki faktörü etkiledikleri görülmüştür. Bundan dolayı varimax yöntemiyle döndürme işlemi uygulanmıştır. Bunun sonucunda oluşan faktör yükleri tekrar incelenmiştir. Hala birden fazla faktörü etkileyen yargısal ifadeler (SYAK6) analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak faktör yükleri Tablo 3.17’deki gibi dağılmıştır.

Tablo 3.17. Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör 6: İş Süreçlerinde Paydaşları Dikkate Alma	
Değişkenler	Faktör Yükleri
Çalışanların sağlık ve güvenliğini sağlamak için çalışma koşullarının geliştirilmesini sağlama	0,709
İşe alım sırasında ve sonrasında ayrımcılığın tüm şekillerine karşı önlem alma (kadınlar aleyhinde, etnik gruplar, engelliler vb.)	0,698
Çalışanların kararlara katılımını sağlayabilmek için öneri sistemini destekleme	0,765
Çalışanları ile periyodik olarak toplantı yapma	0,761
Yerel tedarikçilerden satın almayı destekleme	0,665
Faktör 7: Paydaşları Destekleme	
Değişkenler	Faktör Yükleri
Çalışanlarımızın yerel toplumsal faaliyetlere katılmasını destekleme (çalışanlarımızın zaman, uzmanlık ve diğer pratik yardımlarını)	0,641
Yerel toplumsal faaliyetler ve projelere düzenli finansal destek verme (gönüllü bağışlar ve sponsorluklar vb.)	0,772
Çalışanlarımızın iyi bir iş yaşam dengesi sağlayabilmeleri için esnek çalışma saatleri, evden çalışmaya izin verme gibi uygulamaları destekleme	0,701
Yerel halktan insanlara eğitim fırsatları sunma (mağdur gruplar veya gençlere iş deneyimi ve çıraklık eğitimi vb.)	0,709
Tartışmalı, hassas veya işletme menfaatine aykırı konularda yerel halkla açık bir diyaloga sahip olma (işletme dışında atıkların toplanması, araçların yolları ve yürüyüş yollarını kapaması vb.)	0,747
Faktör 8: Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri	
Değişkenler	Faktör Yükleri
OHSAS 18001 belgesi sahipliği	0,883
SA8000 belgesi sahipliği	0,953
AA1000 belgesi sahipliği	0,901

3.8 Güvenilirlik Analizi

Bilimsel araştırmaların en önemli konularından birisi güvenilirliktir. Sosyal bilimler alanında birden çok güvenilirlik analizi olmasıyla birlikte bu tekniklerden en popülerini Cronbach Alpha yöntemidir. Cronbach Alfa katsayısı, ölçeğin genel güvenilirliğini değerlendirir. Ölçekte yer alan k sorunun türdeş bir yapıyı sorgulamak ya da açıklamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmadıklarını değerlendirir. Cronbach Alfa katsayısı 0 ile 1 arasında değişim gösterir. Katsayının büyüklüğüne göre ölçeğin güvenilirliği ve iç tutarlığı şu şekilde değerlendirilir:

Tablo 3.18. Cronbach Alpha Değerleri Yorumu

α sınırları	Yorumu
$\alpha < 0,40$	Ölçek güvenilir değildir,
$0,40 \leq \alpha < 0,60$	Ölçek düşük güvenilirliktedir.
$0,60 \leq \alpha < 0,80$	Ölçek oldukça güvenilirdir,
$0,80 \leq \alpha < 1,00$	Ölçek yüksek derecede güvenilir

Sürdürülebilirliğe yüklenen anlam, sürdürülebilirlik uygulamalarına teşvik eden nedenler, çevre yönetim araçlarının kullanımı ve sosyal yönetim araçlarının kullanımı ölçeklerine ait Cronbach Alfa değerleri Tablo 3.19’da verilmiştir. Sürdürülebilirlik uygulamalarına teşvik eden nedenler ölçeği orijinal ölçekte 14 ifadeden oluşmaktayken, araştırmadaki faktör analizinde ölçekten 2 ifade (SUTEN10 ve SUTEN11) atılmıştır. Yine aynı şekilde sosyal yönetim araçlarının kullanımı ölçeği orijinal ölçekte 14 ifadeden oluşmaktayken, araştırmadaki faktör analizinde ölçekten 1 ifade (SYAK6) atılmış ve analizler kalan sorular üzerinden yapılmıştır.

Cronbach bir ölçeğin kabul edilebilir içsel tutarlılık düzeyinin 0,70 olduğunu belirtmiştir.¹⁵³ Tablo 3 .19’da yer alan sonuçlara göre tüm ölçeklerin α değerleri 0,80 ile 1,00 arasında yer almaktadır. Buna göre tüm ölçeklerin yüksek derecede güvenilir oldukları saptanmıştır.

¹⁵³ Lee Joseph Cronbach, “Coefficient Alpha and The Internal Structure of Tests”, **Psychometrika**, Vol:16, No.3, 1951, pp. 297-334.

Tablo 3.19. Ölçeklere İlişkin Cronbach Alfa Değerleri

Değişkenler	İfade Sayısı	Güvenirlilik Düzeyi(α)
Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam	6	0,832
Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenler	12	0,859
Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı	10	0,852
Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı	13	0,829

3.9 Faktör Bazlı Normallik Analizi

Çalışmanın faktörleri belirlendikten sonra faktör bazlı normallik sınaması yapılmıştır. Normallik dağılımı için istatistiksel testlerin hipotezleri şu şekildedir:

- H_0 : Değişkenin dağılımı normaldir.
- H_1 : Değişkenin dağılımı normal değildir.

Test sonucunda değişkenin normal dağılıma uygun olduğu kabul edilir ise parametrik testler uygulanır. Eğer değişkenin dağılımının normal dağılıma uygun olmadığı kabul edilirse veri setine parametrik olmayan testler uygulanır. Tablo 3.20’de yer alan test sonuçlarındaki Kolmogorov – Smirnov test olasılık değeri göz önüne alındığında veri setinin normal dağılıma sahip olmadığı söylenebilir. Yani temel hipotez reddedilmiştir. Bundan dolayı çalışmanın ilerleyen kısımlarında bütün sınamalar parametrik olmayan testler üzerinden yapılacaktır.

Tablo 3.20. Faktör Bazlı Normallik Testi

Faktörler	Kolmogorov-Smirnov		
	Test İstatistik Değeri	N	Olasılık Değeri
Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam	0,209	400	0,000
Paydaş Algısının Yönetimi	0,157	400	0,000
Zorlayıcı Etkenlere Uyum	0,165	400	0,000
Çevreye Duyarlı Faaliyetler	0,187	400	0,000
Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri	0,235	400	0,000
İş Süreçlerinde Paydaşları Dikkate Alma	0,230	400	0,000
Paydaşları Destekleme	0,159	400	0,000
Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri	0,268	400	0,000

3.10 Korelasyon Analizi

Korelasyon analizi, en az iki rassal değişken arasında birlikte değişim ilişkisi olup olmadığını, eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin hangi yönde ve ne şiddette olduğunu göstermek için yapılan istatistiksel bir analizdir. Bu analiz sonucunda ortaya çıkan birlikte değişim ilişkisi katsayısını (korelasyon katsayısı) ifade etmek için “r” harfi kullanılır ve r değeri -1 ile +1 arasında değişim gösterir. Analiz neticesinde ortaya çıkan r değerinin +1 olması değişkenler arasında tam bir pozitif doğrusal ilişkinin olduğunu, r değerinin -1 olması ise değişkenler arasında tam bir negatif doğrusal ilişkinin olduğunu göstermektedir. Başka bir söylemle, r değerinin +1 çıkması korelasyon analizine tabi tutulan bir değişkenin bir birim arttığında analize tabi tutulan diğer değişken veya değişkenlerin de bir birim artacağı manasına gelmektedir. Diğer yandan, r değerinin -1 çıkması korelasyon analizine tabi tutulan bir değişkenin bir birim azaldığında analize tabi tutulan diğer değişken veya değişkenlerin de bir birim azalacağı manasına gelmektedir. Ancak r katsayısının 0 (sıfır) çıktığı durumlar ise

korelasyon analizine tabi tutulan değişkenler arasında birlikte değişim ilişkisinin olmadığını ifade etmektedir.¹⁵⁴

Değişkenler arasındaki birlikte değişim ilişkisini göstermek üzere Spearman korelasyon analizi yapılarak sonuçları Tablo 3.21’de sunulmuştur.

---

¹⁵⁴ Yahşi Yazıcıoğlu ve Samiye Erdoğan, **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Detay Yayıncılık, 2007

Tablo 3.21. Değişkenler Arası Korelasyon

	Sahiplik Yapısı	Faaliyet Yılı	Çalışan Sayısı	Operasyonel Niteliği	Eğitim Alma Durumu	Sektör	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
Sahiplik Yapısı	1,000													
Faaliyet Yılı	0,095	1,000												
Çalışan Sayısı	,436**	,367**	1,000											
Operasyonel Niteliği	,356**	0,043	,160**	1,000										
Eğitim Alma Durumu	,364**	,247**	,537**	,112*	1,000									
Sektör	-0,059	-0,017	-0,017	-,121*	-0,024	1,000								
F1	,302**	0,067	,375**	,114*	,326**	-0,020	1,000							
F2	,263**	-0,080	,263**	,139**	,256**	,098*	,461**	1,000						
F3	,237**	0,068	,287**	,138**	,258**	0,035	,396**	,470**	1,000					
F4	0,091	,209**	,261**	,117*	,216**	-,104*	,227**	,140**	,181**	1,000				
F5	,185**	0,023	,228**	,173**	,180**	-,110*	,230**	,225**	,224**	,132**	1,000			
F6	-0,041	,133**	0,064	-0,015	0,081	-0,036	0,089	-0,003	0,037	,463**	-,112*	1,000		
F7	,214**	,215**	,351**	0,080	,301**	0,093	,243**	,190**	,169**	,591**	-0,012	,517**	1,000	
F8	,223**	0,010	,154**	,167**	,202**	-0,026	,267**	,232**	,215**	,125*	,646**	-0,056	0,037	1,000

Not: **: Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı. *: Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlı.

F1: Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam, F2: Paydaş Algısının Yönetimi, F3: Zorlayıcı Etkenlere Uyum, F4: Çevreye Duyarlı Faaliyetler, F5: Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri, F6: İş Süreçlerinde Paydaşları Dikkate Alma, F7: Paydaşları Destekleme, F8: Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri

Tablo 3.21’de yer alan spearman korelasyon analizi sonuçlarına göre;

- Sahiplik yapısı ile çalışan sayısı ($r = 0,436$, $p < 0,01$), operasyonel niteliği ($r = 0,356$, $p < 0,01$), eğitim alma durumu ($r = 0,364$, $p < 0,01$), Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam ($r = 0,302$, $p < 0,01$), Paydaş Algısının Yönetimi ($r = 0,263$, $p < 0,01$), Zorlayıcı Etkenlere Uyum ($r = 0,237$, $p < 0,01$), Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,185$, $p < 0,01$), Paydaşları Destekleme ($r = 0,214$, $p < 0,01$) ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,223$, $p < 0,01$) arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.
- Faaliyet yılı ile çalışan sayısı ($r = 0,367$, $p < 0,01$), eğitim alma durumu ($r = 0,247$, $p < 0,01$), Çevreye Duyarlı Faaliyetler ($r = 0,209$, $p < 0,01$), İş Süreçlerinde Paydaşları Dikkate Alma ($r = 0,133$, $p < 0,01$) ve Paydaşları Destekleme ($r = 0,215$, $p < 0,01$) arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.
- Çalışan sayısı ile operasyonel niteliği ($r = 0,160$, $p < 0,01$), eğitim alma durumu ($r = 0,537$, $p < 0,01$), Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam ($r = 0,375$, $p < 0,01$), Paydaş Algısının Yönetimi ($r = 0,263$, $p < 0,01$), Zorlayıcı Etkenlere Uyum ($r = 0,287$, $p < 0,01$), Çevreye Duyarlı Faaliyetler ($r = 0,261$, $p < 0,01$), Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,228$, $p < 0,01$), Paydaşları Destekleme ($r = 0,351$, $p < 0,01$) ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,154$, $p < 0,01$) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
- Operasyonel niteliği ile sektör arasında ($r = -0,121$, $p < 0,05$) negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Öte andan yine operasyonel niteliği ile eğitim alma durumu ($r = 0,112$, $p < 0,05$), Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam ($r = 0,114$, $p < 0,05$), Paydaş Algısının Yönetimi ($r = 0,139$, $p < 0,01$), Zorlayıcı Etkenlere Uyum ($r = 0,138$, $p < 0,01$), Çevreye Duyarlı Faaliyetler ($r = 0,117$, $p < 0,05$), Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,173$, $p < 0,01$) ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,167$, $p < 0,01$) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.
- Eğitim alma durumu ile Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam ($r = 0,326$, $p < 0,01$), Paydaş Algısının Yönetimi ($r = 0,256$, $p < 0,01$), Zorlayıcı Etkenlere

Uyum ($r = 0,258$, $p < 0,01$), Çevreye Duyarlı Faaliyetler ($r = 0,216$, $p < 0,01$), Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,180$, $p < 0,01$), Paydaşları Destekleme ($r = 0,301$, $p < 0,01$) ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,202$, $p < 0,01$) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

- Sektör ile Çevreye Duyarlı Faaliyetler ($r = -0,104$, $p < 0,05$) ve Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = -0,110$, $p < 0,05$) arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Öte yandan sektör ile Paydaş Algısının Yönetimi ($r = 0,098$, $p < 0,05$) arasında pozitif ve anlamlı ilişki saptanmıştır.
- Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam ile Paydaş Algısının Yönetimi ($r = 0,461$, $p < 0,01$), Zorlayıcı Etkenlere Uyum ($r = 0,396$, $p < 0,01$), Çevreye Duyarlı Faaliyetler ($r = 0,227$, $p < 0,01$), Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,230$, $p < 0,01$), Paydaşları Destekleme ($r = 0,243$, $p < 0,01$) ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,267$, $p < 0,01$) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
- Paydaş Algısının Yönetimi ile Zorlayıcı Etkenlere Uyum ($r = 0,470$, $p < 0,01$), Çevreye Duyarlı Faaliyetler ($r = 0,140$, $p < 0,01$), Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,225$, $p < 0,01$), Paydaşları Destekleme ($r = 0,190$, $p < 0,01$) ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,232$, $p < 0,01$) arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.
- Zorlayıcı Etkenlere Uyum ile Çevreye Duyarlı Faaliyetler ($r = 0,181$, $p < 0,01$), Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,224$, $p < 0,01$), Paydaşları Destekleme ($r = 0,169$, $p < 0,01$) ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,215$, $p < 0,01$) arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.
- Çevreye Duyarlı Faaliyetler ile Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,132$, $p < 0,01$), İş Süreçlerinde Paydaşları Dikkate Alma ($r = 0,463$, $p < 0,01$), Paydaşları Destekleme ($r = 0,591$, $p < 0,01$) ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri ($r = 0,125$, $p < 0,05$) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
- Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ile İş Süreçlerinde Paydaşları Dikkate Alma arasında ($r = -0,112$, $p < 0,05$) negatif ve anlamlı bir ilişki mevcuttur. Öte

yandan Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri ile Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri arasında ($r = 0,646$, $p < 0,01$) pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

- İş Süreçlerinde Paydaşları Dikkate Alma ile Paydaşları Destekleme arasında ($r = 0,517$, $p < 0,01$) pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

3.11 Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde ilk olarak araştırmaya katılan işletmelere¹⁵⁵ ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilecek, ardından işletmelerin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşımları ve mevcut durumlarına ilişkin tanımlayıcı bilgiler sunulacak ve son olarak da işletmelerin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşım ve uygulamalarının işletmelerin özelliklerine göre karşılaştırması yapılarak bu bağlamda oluşturulan hipotezler test edilecektir.

3.11.1 Ankete Katılan İşletmelere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Ankete katılan işletmeleri tanımlamaya yönelik olarak araştırmanın ilk kısmında işletmelerin sahiplik yapısı, faaliyet gösterdiği sektör, faaliyet yılı, çalışan sayısı, operasyonel niteliği, sahip olduğu kalite yönetim belgeleri, eğitim aldıkları kurumlar, sürdürülebilirlik faaliyetini yürüten departman ve işletmelerde var olan şirket politikaları ile ilgili sorulara yer verilmiş ve elde edilen cevaplar ışığında aşağıda yer alan tablo ve grafikler oluşturulmuştur.

Elde edilen ilk tablo olan Tablo 3.22 ve buna bağlı olarak oluşturulan Grafik 3.1 incelendiğinde ankete katılan işletmelerin %67'sinin yerli işletme, %21,5'nin tamamen yabancı sahipliği olan işletme ve %11'nin ise yerli yabancı ortaklığı olan işletmeler olduğu görülmektedir.

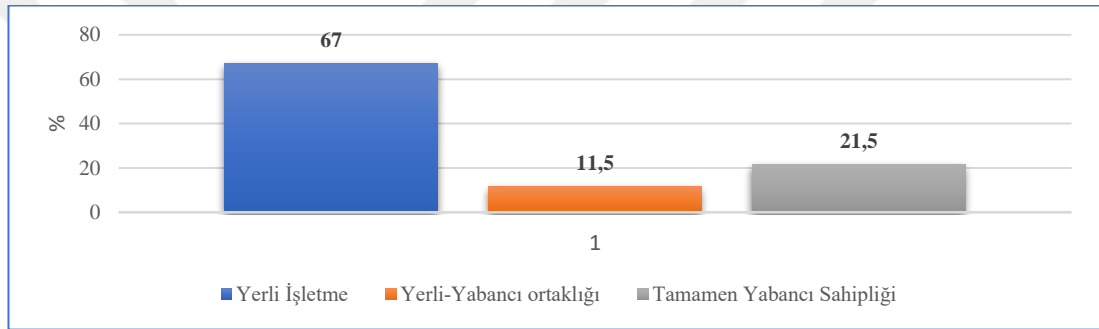
---

¹⁵⁵ “İşletme” ifadesi bu çalışmada ankete katılan katılım bankacılığı kurumsal müşterilerini temsil etmektedir.

Tablo 3.22. İşletmelerin Sahiplik Yapısına Göre Frekans Dağılımı

İşletme Kategorisi	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
Yerli İşletme	268	67,0	67,0
Yerli-Yabancı Ortaklığı	46	11,5	78,5
Tamamen Yabancı Sahipliği	86	21,5	100,0
Toplam	400	100,0	

Grafik 3.1. İşletmelerin Sahiplik Yapısına Göre Yüzdesel Dağılımı

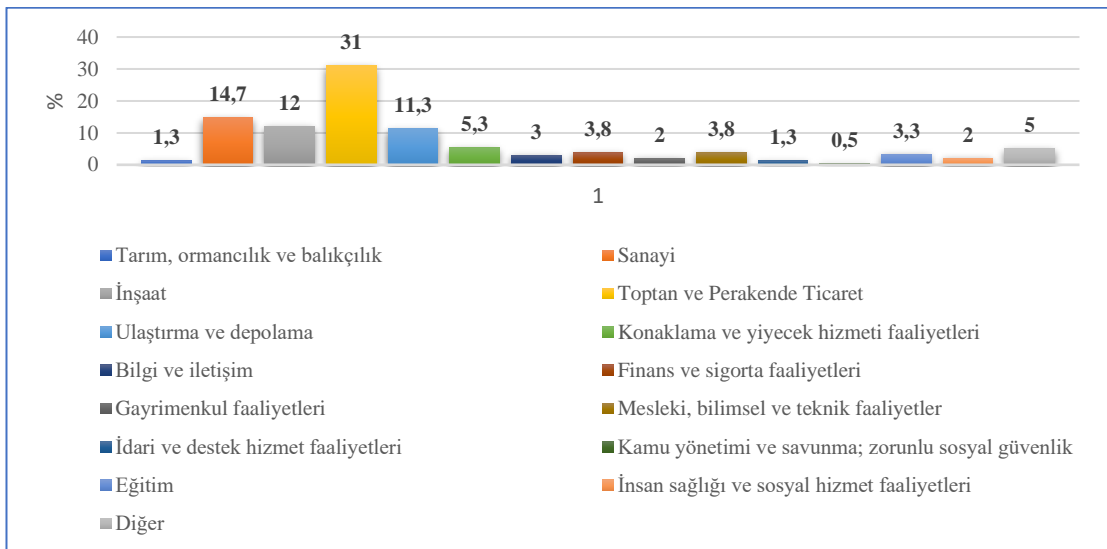

İşletmelerin faaliyet gösterdiği sektöre ilişkin verilerin yer aldığı Tablo 3.23 ve Grafik 3.2 incelendiğinde ise toptan ve perakende sektörünün %31 ile araştırmada en büyük ölçüde temsil edilen sektör olduğu görülmektedir. Bu sektörü %14,7 ile sanayi, %12 ile inşaat ve %11,3 ile ulaştırma ve depolama sektörleri izlemektedir.

Tablo 3.23. İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektöre Göre Frekans Dağılımı

Sektör	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	5	1,3	1,3
Sanayi	59	14,7	16,0
İnşaat	48	12,0	28,0
Toptan ve Perakende Ticaret	124	31,0	59,0
Ulaştırma ve depolama	45	11,3	70,3
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	21	5,3	75,5
Bilgi ve iletişim	12	3,0	78,5
Finans ve sigorta faaliyetleri	15	3,8	82,3
Gayrimenkul faaliyetleri	8	2,0	84,3
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	15	3,8	88,0
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	5	1,3	89,3
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	2	0,5	89,8
Eğitim	13	3,3	93,0
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	8	2,0	95,0
Diğer	20	5,0	100,0
Toplam	400	100,0	

Grafik 3.2. İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektöre Göre Yüzdesele Dağılımı

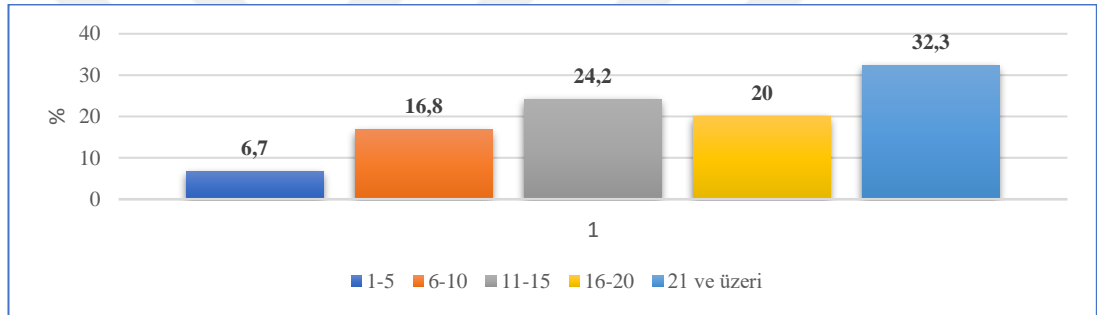

Araştırmaya katılan işletmelerin faaliyet yılına göre dağılımlarına yönelik hazırlanan Tablo 3.24 ve Grafik 3.3'te yer aldığı üzere araştırmaya katılan işletmelerin %75'inden fazlası 11 yıl ve üzeri faaliyet süresine sahiptir.

Tablo 3.24. İşletmelerin Faaliyet Yılına Göre Frekans Dağılımı

Faaliyet Yılı	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
1-5	27	6,7	6,7
6-10	67	16,8	23,5
11-15	97	24,2	47,7
16-20	80	20,0	67,7
21 ve üzeri	129	32,3	100,0
Toplam	400	100,0	

Grafik 3.3. İşletmelerin Faaliyet Yılına Göre Yüzesel Dağılımı

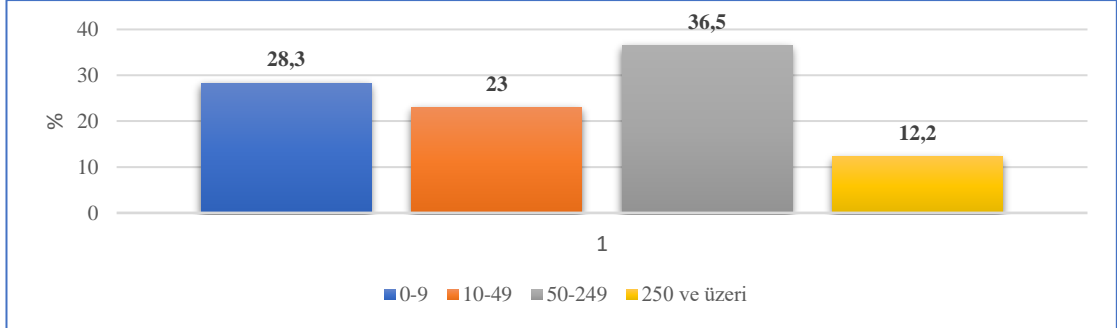

İşletmelerin çalışan sayılarına ilişkin verilerin yer aldığı Tablo 3.25 ve Grafik 3.4 incelendiğinde, araştırmaya katılan işletmelerin %36,5'inin 50-249, %28,3'nün 0-9, %23'nün 10-49 ve %12,2'sinin 250 ve üzeri çalışana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.25. İşletmelerin Çalışan Sayısına Göre Frekans Dağılımı

Toplam Çalışan Sayısı	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
0-9	113	28,3	28,3
10-49	92	23,0	51,3
50-249	146	36,5	87,8
250 ve üzeri	49	12,2	100,0
Toplam	400	100,0	

Grafik 3.4. İşletmelerin Çalışan Sayısına Göre Yüzdesel Dağılımı

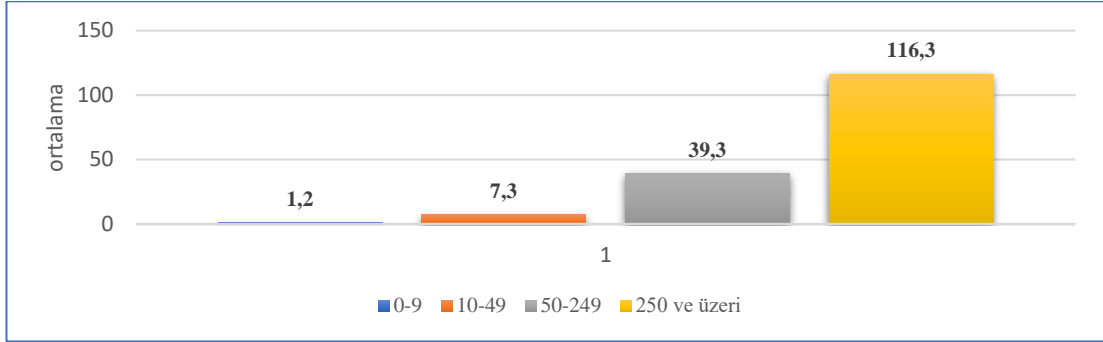

İşletmelerde çalışan kadın sayısı sorularak elde edilen veriler işletmelerin toplam çalışan sayısına göre gruplandığında Tablo 3.26 ve Grafik 3.5'te görüldüğü üzere ortalama kadın çalışan sayısı 1-116 arasında değişim göstermektedir. Ancak minimum ve maksimum değerler dikkate alındığında ise sayının 0-500 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 3.26. İşletmelerdeki Kadın Çalışan Sayısı Ortalamasının Çalışan Sayısı Gruplarına Göre Dağılımı

Toplam Çalışan Sayısı	Ortalama Kadın Çalışan Sayısı	Ortanca (En Az ve En Fazla) Kadın Çalışan Sayısı
0-9	1,2	1 (0-5)
10-49	7,3	4,5 (0-30)
50-249	39,3	21 (0-180)
250 ve üzeri	116,3	100 (0-500)

Grafik 3.5. İşletmelerdeki Kadın Çalışan Sayısı Ortalamasının Çalışan Sayısı Gruplarına Göre Yüzselsel Dağılımı

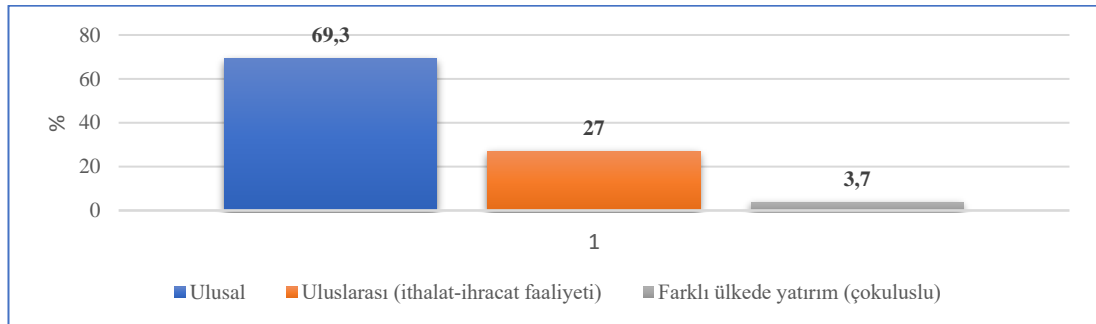

Tablo 3.27 ve Grafik 3.6 incelendiğinde ankete katılan işletmelerin operasyonel niteliklerine göre %69,3 ile ulusal firmaların en yüksek temsil oranına sahip olduğu ithalat-ihracat faaliyeti gösteren firmaların %27, çokuluslu firmaların ise %3,7 ile temsil edildiği görülmektedir.

Tablo 3.27. İşletmelerin Operasyonel Niteliğine Göre Frekans Dağılımı

Operasyonel Nitelik	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
Ulusal	277	69,3	69,3
Uluslararası (ithalat-ihracat faaliyeti)	108	27,0	96,3
Farklı ülkede yatırım (çokuluslu)	15	3,7	100,0
Toplam	400	100,0	
Ulusal	277	69,3	

Grafik 3.6. İşletmelerin Operasyonel Niteliğine Göre Yüzselsel Dağılımı

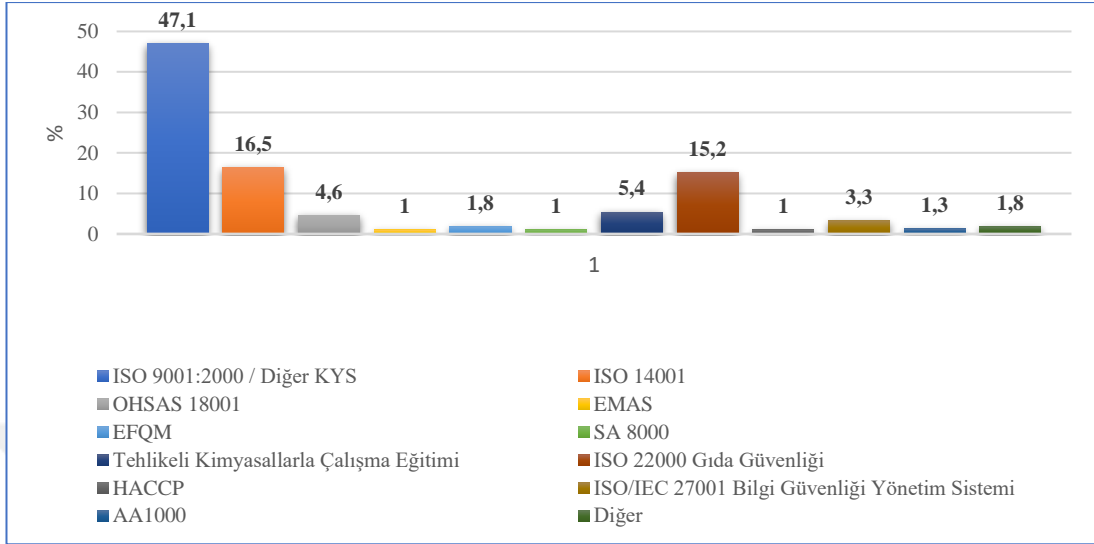
Tablo 3.28 ve Grafik 3.7’de yer aldığı üzere işletmelerin sahip olduğu kalite yönetim belgelerine ilişkin sıralamada ilk üç sırayı ISO 9001:2000/Diğer KYS (%47,1), ISO 14001 (%16,5), ISO 22000 Gıda Güvenliği (%15,2) belgeleri oluşturmaktadır. Bu belgelere %3,3’lük bir orana sahip olan ISO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi belgesi de eklendiğinde ISO belgelerinin toplam belgeler arasındaki payının %80’nin üzerine çıktığı görülmektedir.

Tablo 3.28. İşletmelerin Sahip Olduğu Kalite Yönetim Belgelerinin Dağılımı*

Kalite Yönetim Belgesi	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılmış) Yüzde
ISO 9001:2000 / Diğer KYS	183	47,1	47,1
ISO 14001	64	16,5	63,6
OHSAS 18001	18	4,6	68,2
EMAS	4	1,0	69,2
EFQM	7	1,8	71,0
SA 8000	4	1,0	72,0
Tehlikeli Kimyasallarla Çalışma Eğitimi	21	5,4	77,4
ISO 22000 Gıda Güvenliği	59	15,2	92,6
HACCP	4	1,0	93,6
ISO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi	13	3,3	96,9
AA1000	5	1,3	98,2
Diğer	7	1,8	100,0
Toplam	389	100,0	

*Bir işletme birden fazla türde belgeye sahip olabilmektedir.

Grafik 3.7. İşletmelerin Sahip Olduğu Kalite Yönetim Belgelerinin Dağılımı*

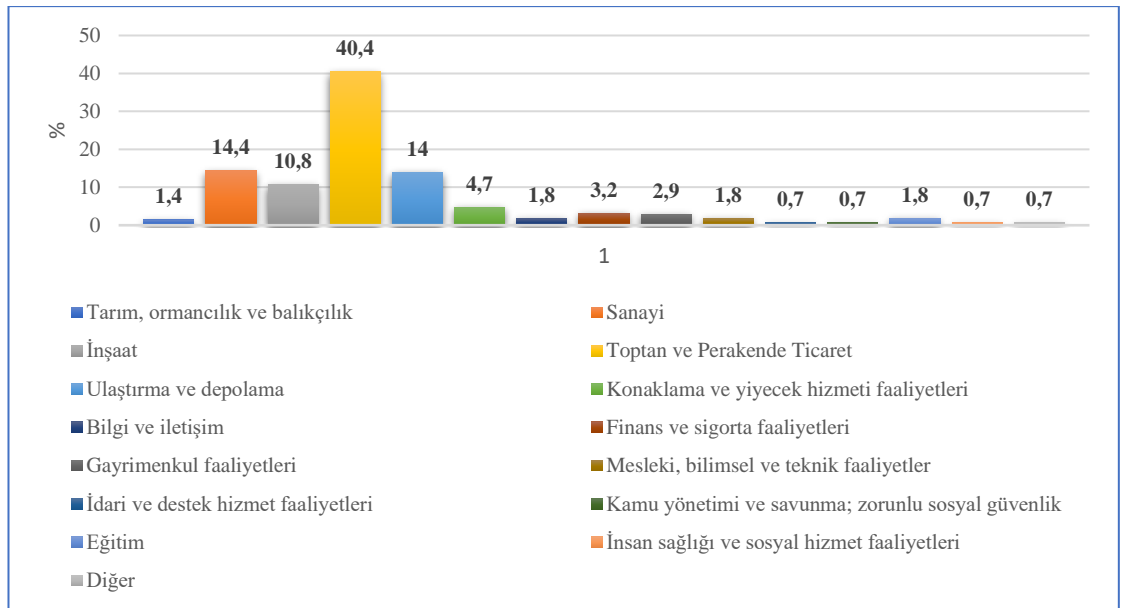
Kalite yönetim belgesi konusunda hangi sektörlerin daha önde olduğunu tespit etmeye yönelik olarak oluşturulan Tablo 3.29 ve Grafik 3.8’de görüleceği üzere sahip olunan belgelerin %40,4’ü toptan ve perakende sektörüne ait iken %14,4’ü sanayi, %14’ü ulaştırma ve depolama ve %10,8’i inşaat sektörüne aittir. Veriler işletmelerin sektörel dağılımını gösteren Tablo 3.23 ile birlikte değerlendirildiğinde toptan ve perakende sektörü ile ulaştırma ve depolama sektörlerinin belge sahipliği oranlarının sektördeki paylarından daha yüksek olduğu, sanayi sektörünün yaklaşık aynı oranda kaldığı, inşaat sektörünün ise sektördeki payı %12 olmasına rağmen belge sahipliğinde %10,8’de kalarak aynı oranı koruyamadığı gözlenmektedir.

Diğer taraftan, araştırmaya katılan toplam 400 işletmeden 278’nin bir veya daha fazla kalite yönetim belgesine sahip olması geriye kalan 122 işletmenin herhangi bir kalite yönetim belgesine sahip olmadığı anlamına gelmektedir. Buna göre ankete katılan tüm işletmelerin %70’nin en az bir belge sahibi olduğu %30’nun ise herhangi bir belgeye sahip olmadığı söylenebilir.

Tablo 3.29. Bir veya Daha Fazla Kalite Yönetim Belgesine Sahip Olan İşletmelerin Sektörlere Göre Frekans Dağılımı

Sektör	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	4	1,4	1,4
Sanayi	40	14,4	15,8
İnşaat	30	10,8	26,6
Toptan ve Perakende Ticaret	112	40,4	67,0
Ulaştırma ve depolama	39	14,0	81,0
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	13	4,7	85,7
Bilgi ve iletişim	5	1,8	87,5
Finans ve sigorta faaliyetleri	9	3,2	90,7
Gayrimenkul faaliyetleri	8	2,9	93,6
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	5	1,8	95,4
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	2	0,7	96,1
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	2	0,7	96,8
Eğitim	5	1,8	98,6
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	2	0,7	99,3
Diğer	2	0,7	100,0
Toplam	278	100,0	

Grafik 3.8. Bir veya Daha Fazla Kalite Yönetim Belgesine Sahip Olan İşletmelerin Sektörlere Göre Yüzesel Dağılımı

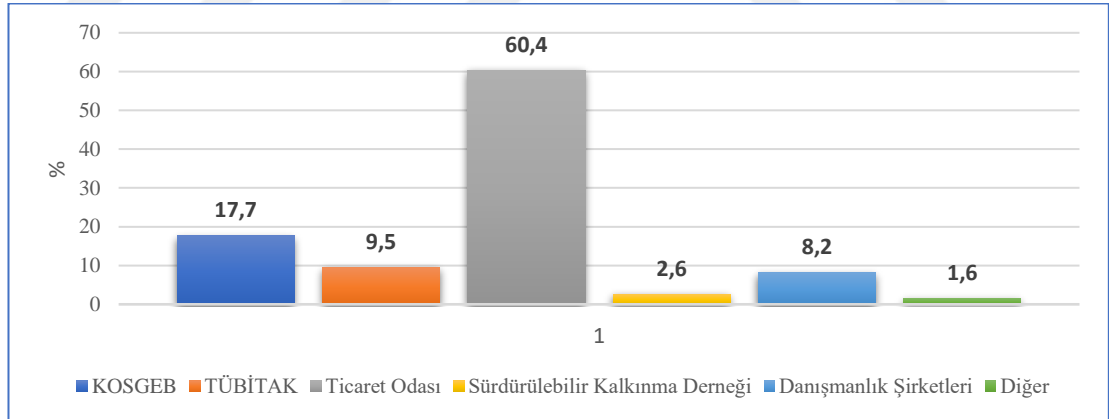
Tablo 3.30 ve Grafik 3.9 işletmelerin sürdürülebilirlik alanında eğitim aldıkları kurumlara ilişkin bilgileri içermektedir. Buna göre sürdürülebilirlik alanında en çok eğitim alınan kurum %60,4 ile Ticaret Odası olurken KOSGEB %17,7 ile ikinci TÜBİTAK ise %9,5 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 3.30. İşletmelerin Eğitim Aldıkları Kurumların Frekans Dağılımı*

Eğitim Kurumu	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
KOSGEB	54	17,7	17,7
TÜBİTAK	29	9,5	27,2
Ticaret Odası	184	60,4	87,6
Sürdürülebilir Kalkınma Derneği	8	2,6	90,2
Danışmanlık Şirketleri	25	8,2	98,4
Diğer	5	1,6	100,0
Toplam	305	100,0	

*Bir işletme birden fazla kurumdan eğitim almış olabilmektedir.

Grafik 3.9. İşletmelerin Eğitim Aldıkları Kurumların Yüzdesel Dağılımı*

Eğitim alma konusunda öne çıkan sektörleri belirlemeye yönelik hazırlanan Tablo 3.31 ve Grafik 3.10 incelendiğinde toptan ve perakende sektörünün %39,9 ile bu alanda da önde olduğu görülmektedir. İkinci sırayı %15 ile ulaştırma ve depolama üçüncü sırayı ise 10,9 ile sanayi ve 10,5 ile inşaat sektörleri paylaşmaktadır. Veriler yine işletmelerin sektörel dağılımını gösteren Tablo 3.23 ile birlikte değerlendirildiğinde toptan ve perakende sektörü ile ulaştırma ve depolama sektörlerinin eğitim alma oranlarının sektördeki paylarından daha yüksek olduğu (sırasıyla %39,9-%31 ve %15-%11,3), sanayi sektörü ve inşaat sektörlerinin eğitim alma oranlarının ise araştırmada temsil

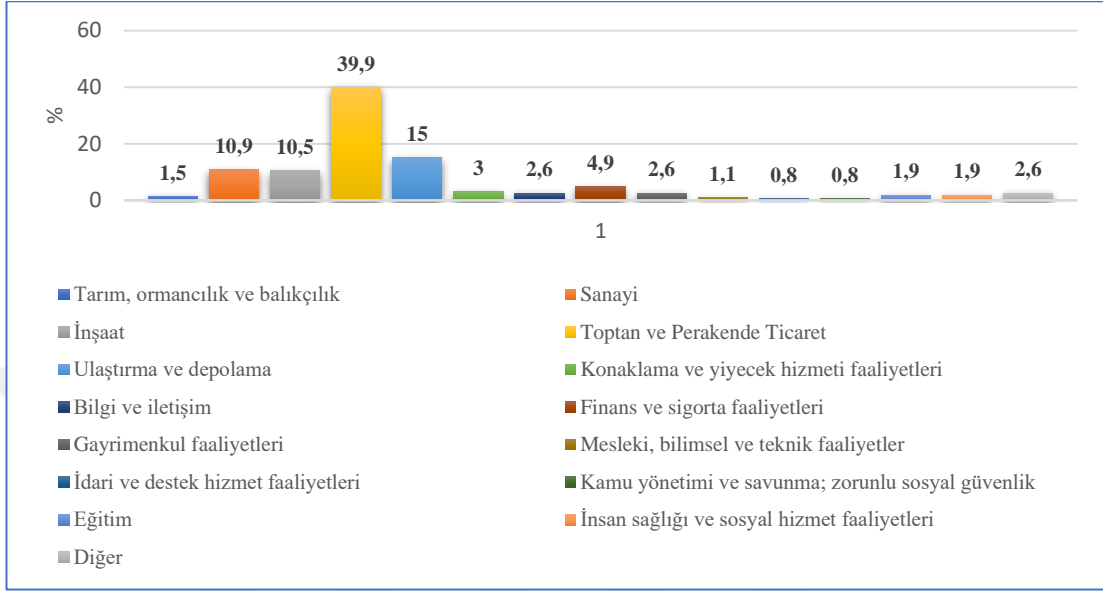
edildikleri oranların altın kaldıkları gözlenmektedir (sırasıyla %14,7-%10,9 ve %12-%10,5)

Bununla birlikte, araştırmaya katılan toplam 400 işletmeden 266'sının bir veya daha fazla kurumdan eğitim almış olduğu geriye kalan 134 işletmenin ise herhangi bir kurumdan eğitim almadığı görülmektedir. Buna göre ankete katılan tüm işletmelerin %66,5'inin en az bir kurumdan eğitim aldığı %33,5'inin ise herhangi bir kurumdan eğitim almadığı söylenebilir.

Tablo 3.31. En Az Bir Kurumdan Eğitim Alan İşletmelerin Sektörlere Göre Frekans Dağılımı

Sektör	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	4	1,5	1,5
Sanayi	29	10,9	12,4
İnşaat	28	10,5	22,9
Toptan ve Perakende Ticaret	106	39,9	62,8
Ulaştırma ve depolama	40	15,0	77,8
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	8	3,0	80,8
Bilgi ve iletişim	7	2,6	83,4
Finans ve sigorta faaliyetleri	13	4,9	88,3
Gayrimenkul faaliyetleri	7	2,6	90,9
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	3	1,1	92,0
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	2	0,8	92,8
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	2	0,8	93,6
Eğitim	5	1,9	95,5
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	5	1,9	97,4
Diğer	7	2,6	100,0
Toplam	266	100,0	

Grafik 3.10. En Az Bir Kurumdan Eğitim Alan İşletmelerin Sektörlere Göre Yüzdesel Dağılımı

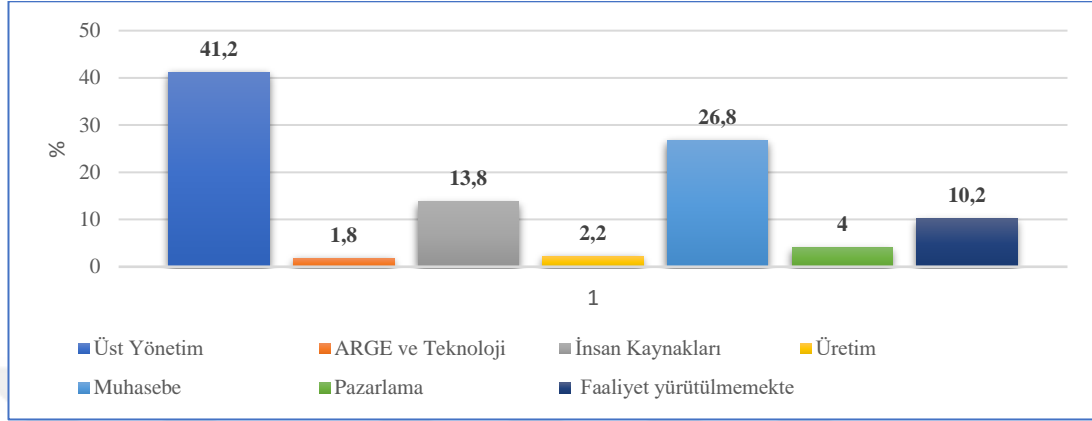

İşletmelerde sürdürülebilirlik faaliyetlerini yürüten departmanın tespitine ilişkin soruya verilen yanıtlara göre işletmelerin %41'inde sürdürülebilirlik faaliyetleri üst yönetim tarafından takip edilirken %26,8'inde muhasebe, %13,8'inde ise söz konusu faaliyetler insan kaynakları departmanı tarafından takip edilmektedir. %10,2'sinde ise bu alanda herhangi bir faaliyet yürütülmediği ifade edilmiştir. Faaliyetleri yürüten diğer departmanlara ilişkin detaylar Tablo 3.32 ve Grafik 3.11'de yer almaktadır.

Tablo 3.32. İşletmelerde Sürdürülebilirlik Faaliyetini Yürüten Departmanların Frekansı ve Yüzdesel Dağılımı

Departman	Frekans	Yüzde	Kümülatif (Yığılımlı) Yüzde
Üst Yönetim	165	41,2	41,2
ARGE ve Teknoloji	7	1,8	43,0
İnsan Kaynakları	55	13,8	56,8
Üretim	9	2,2	59,0
Muhasebe	107	26,8	85,8
Pazarlama	16	4,0	89,8
Sürdürülebilirlikle ilgili bir faaliyet yürütülmemekte	41	10,2	100,0
Toplam	400	100,0	

Grafik 3.11. İşletmelerde Sürdürülebilirlik Faaliyetini Yürüten Departmanların Yüzdesel Dağılımı

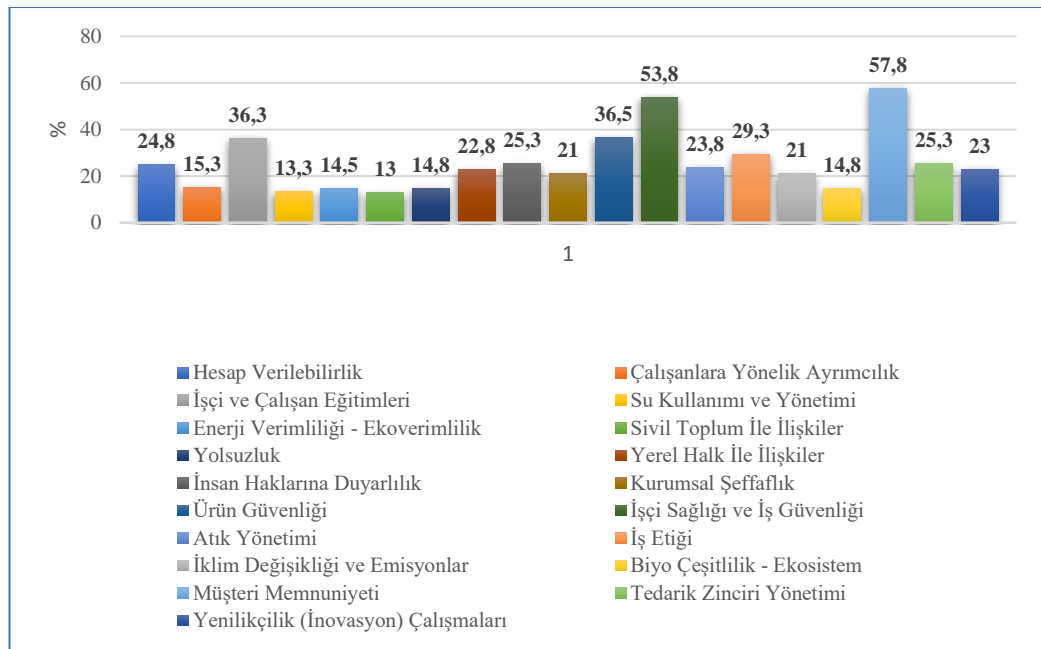
Tablo 3.33 ve Grafik 3.12 de yer aldığı üzere işletmelerin %57,8'i Müşteri Memnuniyeti politikasına, %53,8'lik kısmı İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği politikasına, %36,5'i Ürün Güvenliği ve %36,3 ise İşçi ve Çalışan Eğitimleri politikasına sahip olduklarını belirtmiştir. Diğer taraftan Su Kullanımı ve Yönetimi Enerji Verimliliği, Sivil Toplum ile İlişkiler, Yolsuzluk veya Biyo Çeşitlilik politikalarına sahip olduğunu belirtilen işletmelerin oranı %15'in altındadır.

Tablo 3.33. İşletmelerde Var Olan Şirket Politikalarının Frekans Dağılımı*

Şirket Politikası	Frekans	Yüzde
Hesap Verilebilirlik	99	24,8
Çalışanlara Yönelik Ayrımcılık	61	15,3
İşçi ve Çalışan Eğitimleri	145	36,3
Su Kullanımı ve Yönetimi	53	13,3
Enerji Verimliliği – Ekoverimlilik	58	14,5
Sivil Toplum ile İlişkiler	52	13,0
Yolsuzluk	59	14,8
Yerel Halk ile İlişkiler	91	22,8
İnsan Haklarına Duyarlılık	101	25,3
Kurumsal Şeffaflık	84	21,0
Ürün Güvenliği	146	36,5
İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği	215	53,8
Atık Yönetimi	95	23,8
İş Etiği	117	29,3
İklim Değişikliği ve Emisyonlar	84	21,0
Müşteri Memnuniyeti	59	14,8
Biyo Çeşitlilik – Ekosistem	231	57,8
Tedarik Zinciri Yönetimi	101	25,3
Yenilikçilik (İnovasyon) Çalışmaları	92	23,0

*Bir işletmenin birden fazla politikası olabilmektedir.

Grafik 3. 12. İşletmelerde Var Olan Şirket Politikalarının Yüzdesel Dağılımı*

3.11.2 İşletmelerin Sürdürülebilirlik Alanındaki Yaklaşımları ve Mevcut Uygulamalarına Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

Bu bölümde işletmelerin sürdürülebilirliğe yükledikleri anlam, işletmeleri sürdürülebilirlik uygulamalarına teşvik eden nedenler, çevre yönetim araçlarının kullanımı ve sosyal yönetim araçlarının kullanımı konularındaki mevcut tutumlarını ve uygulamalarını tespit etmeye yönelik analizler yapılarak sonuçlar tablo ve grafikler yardımı ile paylaşılmıştır.

3.11.2.1 Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam

Tablo 3.34'te işletmelerin sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili algılarını tespit etmeye yönelik olarak yöneltilen ifadelere verdikleri yanıtların yüzdeler dağılımları yer almaktadır. Veriler incelendiğinde “Tüm işletmeler çevrenin korunmasından sorumlu olmalıdır” önermesine verilen katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum yanıtlarının toplamının %96'ya ulaştığı böylelikle önermenin en yüksek olumlu yanıtı aldığı görülmektedir. Bununla birlikte diğer önermelere ilişkin yapılan benzer hesaplamaların sonucuna göre tüm önermelere katılma oranı %89'un üzerindedir.

Tablo 3.34. Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlamın Değerlendirilmesine Yönelik İfadelerin Frekansı ve Yüzdesel Dağılımı

İfadeler	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
Sürdürülebilirlik, işletmemizin iş yapış tarzı ile ilgili bir konudur	101	25,3	274	68,5	9	2,3	14	3,5	2	0,5
Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmalar işletmemiz tarafından takip edilir	64	16,0	307	76,8	10	2,5	17	4,3	2	0,5
Sürdürülebilirlik konusu işletmelerin ana faaliyetleri için giderek daha önemli hale gelmiştir.	129	32,3	230	57,5	29	7,3	8	2,0	4	1,0
Sürdürülebilir işletmeler ekonomik faaliyetlere ek olarak çevresel ve sosyal meselelerle de ilgilenirler	65	16,3	293	73,3	21	5,3	20	5,0	1	0,3
Tüm işletmeler toplumdaki sorumludur	64	16,0	310	77,5	10	2,5	16	4,0	0	0,0
Tüm işletmeler çevrenin korunmasından sorumlu olmalıdır	66	16,5	318	79,5	9	2,3	6	1,5	1	0,3

3.11.2.2 Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenler

Tablo 3.35 incelendiğinde işletmeleri sürdürülebilirlik uygulamalarına teşvik eden nedenlere ilişkin verilen cevaplar “etkilidir” ve “kesinlikle etkilidir” yanıtları toplandığında en etkili beş itici güç arasında “İtibar”ın %96,6’lık olumlu yanıt ile birinci sırada yer aldığı, diğer itici güçlerin ise %91,1 ile “Maliyet azalışı”, %90,6 ile “Müşteri beklentileri”, %89,8 ile “Rekabet” ve %89,3 ile “Yasal düzenleme” olduğu görülmektedir. Hemen hemen geriye kalan tüm ifadelerin olumlu puanlarının

oranı %80'nin üzerinde kalırken “Kamuoyu Baskısı” %71,8 ile en az etkili itici güç olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 3.35. Sürdürülebilirlik Uygulamasına Teşvik eden Nedenlerin Frekansı ve Yüzdesel Dağılımı

İfadeler	Çok Etkili		Etkili		Kısmen Etkili		Etkili Değil		Hiç Etkili Değil	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
İtibar	91	22,8	295	73,8	9	2,3	5	1,3	0	0,0
Maliyet azalışı	73	18,3	291	72,8	18	4,5	18	4,5	0	0,0
Uygun finansman ve teşvikler	101	25,3	236	59,0	50	12,5	13	3,3	0	0,0
Yasal düzenleme	101	25,3	256	64,0	35	8,8	8	2,0	0	0,0
Reklam/Halkla ilişkiler	79	19,8	267	66,8	32	8,0	18	4,5	4	1,0
Yatırımcı istekleri	84	21,0	236	59,0	51	12,8	28	7,0	1	0,3
Rekabet	78	19,5	281	70,3	25	6,3	14	3,5	2	0,5
Etik nedenler	82	20,5	263	65,8	34	8,5	20	5,0	1	0,3
Kamuoyu baskısı	69	17,3	218	54,5	59	14,8	52	13,0	2	0,5
Müşteri beklentileri	85	21,3	277	69,3	20	5,0	16	4,0	2	0,5
Medya	66	16,5	256	64,0	33	8,3	40	10,0	5	1,3
Sivil toplum kuruluşları	49	12,3	273	68,3	33	8,3	44	11,0	1	0,3

3.11.2.3 Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı

Ankete katılan işletmelerin çevre yönetim araçlarını uygulamalarına yönelik verdikleri yanıtlar dikkate alınarak oluşturulan Tablo 3.36 'da yer aldığı üzere “Gerekli yasal mevzuata uygun bir şekilde faaliyetleri sürdürme” ifadesine verilen “Uygulanıyor” ve “Çok etkili uygulanıyor” yanıtlarının toplamı %85,5 ile en yüksek uygulanma oranına sahip olmuştur. Bu ifadeyi %80,5 ile “Ürün ve hizmetlerinin çevresel etkileri ile ilgili yerel halk, tedarikçiler ve müşterilere karşı açık ve doğru bir bilgi kaynağı olma” ve %80,1 ile “Yeni ürün ve hizmet geliştirme sırasında çevresel etkileri göz önüne alma (temiz teknolojiye yatırım)” ifadesi izlemiştir. EMAS belgesi ve ISO 14001 ise en düşük uygulanma oranlarına sahiptir.

Tablo 3.36. Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımına İlişkin Frekans Dağılım ve Yüzdesi

İfadeler	Çok Etkili		Etkili		Kısmen Etkili		Etkili Değil		Hiç Etkili Değil	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
EMAS belgesi sahipliği	4	1,0	71	17,8	69	17,3	203	50,8	53	13,3
ISO 14001 belgesi sahipliği	10	2,5	94	23,5	56	14,0	183	45,8	57	14,3
Çevresel etkileri azaltma için enerji tasarrufu (daha az su, elektrik ve yakıt kullanımı) sağlamaya yönelik yürütülen çalışmalar	37	9,3	242	60,5	60	15,0	51	12,8	10	2,5
Atık azaltımı ve geri dönüşüm faaliyetlerini önemseme	50	12,5	269	67,3	37	9,3	36	9,0	8	2,0
Doğal çevrenin korunması yönünde çalışmalar yürütme	31	7,8	271	67,8	47	11,8	42	10,5	9	2,3
Çevre dostu tedarikçilerin araştırılması yönünde çalışmalar yürütme	70	17,5	208	52,0	55	13,8	56	14,0	11	2,8
Gerekli yasal mevzuata uygun bir şekilde faaliyetleri sürdürme	58	14,5	284	71,0	33	8,3	17	4,3	8	2,0
Yeni ürün ve hizmet geliştirme sırasında çevresel etkileri göz önüne alma (temiz teknolojiye yatırım)	45	11,3	275	68,8	39	9,8	31	7,8	10	2,5
Ürün ve hizmetlerinin çevresel etkileri ile ilgili yerel halk, tedarikçiler ve müşterilere karşı açık ve doğru bir bilgi kaynağı olma	36	9,0	286	71,5	44	11,0	25	6,3	9	2,3
Üretim gerçekleştikten sonra kirlilikle mücadele (end of pipe) yolunu benimseme	20	5,0	288	72,0	41	10,3	39	9,8	12	3,0

3.11.2.4 Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı

İşletmelerin sosyal yönetim araçlarına yönelik uygulamaları Tablo 3.37’de ölçeğin tamamına ilişkin elde edilen frekans ve yüzdeler incelendiğinde sosyal yönetim araçlarında (“uygulanıyor” ve “çok etkin uygulanıyor” yanıtlarının oranları toplamı dikkate alındığında) en üst sırada %83,1 ile “Çalışanların sağlık ve güvenliğini sağlamak için çalışma koşullarının geliştirilmesini sağlama” yer alırken “Çalışanları ile periyodik olarak toplantı yapma” %80,8 ile ikinci sırada “Yerel tedarikçilerden satın almayı destekleme ise %80 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 3.37. Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımına İlişkin Frekans Dağılım ve Yüzdesi

İfadeler	Çok Etkili		Etkili		Kısmen Etkili		Etkili Değil		Hiç Etkili Değil	
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
OHSAS 18001 belgesi sahipliği	9	2,3	57	14,3	61	15,3	211	52,8	62	15,5
SA8000 belgesi sahipliği	5	1,3	42	10,5	70	17,5	225	56,3	58	14,5
AA1000 belgesi sahipliği	8	2,0	49	12,3	80	20,0	207	51,8	56	14,0
Çalışanlarımızın yerel toplumsal faaliyetlere katılmasını destekleme	33	8,3	258	64,5	53	13,3	43	10,8	13	3,3
Yerel toplumsal faaliyetler ve projelere düzenli finansal destek verme	53	13,3	211	52,8	52	13,0	73	18,3	11	2,8
Çalışanların sağlık ve güvenliğini sağlamak için çalışma koşullarının geliştirilmesini sağlama	51	12,8	281	70,3	46	11,5	17	4,3	5	1,3
Çalışanlarımızın iyi bir iş yaşam dengesi sağlayabilmeleri için esnek çalışma saatleri, evden çalışmaya izin verme gibi uygulamaları destekleme	41	10,3	234	58,5	51	12,8	63	15,8	11	2,8
İşe alım sırasında ve sonrasında ayrımcılığın tüm şekillerine karşı önlem alma	57	14,3	259	64,8	55	13,8	22	5,5	7	1,8
Çalışanların kararlara katılımını sağlayabilmek için öneri sistemini destekleme	47	11,8	272	68,0	56	14,0	17	4,3	8	2,0
Çalışanları ile periyodik olarak toplantı yapma	41	10,3	282	70,5	52	13,0	19	4,8	6	1,5
Yerel halktan insanlara eğitim fırsatları sunma	37	9,3	236	59,0	57	14,3	59	14,8	11	2,8
Tartışmalı, hassas veya işletme menfaatine aykırı konularda yerel halkla açık bir diyaloga sahip olma	34	8,5	236	59,0	50	12,5	65	16,3	15	3,8
Yerel tedarikçilerden satın almayı destekleme	24	6,0	296	74,0	44	11,0	29	7,3	7	1,8

3.11.3 Sürdürülebilirlik Alanındaki Yaklaşım ve Uygulamaların İşletmelerin Özelliklerine Göre İncelenmesi

Bu bölümde, işletmelerin sürdürülebilirlik alanındaki tutumları ile işletme özellikleri arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik hazırlanmış olan hipotezler test edilecektir.

İstatistiksel analizler IBM SPSS versiyon 24.0 paket programı ile yapılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirilmiş ve normal dağılıma uygun olmadığı tespit edildiği için non-parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir. Sürekli değişkenlere ait gruplar arası karşılaştırmalarda iki grup karşılaştırmasında Mann Whitney U, üç ve daha fazla grup karşılaştırmalarında Kruskal Wallis testi kullanılmıştır Üç ve daha fazla grup karşılaştırmalarında istatistiksel anlamlı fark bulunduğu farkın hangi grup veya gruplardan kaynaklandığını saptamak için Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U testi kullanılmış ve istatistiksel önemlilik için $p < 0,05$ değeri kabul edilmiştir.

3.11.3.1 Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlamın İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Araştırmanın bu bölümünde işletmelerin sürdürülebilirliğe yükledikleri anlamın işletmelerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği araştırılacaktır. Tablo 3.21’de yer alan korelasyon matrisi dikkate alınarak aşağıda yer alan 4 adet hipotez oluşturulmuştur.

- H₀-1: Sürdürülebilirliğe yüklenen anlam işletmelerin sahiplik yapısına göre anlamlı farklılık göstermez.
- H₀-2: Sürdürülebilirliğe yüklenen anlam işletmelerin çalışan sayısına göre anlamlı farklılık göstermez.
- H₀-3: Sürdürülebilirliğe yüklenen anlam işletmelerin operasyonel niteliğine göre anlamlı farklılık göstermez.
- H₀-4: Sürdürülebilirliğe yüklenen anlam işletmelerin en az bir kurumdan eğitim almış olmasına göre anlamlı farklılık göstermez.

Yukarıda yer alan her bir hipotez için elde edilen analiz sonuçları Tabloda 3.38’de yer almaktadır. Tabloda yer alan veriler incelendiğinde bulgular aşağıdaki gibidir.

- H₀-1: Sahiplik yapısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,01$). Bulunan farkın nedeni yerli işletmelere ait puanın diğer iki gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p<0,05$). Buna göre H₀-1 hipotezi reddedilir ve yerli yabancı sahipliği ve tamamen yabancı sahipliği olan işletmelerin yerli işletmelere oranla sürdürülebilirlik kavramına daha olumlu yaklaştığı söylenebilir.
- H₀-2: Çalışan sayısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,01$). Bulunan farkın nedeni 0-9 ve 10-49 çalışanı olan grupların, 50-249 ve 250 ve üzeri çalışanı olan gruplardan istatistiksel olarak anlamlı düşük puanlara sahip olmalarıdır ($p<0,05$). Buna göre H₀-2 hipotezi reddedilir ve çalışan sayısı 50-249 ve 250 ve üzeri olan işletmelerin ,49 ve altı çalışan sayısı olan işletmelere oranla sürdürülebilirlik kavramına daha olumlu yaklaştığı söylenebilir.
- H₀-3: Operasyonel niteliğine göre karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p=0,076$). Buna göre H₀-3 hipotezi kabul edilir.
- H₀-4: Eğitim alma durumuna göre karşılaştırmada eğitim alan grubun puanı almayan gruptan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur ($p<0,01$). Buna göre H₀-4 hipotezi reddedilir. Eğitim alan işletmelerin almamış olanlara oranla sürdürülebilirlik kavramına daha olumlu yaklaştığı söylenebilir.

Tablo 3.38. Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Farklılaşması

	N	Ort. Rank	Ki Kare	SD	P	Fark
Sahiplik Yapısı			38,167	2	0,000	
Yerli İşletme	268	176,07				
Yerli-Yabancı ortaklığı	46	251,88				2 > 1
Tamamen Yabancı Sahipliği	86	249,15				3 > 1
Çalışan Sayısı			67,644	3	0,000	
0-9	113	146,28				1 < 3
10-49	92	142,35				2 < 4
50-249	146	220,21				3 > 2
250 ve üzeri	49	256,74				4 > 1
Operasyonel Niteliği			5,157	2	0,076	
Ulusal	277	192,06				
Uluslararası	108	218,29				
Çok uluslu	15	228,30				
	N	Ort. Rank	Mann Whitney	Z	P	Fark
Eğitim Alma Durumu			10898,500	-6,507	0,000	
Evet	266	226,53				1 > 2
Hayır	134	148,83				

3.11.3.2 Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenlerin İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Bu bölümünde işletmeleri sürdürülebilirlik uygulamalarına teşvik eden nedenlerin işletmelerin özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği faktör bazında araştırılacaktır.

- **Paydaş Algısının Yönetimi Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması**

Paydaş Algısının Yönetimi Faktörünün işletmelerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmaya yönelik olarak Tablo 3.21’de yer alan korelasyon matrisi dikkate alınarak aşağıda yer alan 5 adet hipotez oluşturulmuştur.

- H₀-5 Paydaş Algısının Yönetimi faktörü işletmelerin sahiplik yapısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-6: Paydaş Algısının Yönetimi faktörü işletmelerin faaliyet gösterdiği sektöre göre anlamlı farklılık göstermez

- H₀-7: Paydaş Algısının Yönetimi faktörü işletmelerin çalışan sayısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-8: Paydaş Algısının Yönetimi faktörü işletmelerin operasyonel niteliğine göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-9: Paydaş Algısının Yönetimi faktörü işletmelerin en az bir kurumdan eğitim almış olmasına göre anlamlı farklılık göstermez

Yukarıda yer alan her bir hipotez için elde edilen analiz sonuçları Tablo 3.39'da yer almaktadır. Tabloda yer alan veriler incelendiğinde bulgular aşağıdaki gibidir

- H₀-5: Sahiplik yapısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0,01$). Bulunan farkın nedeni yerli işletmelere ait puanın diğer iki gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-5 hipotezi reddedilir ve Paydaş Algısının Yönetimi faktörünün yerli yabancı sahipliği ve tamamen yabancı sahipliği olan işletmeler üzerindeki etkisinin yerli işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.
- H₀-6: Sektöre göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p = 0,062$). Buna göre H₀-6 hipotezi kabul edilir.
- H₀-7: Çalışan sayısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0,01$). Bulunan farkın nedeni 0-9 ve 10-49 çalışanı olan grupların, 50-249 ve 250 ve üzeri çalışanı olan gruplardan istatistiksel olarak anlamlı düşük puanlara sahip olmalarıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-7 hipotezi reddedilir ve Paydaş Algısının Yönetimi faktörünün 50-249 ve 250 ve üzeri çalışana sahip işletmeler üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.
- H₀-8: Operasyonel niteliğine göre karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p = 0,021$). Bulunan farkın nedeni ulusal işletmelere ait puanın uluslararası gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-8 hipotezi reddedilir ve Paydaş Algısının Yönetimi faktörünün uluslararası işletmeler üzerindeki etkisinin ulusal faaliyet gösteren işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.

- H₀-9: Eğitim alma durumuna göre karşılaştırmada eğitim alan grubun puanı almayan gruptan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur (p<0,01). Buna göre H₀-9 hipotezi reddedilir ve Paydaş Algısının Yönetimi faktörünün eğitim almış olan işletmeler üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3.39. Paydaş Algısının Yönetimi Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

	N	Ort. Rank	Ki Kare	SD	P	Fark
Sahiplik Yapısı			28,070	2	0,000	
Yerli İşletme	268	179,35				
Yerli-Yabancı ortaklığı	46	239,97				2 > 1
Tamamen Yabancı Sahipliği	86	245,31				3 > 1
Çalışan Sayısı			45,606	3	0,000	
0-9	113	170,68				
10-49	92	156,05				2 < 3
50-249	146	245,23				3 > 1
250 ve üzeri	49	219,44				4 > 2
Operasyonel Niteliği			7,704	2	0,021	
Ulusal	277	190,18				
Uluslararası	108	221,64				2 > 1
Çok uluslu	15	238,97				
Sektör			10,505	5	0,062	
Sanayi	59	169,89				
İnşaat	48	187,03				
Toptan ve Perakende Ticaret	124	203,77				
Ulaştırma ve Depolama	45	240,06				
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	21	203,79				
Diğer	103	202,43				
	N	Ort. Rank	Mann Whitney	Z	P	Fark
Eğitim Alma Durumu			12329,00	-5,108	0,000	
Evet	266	221,15				1 > 2
Hayır	134	159,51				

- **Zorlayıcı Etkenlere Uyum Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması**

Bu bölümünde işletmeleri Zorlayıcı Etkenlere Uyum Faktörünün işletmelerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmaya yönelik olarak Tablo 3.21’de yer alan korelasyon matrisi dikkate alınarak aşağıda yer alan 5 adet hipotez oluşturulmuştur.

- H₀-10 Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörü işletmelerin sahiplik yapısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-11: Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörü işletmelerin faaliyet gösterdiği sektöre göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-12: Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörü işletmelerin çalışan sayısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-13: Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörü işletmelerin operasyonel niteliğine göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-14: Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörü işletmelerin en az bir kurumdan eğitim almış olmasına göre anlamlı farklılık göstermez

Yukarıda yer alan her bir hipotez için elde edilen analiz sonuçları Tablo 3.40'ta yer almaktadır. Tabloda yer alan veriler incelendiğinde bulgular aşağıdaki gibidir:

- H₀-10: Sahiplik yapısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0,01$). Bulunan farkın nedeni yerli işletmelere ait puanın diğer iki gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-10 hipotezi reddedilir ve Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörünün yerli yabancı sahipliği ve tamamen yabancı sahipliği olan işletmeler üzerindeki etkisinin yerli işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.
- H₀-11: Sektöre göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p = 0,086$). Buna göre H₀-11 hipotezi kabul edilir.
- H₀-12: Çalışan sayısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0,01$). Bulunan farkın nedeni 0-9 ve 10-49 çalışanı olan grupların, 50-249 ve 250 ve üzeri çalışanı olan gruplardan istatistiksel olarak anlamlı düşük puanlara sahip olmalarıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-12 hipotezi reddedilir ve Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörünün çalışan sayısı 50-249 ve 250 ve üzeri olan işletmelerde, 49 ve altı çalışan sayısı olan işletmelere oranla daha olumlu etkisi olduğu söylenebilir.
- H₀-13: Operasyonel niteliğine göre karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p = 0,007$). Bulunan farkın

nedeni ulusal işletmelere ait puanın uluslararası gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p < 0,05$). Buna göre H_0-13 hipotezi reddedilir ve Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörünün uluslararası işletmeler üzerindeki etkisinin ulusal faaliyet gösteren işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.

- H_0-14 : Eğitim alma durumuna göre karşılaştırmada eğitim alan grubun puanı almayan gruptan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur ($p < 0,01$). Buna göre H_0-14 hipotezi reddedilir ve Zorlayıcı Etkenlere Uyum faktörünün eğitim almış olan işletmeler üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3.40. Zorlayıcı Etkenlere Uyum Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

	N	Ort. Rank	Ki Kare	SD	P	Fark
Sahiplik Yapısı			22,577	2	0,000	
Yerli İşletme	268	181,75				
Yerli-Yabancı ortaklığı	46	230,04				2 > 1
Tamamen Yabancı Sahipliği	86	243,13				3 > 1
Çalışan Sayısı			36,185	3	0,000	
0-9	113	160,01				1 < 3
10-49	92	177,30				2 < 4
50-249	146	234,41				3 > 2
250 ve üzeri	49	236,41				4 > 1
Operasyonel Niteliği			10,067	2	0,007	
Ulusal	277	190,82				
Uluslararası	108	215,14				2 > 1
Çok uluslu	15	273,77				
Sektör			9,650	5	0,086	
Sanayi	59	180,71				
İnşaat	48	214,65				
Toptan ve Perakende Ticaret	124	195,39				
Ulaştırma ve Depolama	45	239,61				
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	21	170,07				
Diğer	103	200,51				
	N	Ort. Rank	Mann Whitney	Z	P	Fark
Eğitim Alma Durumu			12306,00	-5,150	0,000	
Evet	266	221,24				1 > 2
Hayır	134	159,34				

3.11.3.3 Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımının İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Bu bölümünde işletmelerin çevre yönetim araçları kullanımının işletmelerin özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği faktör bazında araştırılacaktır.

- **Çevreye Duyarlı Faaliyetler Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması**

Çevreye Duyarlı Faaliyetler Faktörünün işletmelerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmaya yönelik olarak Tablo 3.21’de yer alan korelasyon matrisi dikkate alınarak aşağıda yer alan 5 adet hipotez oluşturulmuştur.

- H₀-15: Çevreye duyarlı faaliyetler faktörü işletmelerin faaliyet gösterdiği sektöre göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-16: Çevreye duyarlı faaliyetler faktörü işletmelerin faaliyet yılına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-17: Çevreye duyarlı faaliyetler faktörü işletmelerin çalışan sayısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-18: Çevreye duyarlı faaliyetler faktörü işletmelerin operasyonel niteliğine göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-19: Çevreye duyarlı faaliyetler faktörü işletmelerin en az bir kurumdan eğitim almış olmasına göre anlamlı farklılık göstermez

Yukarıda yer alan her bir hipotez için elde edilen analiz sonuçları Tablo 3.41’de yer almaktadır. Tabloda yer alan veriler incelendiğinde bulgular aşağıdaki gibidir:

- H₀-15: İşletmelerin faaliyet gösterdiği sektöre göre karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (p=0,001). Bulunan farkın nedeni ulaştırma ve depolama sektörünün diğer 3 gruptan istatistiksel olarak yüksek olmasıdır. (p<0,05). Buna göre H₀-15 hipotezi reddedilir ve Çevreye Duyarlı Faaliyetler faktörünün uluslararası işletmeler üzerindeki etkisinin ulusal faaliyet gösteren işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.

- H₀-16: Faaliyet yılına göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p=0,034$). Bulunan farkın nedeni 21 yıl üzeri ve 16-20 yıl faaliyet gösteren işletmelere ait puanların gösteren diğer işletmelerden istatistiksel olarak anlamlı yüksek olmasıdır ($p<0,05$). Buna göre H₀-16 hipotezi reddedilir ve Çevreye Duyarlı Faaliyetler faktörünün etkisinin 21 yıl üzeri ve 16-20 yıl faaliyet gösteren işletmelerde, diğer işletmelerden daha yüksek olduğu söylenebilir.
- H₀-17: Çalışan sayısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,01$). Bulunan farkın nedeni 0-9 ve 10-49 çalışanı olan grupların, 50-249 ve 250 ve üzeri çalışanı olan gruplardan istatistiksel olarak anlamlı düşük puanlara sahip olmalarıdır ($p<0,05$). Buna göre H₀-17 hipotezi reddedilir ve Çevreye Duyarlı Faaliyetler faktörünün etkisinin çalışan sayısı 50-249 ve 250 üzeri olan işletmelerde 49 ve altı çalışan sayısı olan işletmelere oranla daha olumlu olduğu söylenebilir.
- H₀-18: Operasyonel niteliğine göre karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p=0,065$). Buna göre H₀-18 hipotezi kabul edilir.
- H₀-19: Eğitim alma durumuna göre karşılaştırmada eğitim alan grubun puanı almayan gruptan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur ($p<0,01$). Buna göre H₀-19 hipotezi reddedilir ve Çevreye Duyarlı Faaliyetler faktörünün eğitim almış olan işletmeler üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3.41. Çevre Duyarlı Faaliyetler Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

	N	Ort. Rank	Ki Kare	SD	P	Fark
Faaliyet Yılı			19,725	4	0,001	
1-5	27	151,44				1 < 4
6-10	67	178,60				2 < 5
11-15	97	178,81				3 < 4
16-20	80	220,52				4 > 2
21 ve üzeri	129	226,04				5 > 1
Çalışan Sayısı			27,492	3	0,000	
0-9	113	164,43				1 < 4
10-49	92	184,55				
50-249	146	221,40				3 > 1
250 ve üzeri	49	251,35				4 > 2
Operasyonel Niteliği			5,456	2	0,065	
Ulusal	277	191,68				
Uluslararası	108	219,08				
Çok uluslu	15	229,67				
Sektör			47,620	5	0,000	
Sanayi	59	166,66				1 < 4
İnşaat	48	210,23				2 > 6
Toptan ve Perakende Ticaret	124	239,72				3 > 6
Ulaştırma ve Depolama	45	249,38				4 > 5
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	21	173,62				5 < 3
Diğer	103	152,26				6 < 4
	N	Ort. Rank	Mann Whitney	Z	P	Fark
Eğitim Alma Durumu			13162,00	-4,308	0,000	
Evet	266	218,02				1 > 2
Hayır	134	165,72				

• **Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması**

Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri faktörünün işletmelerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmaya yönelik olarak Tablo 3.21’de yer alan korelasyon matrisi dikkate alınarak aşağıda yer alan 5 adet hipotez oluşturulmuştur.

- H₀-20 Çevre yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin sahiplik yapısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-21: Çevre yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin faaliyet yılına göre anlamlı farklılık göstermez

- H₀-22: Çevre yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin çalışan sayısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-23: Çevre yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin operasyonel niteliğine göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-24: Çevre yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin en az bir kurumdan eğitim almış olmasına göre anlamlı farklılık göstermez

Yukarıda yer alan her bir hipotez için elde edilen analiz sonuçları Tablo 3.42’de yer almaktadır. Tabloda yer alan veriler incelendiğinde bulgular aşağıdaki gibidir:

- H₀-20: Sahiplik yapısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0,01$). Bulunan farkın nedeni yerli işletmelere ait puanın diğer iki gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-20 hipotezi reddedilir ve Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri faktörünün etkisinin yerli yabancı sahipliği ve tamamen yabancı sahipliği olan işletmeler üzerindeki etkisinin yerli işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.
- H₀-21: Faaliyet yılına göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p = 0,218$). Buna göre H₀-21 hipotezi kabul edilir.
- H₀-22: Çalışan sayısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0,01$). Bulunan farkın nedeni 0-9 çalışanı olan grubun, 50-249 ve 250 ve üzeri çalışanı olan gruplardan istatistiksel olarak anlamlı düşük puanlara sahip olmalarıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-22 hipotezi reddedilir ve çalışan sayısı 50-249 ve 250 üzeri olan işletmelerde Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri faktörünün etkisinin 9 ve altı çalışan sayısı olan işletmelere oranla daha olumlu olduğu söylenebilir.
- H₀-23: Operasyonel niteliğine göre karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p = 0,002$). Bulunan farkın nedeni ulusal işletmelere ait puanın uluslararası ve çok uluslu gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-23 hipotezi reddedilir ve uluslararası ve çok uluslu işletmelerde Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri faktörünün etkisinin ulusal faaliyet gösteren işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.

- H₀-24: Eğitim alma durumuna göre karşılaştırmada eğitim alan grubun puanı almayan gruptan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur (p<0,01). Buna göre H₀-24 hipotezi reddedilir ve Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri faktörünün etkisinin eğitim almış olan işletmeler üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3.42 Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

	N	Ort. Rank	Ki Kare	SD	P	Fark
Sahiplik Yapısı			13,666	2	0,001	
Yerli İşletme	268	186,30				
Yerli-Yabancı ortaklığı	46	220,80				2 > 1
Tamamen Yabancı Sahipliği	86	233,88				3 > 1
Faaliyet Yılı			5,760	4	0,218	
1-5	27	192,28				
6-10	67	177,68				
11-15	97	216,29				
16-20	80	210,33				
21 ve üzeri	129	196,10				
Çalışan Sayısı			22,708	3	0,000	
0-9	113	162,65				
10-49	92	195,30				
50-249	146	225,26				3 > 1
250 ve üzeri	49	223,79				4 > 1
Operasyonel Niteliği			12,868	2	0,002	
Ulusal	277	188,21				
Uluslararası	108	223,07				2 > 1
Çok uluslu	15	164,83				3 > 1
	N	Ort. Rank	Mann Whitney	Z	P	Fark
Eğitim Alma Durumu			14060,00	-3,586	0,000	
Evet	266	214,64				1 > 2
Hayır	134	172,43				

3.11.3.4 Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımının İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Bu bölümünde işletmelerin sosyal yönetim araçları kullanımının işletmelerin özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği faktör bazında araştırılacaktır.

- **İş Süreçlerinde Paydaşları Dikkate Alma Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması**

Tablo 3.21’de yer alan korelasyon matrisi dikkate alındığında Sosyal İmkanlarını İyileştirme Faktörünün işletmelerin demografik özellikleri ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görüldüğü için bu alanda hipotez geliştirilmemiştir.

- **Paydaşları Destekleme Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması**

Paydaşları Destekleme Faktörünün işletmelerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmaya yönelik olarak Tablo 3.21’de yer alan korelasyon matrisi dikkate alınarak aşağıda yer alan 5 adet hipotez oluşturulmuştur.

- H₀-25 Paydaşları Destekleme faktörü işletmelerin sahiplik yapısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-26: Paydaşları Destekleme faktörü işletmelerin faaliyet gösterdiği sektöre göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-27: Paydaşları Destekleme faktörü işletmelerin faaliyet yılına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-28: Paydaşları Destekleme faktörü işletmelerin çalışan sayısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-29: Paydaşları Destekleme faktörü işletmelerin en az bir kurumdan eğitim almış olmasına göre anlamlı farklılık göstermez

Yukarıda yer alan her bir hipotez için elde edilen analiz sonuçları Tabloda 3.43’te almaktadır. Tabloda yer alan veriler incelendiğinde bulgular aşağıdaki gibidir:

- H₀-25: Sahiplik yapısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0,01$). Bulunan farkın nedeni yerli işletmelere ait puanın diğer iki gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p < 0,05$). Buna göre H₀-25 hipotezi reddedilir ve Paydaşları Destekleme faktörünün etkisinin yerli yabancı sahipliği ve tamamen yabancı sahipliği olan işletmeler üzerindeki etkisinin yerli işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.
- H₀-26: İşletmelerin faaliyet gösterdiği sektöre göre karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p = 0,000$).

Bulunan farkın nedeni sanayi sektörünün diğer gruplardan istatistiksel olarak düşük olmasıdır. ($p<0,05$). Buna göre H_0-26 hipotezi reddedilir ve Paydaşları Destekleme faktörünün etkisinin sanayi sektöründe diğer gruplardan daha düşük olduğu söylenebilir.

- H_0-27 : Faaliyet yılına göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p=0,001$). Bulunan farkın nedeni 21 yıl üzeri ve 16-20 yıl faaliyet gösteren işletmelere ait puanların gösteren diğer işletmelerden istatistiksel olarak anlamlı yüksek olmasıdır ($p<0,05$). Buna göre H_0-27 hipotezi reddedilir ve Paydaşları Destekleme faktörünün etkisinin 21 yıl üzeri ve 16-20 yıl faaliyet gösteren işletmelerde, diğer işletmelerden daha yüksek olduğu söylenebilir.
- H_0-28 : Çalışan sayısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,01$). Bulunan farkın nedeni 0-9 ve 10-49 çalışanı olan grubun, 50-249 ve 250 ve üzeri çalışanı olan gruplardan istatistiksel olarak anlamlı düşük puanlara sahip olmalarıdır ($p<0,05$). Buna göre H_0-28 hipotezi reddedilir ve çalışan sayısı 50-249 ve 250 ve üzeri olan işletmelerde Paydaşları Destekleme faktörünün etkisinin 49 ve altı çalışan sayısı olan işletmelere oranla daha olumlu olduğu söylenebilir.
- H_0-29 : Eğitim alma durumuna göre karşılaştırmada eğitim alan grubun puanı almayan gruptan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur ($p<0,01$). Buna göre H_0-29 hipotezi reddedilir ve Paydaşları Destekleme faktörünün etkisinin eğitim almış olan işletmeler üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3.43 Paydaşları Destekleme Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

	N	Ort. Rank	Ki Kare	SD	P	Fark
Sahiplik Yapısı			20,138	2	0,000	
Yerli İşletme	268	182,57				
Yerli-Yabancı ortaklığı	46	244,23				2 > 1
Tamamen Yabancı Sahipliği	86	232,99				3 > 1
Faaliyet Yılı			19,794	4	0,001	
1-5	27	169,57				1 < 4
6-10	67	165,49				2 < 5
11-15	97	182,37				3 < 4
16-20	80	218,68				4 > 2
21 ve üzeri	129	227,52				5 > 1
Çalışan Sayısı			49,761	3	0,000	
0-9	113	151,48				1 < 3
10-49	92	178,29				2 < 4
50-249	146	230,80				3 > 2
250 ve üzeri	49	264,98				4 > 1
Sektör			59,332	5	0,000	
Sanayi	59	126,64				
İnşaat	48	181,26				2 > 1
Toptan ve Perakende Ticaret	124	241,76				3 > 1
Ulaştırma ve Depolama	45	262,68				4 > 1
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	21	179,93				5 > 1
Diğer	103	179,13				6 > 1
	N	Ort. Rank	Mann Whitney	Z	P	Fark
Eğitim Alma Durumu			11317,50	-6,007	0,000	
Evet	266	224,95				1 > 2
Hayır	134	151,96				

• **Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması**

Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri Faktörünün işletmelerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmaya yönelik olarak Tablo 3.21’de yer alan korelasyon matrisi dikkate alınarak aşağıda yer alan 4 adet hipotez oluşturulmuştur.

- H₀-30 Sosyal yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin sahiplik yapısına göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-31: Sosyal yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin çalışan sayısına göre anlamlı farklılık göstermez

- H₀-32: Sosyal yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin operasyonel niteliğine göre anlamlı farklılık göstermez
- H₀-33: Sosyal yönetim sistemi belgeleri faktörü işletmelerin en az bir kurumdan eğitim almış olmasına göre anlamlı farklılık göstermez

Yukarıda yer alan her bir hipotez için elde edilen analiz sonuçları Tablo 3.44'te yer almaktadır. Tabloda yer alan veriler incelendiğinde bulgular aşağıdaki gibidir:

- H₀-30: Sahiplik yapısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,01$). Bulunan farkın nedeni yerli işletmelere ait puanın tamamen yabancı sahipliği grubundan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p<0,05$). Buna göre H₀-30 hipotezi reddedilir ve Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri faktörünün etkisinin tamamen yabancı sahipliği olan işletmeler üzerindeki etkisinin yerli işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.
- H₀-31: Çalışan sayısına göre yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,01$). Bulunan farkın nedeni 0-9 ve 10-49 çalışanı olan grubun, 50-249 çalışanı olan gruplardan istatistiksel olarak anlamlı düşük puanlara sahip olmalarıdır ($p<0,05$). Buna göre H₀-31 hipotezi reddedilir ve çalışan sayısı 50-249 olan işletmelerde Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri faktörünün etkisinin 49 ve altı çalışan sayısı olan işletmelere oranla daha olumlu olduğu söylenebilir.
- H₀-32: Operasyonel niteliğine göre karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p=0,004$). Bulunan farkın nedeni ulusal işletmelere ait puanın uluslararası gruptan istatistiksel olarak anlamlı düşük olmasıdır ($p<0,05$). Buna göre H₀-32 hipotezi reddedilir ve uluslararası işletmelerde Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri faktörünün etkisinin etkisinin ulusal faaliyet gösteren işletmelere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.
- H₀-33: Eğitim alma durumuna göre karşılaştırmada eğitim alan grubun puanı almayan gruptan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur ($p<0,01$). Buna göre H₀-33 hipotezi reddedilir ve Sosyal Yönetim Sistemi

Belgeleri faktörünün etkisinin eğitim almış olan işletmeler üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3.44. Sosyal Yönetim Sistemi Belgeleri Faktörünün İşletmelerin Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

	N	Ort. Rank	Ki Kare	SD	P	Fark
Sahiplik Yapısı			20,066	2	0,000	
Yerli İşletme	268	183,96				
Yerli-Yabancı ortaklığı	46	216,80				
Tamamen Yabancı Sahipliği	86	243,31				3 > 1
Çalışan Sayısı			13,607	3	0,003	
0-9	113	175,63				
10-49	92	190,58				2 < 3
50-249	146	224,65				3 > 1
250 ve üzeri	49	204,52				
Operasyonel Niteliği			11,188	2	0,004	
Ulusal	277	188,31				
Uluslararası	108	226,59				2 > 1
Çok uluslu	15	237,80				
	N	Ort. Rank	Mann Whitney	Z	P	Fark
Eğitim Alma Durumu			13627,50	-4,037	0,000	
Evet	266	216,27				1 > 2
Hayır	134	169,20				

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmadaki temel amaç sürdürülebilirlik ile İslami finans arasındaki ilişkiyi iki yönlü olarak ortaya koymaktır. İlk olarak sürdürülebilirliğin İslami finansın dayandığı temel prensiplere uygunluğu değerlendirilmiş ardından İslami finansın mevcut uygulamaları sürdürülebilirlik açısından incelenmesidir.

Bu bağlamda yapılan çalışmanın sonuçları, İslami finans ilkeleri perspektifinden sürdürülebilirliğin değerlendirilmesi, İslami finansal uygulamaların sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi, katılım bankaları kurumsal müşterilerine yönelik yapılan ampirik araştırma sonuçlarının değerlendirilmesi ve genel değerlendirme olmak üzere dört bölümde ele alınacaktır.

- *İslami Finans İlkeleri Perspektifinden Sürdürülebilirliğin Değerlendirilmesi:*

Çalışmanın bu bölümünde, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin İslami Finans'ın dayandığı temel ilkeler bağlamında uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Çalışma yöntemi olarak ise İslami Finans'ın kaynağını aldığı İslam dininin, ekonomi de dahil hayatın tüm yönlerine uygulanabilecek kapsayıcılıkta olan, aksiyomları (Tevhid, Adalet, Takva, Uhuvvet (Kardeşlik), Hilafet, İhsan) referans alınmıştır. Bu bağlamda ilk olarak ilgili aksiyomların tanımlarına yer verilmiştir. Ardından söz konusu aksiyomların temellerine ve Müslüman toplumlardaki uygulamalarına yönelik yayınlanmış olan, araştırma süresinin imkân verdiği ölçüde erişilebilen, kaynaklardan istifade edilerek sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin İslami prensiplere uygunluğu değerlendirilmiştir.

Yapılan incelemeler kapsamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin İslami finansın dayandığı ilkelerle örtüştüğü görülmüştür. Bu durum sürdürülebilir kalkınma hedeflerini İslami finans için neredeyse bir seçenek olmaktan çok bir zorunluluk durumuna getirmektedir.

Bu bağlamda İslami finans alanında faaliyet gösteren kurumların geliştirdikleri ürünlerde, sundukları hizmetlerde kısacası uçtan uca tüm süreçlerinde söz konusu hedefleri de en az faizsizlik ilkesi kadar zorunlu olarak görmeleri ve çalışma prensiplerine dahil etmeleri gerekmektedir. Bu durum hem "İslami" ilkelere göre

faaliyet gösterme iddiasında olmalarının hem de küresel rekabet sistemi içinde yer alıyor olmalarının bir gereği olarak değerlendirilebilir.

• *İslami Finansal Uygulamaların Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi:*

Çalışmanın bu bölümünde ise İslami finansal uygulamaların sürdürülebilirlik alanındaki mevcut durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışma kapsamında, İslami finansal sisteminin %95,5'lik kısmını oluşturan, İslami bankacılık ve sukuk alanında yürütülen sürdürülebilirlik faaliyetleri dikkate alınmıştır.

İslami bankacılık alanında yapılan araştırma ülkemizde faaliyet gösteren ve katılım bankaları olarak adlandırılan 5 adet İslami banka üzerinden yapılmıştır. Yapılan incelemeler katılım bankalarının sürdürülebilirlik faaliyetlerine ilişkin uluslararası standartlarda sürdürülebilirlik raporu yayınlamadıklarını göstermiştir. Bu nedenle araştırma ilgili katılım bankalarının 2018 yılında yayınlamış oldukları faaliyet raporlarında ekonomik sosyal ve çevresel alanlarda yer verdikleri açıklamalardan yararlanılarak yapılmıştır.

- Yapılan incelemelerde, ekonomik alanda KOBİ'lere destek ve dijital dönüşüm faaliyetlerine katılım bankalarının tamamının raporlarında yer verdiği yenilenebilir enerji ve girişimciliğe destek konularındaki faaliyetlere ise yalnızca %40'nın yer verdiği görülmüştür. Buna karşılık finansman süreçlerinde çevresel ve sosyal risk değerlendirmesine ve tedarik zincirinde sürdürülebilirliğin dikkate alınmasına ilişkin yürütülen faaliyetler hakkında yapılan açıklamalar oldukça sınırlıdır.
- Katılım bankalarının sosyal alanda yürüttükleri faaliyetlerin başında ise müşteri memnuniyeti ve çalışanlara yönelik mesleki eğitimler gelmektedir. En çok yer verilen bir diğer konu ise yardım ve sponsorluk faaliyetleridir. Bununla birlikte, BM sürdürülebilir kalkınma hedeflerine raporlarında yer veren katılım bankası sayısı az da olsa sektörde bu alanda bir farkındalık oluşmaya başladığını göstermesi açısından önemlidir. Rüşvet ve yolsuzlukla mücadele başlığına yalnızca bir katılım bankasının yer vermesi ve paydaş diyaloguna

hiçbir katılım bankasının yer vermiyor olması da diğer önemli bulgular arasındadır.

- Çevresel alanda ise tüm katılım bankalarının yer verdiği ortak bir başlık bulunmamaktadır. En çok yer verilen faaliyet binalarının çevresel etkilerinin azaltılması konusu ise katılım bankalarının %60'ı tarafından raporlarda sunulmuştur. Bu başlık altında Karbon salımı azaltımı, Karbon saydamlık projesi (CDP) uyum hedefi ve BİST sürdürülebilirlik endeksine dahil olma hedefi gibi önemli başlıklara bir katılım bankasının dahi olsa yer vermeye başlamış olması yine sektörde farkındalık oluşturması açısından önemlidir.

İslami finansal uygulamaların %19,5'lik kısmını oluşturan sukuk enstrümanı sürdürülebilirlik açısından incelendiğinde ise yeşil sukuk ve vakıf sukuk kavramları karşımıza çıkmıştır. Yeşil sukuk daha çok mevcut sukukun yenilenebilir enerji gibi çevreye katkı sağlayacak alanlarda kullanımı prensibine dayanırken, vakıf sukuk ise sukukun toplumsal etki alanında kullanılan ve kâr amacı gütmeyen bir versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta Malezya ve Endonezya olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde bu alanda çalışmaların devam ettiği görülmüştür. Bu bağlamda henüz çok yakın bir geçmişe dayanan bu ürünlerin yaygınlaşması İslami finansın hem dayandığı temel ilkelere uyumunun artmasına hem de sürdürülebilir yatırımlardan pay almasına katkı sağlayacaktır.

- *Katılım Bankaları Kurumsal Müşterilerine Yönelik Yapılan Ampirik Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi:*

Yapılan araştırmanın temel amacı katılım bankalarına kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşımları ve mevcut uygulamaları hakkında veri sağlayarak sürdürülebilirlik alanında geliştirecekleri stratejilere katkı sağlamaktır. Bu amaçla 400 adet katılım bankacılığı kurumsal müşterisi ile araştırma yapılmış ve elde edilen sonuçlar analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin sürdürülebilirlik alanındaki uygulamalarına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde sürdürülebilirlik alanında eğitim aldığını beyan eden işletmelerin oranının %66,5 olduğu %33,5'nin ise bu alanda herhangi bir eğitim almadığı görülmüştür. Eğitim alan işletmelerin %60,4'ünün

ticaret odasından, %17,7'sinin ise KOSGEB 'den eğitim aldığı görülmektedir. Tuna'nın KOBİ'lere yönelik yaptığı araştırmada da eğitim alınan en yaygın kuruluşların KOSGEB ve ticaret odası olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında yapılan analizlere göre işletmelerin eğitim almış olmaları ile sürdürülebilirliğe yükledikleri anlam, sürdürülebilirliğe teşvik eden nedenlerin işletmeler üzerindeki etkisi ve işletmelerin çevresel ve sosyal konulardaki uygulamaları arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. (Tablo 3.45)

Bu bağlamda işletmelerin sürdürülebilirlik alanındaki algılarının ve uygulamalarının gelişiminde ticaret odalarının ve KOSGEB'in oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu ve bu kurumların henüz eğitim almamış olan işletmelere de ulaşmaları ve mevcut eğitimlerinin etkinliğini artırmaları durumunda ülkemizde sürdürülebilirlik kültürünün işletmeler tarafından içselleştirilmesinde önemli katkıları olacağı söylenebilir.

İşletmelerin sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşım ve uygulamalarını olumlu yönde etkileyen diğer önemli özellikleri ise işletmelerin sahiplik yapısı, çalışan sayısı ve operasyonel niteliğidir. Tablo 3.45'te görüldüğü üzere sahiplik yapısına göre Yerli -Yabancı Ortaklığı ve tamamen yabancı sahipliği olan işletmelerin, operasyonel niteliğine göre uluslararası (ithalat-ihracat faaliyeti gösteren) işletmelerin ve çalışan sayısına göre ise 50 ve üzeri çalışanı olan işletmelerin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşım ve uygulamalarının diğerlerinden belirgin şekilde daha olumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 3.45. Katılım Bankası Kurumsal Müşterilerinin Sürdürülebilirlik Alanındaki Yaklaşım ve Uygulamalarını Farklılaştıran Özellikleri

Özellik	Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam	Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenler		Çevre Yönetim Araçlarının Kullanımı		Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı		
	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
Sahiplik Yapısı								
Yerli İşletme								
Yerli -Yabancı Ortaklığı	✓	✓	✓		✓		✓	
Tamamen Yabancı Sahipliği	✓	✓	✓		✓		✓	✓
Sektör								
Sanayi								
İnşaat			✓				✓	
Toptan ve Perakende			✓				✓	
Ulaştırma ve Depolama			✓				✓	
Konaklama							✓	
Diğer							✓	
Faaliyet Yılı								
1-5								
6-10								
11-15								
16-20				✓				
21 ve üzeri				✓				
Çalışan Sayısı								
0-9								
10-49								
50-249	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
250 ve üzeri	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Operasyonel Niteliği								
Ulusal								
Uluslararası		✓	✓		✓			✓
Çok uluslu					✓			
Eğitim Alma Durumu								
Hayır								
Evet	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. ✓: Kategorisindeki diğer kriterlere oranla daha yüksek olumlu puana sahip olma durumunu gösterir

Araştırmanın önemli bir bulgusu olarak çalışan sayısı 50 ve altında olan, ulusal faaliyet gösteren yerli işletmelerin sürdürülebilirlik algılarının ve bu alandaki yaklaşım ve uygulamalarının zayıf olduğu görülmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek adına söz konusu niteliklere sahip işletmelerin sürdürülebilirlik alanındaki farkındalığını artırmak ve bu alandaki uygulamalarını kolaylaştırmak için çeşitli adımlar atılması gerekmektedir.

Bu alanda atılacak adımlara yol göstermesi umuduyla araştırmada yer verilen bir diğer önemli konu ise işletmeleri sürdürülebilirliğe teşvik eden nedenlerdir. Araştırmaya katılan işletmelerin %96,6 gibi büyük bir kısmı sürdürülebilirliğe teşvik eden en etkili nedeni “itibar” olarak belirtmiştir. Bunu %91,1 ile “maliyet azalışı”, %89,8 ile “Rekabet” ve %89,3 ile “yasal düzenleme” izlemektedir. Diğer taraftan en az etkili güç ise %71,8 ile “kamuoyu baskısı” olarak belirtilmiştir. Konu ile ilgili yapılan benzer çalışmaların bulguları ise aşağıdaki gibidir:

- İMKB’nin 2011 yılında yaptığı araştırmanın bulguları da benzer nitelikte olup sürdürülebilirliğe teşvik eden en önemli ilk üç faktör “İtibar”, “Yasal Düzenleme” ve “Rekabet” olarak belirlenirken “kamuoyu baskısı” son sıralarda yer almıştır.
- Tuna’nın 2014 yılında KOBİ’lere yönelik yaptığı araştırmada %98,9 ile “itibar”, %98 ile “maliyet azalışı” ve %96 ile “uygun finansman ve teşvikler” ile “yasal düzenleme” işletmelerini sürdürülebilirlik uygulamalarına yönlendiren ilk üç faktör olarak sıralamıştır. Yine benzer şekilde “kamuoyu baskısı” en alt sıralarda yer almıştır.
- Hahn ve Scheermesser’in 2006 yılında Alman firmalarına yönelik yaptığı araştırmada ise sürdürülebilirliğe iten faktörler olarak “ekolojik sorumluluk” ve “sosyal sorumluluk” ve “imaj” yer almış kamuoyu baskısı ise bu araştırmada da en alt sıralarda yer almıştır.

Araştırmaların ortak yönleri dikkate alındığında işletmeleri sürdürülebilirliğe teşvik eden etkili faktörlerin “itibar”, “maliyet azalışı”, “rekabet”, “yasal düzenleme” ve “uygun finansman ve teşvikler” olduğu “kamuoyu baskısı”nın ise en az etkili faktör olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, işletmelerin sürdürülebilirlik alanında en çok önem verdikleri alanlarla ilgili beyanları dikkate alındığında genel olarak işletmeler sürdürülebilirlik kavramını iş yapış tarzları ile ilişkili bulmakta ve topluma ve çevreye karşı sorumlu olduklarını kabul etmektedirler. Ancak işletmelerin söz konusu faaliyetleri uluslararası standartlara göre yürüttüklerini belgeleme noktasında oldukça zayıf oldukları dikkat çekmiştir. Bu durum işletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetlerine ilişkin beyanlarında mevcut durumlarından daha iyimser ifadeler kullanmış olmaları ihtimalini gündeme getirmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin sahip oldukları yazılı politikalar incelendiğinde de benzer durum söz konusudur. “Su Kullanımı ve Yönetimi”, “Enerji Verimliliği”, “Sivil Toplum ile İlişkiler”, “Yolsuzluk” ve “Biyolojik Çeşitlilik” gibi politikalara sahip olma oranı %15 in altında iken işletmelerde en sık rastlanan politikaların yasal veya ekonomik motivasyonlara dayalı olan “Müşteri Memnuniyeti” (%57,8), “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği” (%53,8), “Ürün Güvenliği” (%36,5) ve “İşçi ve Çalışan Eğitimleri” (%36,3) politikalarının olduğu görülmektedir.

Elde edilen bulgular İMKB’nin 2011 yılında yaptığı anketinin bulguları ile karşılaştırıldığında ilk sıralarda benzer şekilde “İş Sağlığı ve İş Güvenliği” (%82), “İşçi ve Çalışan Eğitimleri” (%80) politikalarının yer aldığı “Yolsuzluk” (%45), “Biyolojik Çeşitlilik-Ekosistem” (%25), “Su Kullanımı ve Yönetimi” (%46) ve Enerji Verimliliği” (%49) politikalarının ise diğer politikalara oranla daha alt sıralarda yer aldığı görülmektedir. Ancak İMKB bünyesinde işlem gören şirketlerin “Şeffaflık” (%78) ve “Hesap Verebilirlik” (%79) konularında çok daha hassas oldukları ve her ne kadar ilk sıralarda benzer politikalar yer alsada da İMKB şirketlerinin sahip oldukları yazılı politikaların yüzdesel değerlerinin katılım bankası müşterilerinininkine oranla çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tuna’nın 2014 yılında KOBİ’ler üzerinde yaptığı araştırma bulguları ile karşılaştırıldığında da benzer şekilde “Ürün Güvenliği” (%96,3), “Hesap Verebilirlik” (%90,3), “İş Sağlığı ve İş Güvenliği” (%87,6) ve “Müşteri Memnuniyeti” (%83,4) politikalarının ilk sıralarda yer aldığı; “Yolsuzluk”,

“Biyo -çeşitlilik”, “Su Kullanımı ve Yönetimi” ve “Enerji Verimliliği” konularındaki yazılı politikaların ise sınırlı olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçları katılım bankacılığı açısından ele alındığında reel sektöre olan katkıları ile ön plana çıkan katılım bankalarının özellikle 50 ve altı çalışanı olan mikro ve küçük işletme niteliğindeki yerel müşterilerinin sürdürülebilirlik konusunda oldukça zayıf oldukları görülmektedir. Gelecekte bu müşterileri ile yollarını ayırmak durumunda kalmamak için katılım bankalarının müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki dönüşümlerine katkıda bulunmaları yararlı olacaktır. Bu noktada müşterilerine eğitim imkanları sağlamaları ve sürdürülebilirlik uygulamalarını teşvik edici avantajlar sunmaları önerilebilir.

İstanbul’da faaliyet gösteren işletmeler ile sınırlı kalmış olan bu çalışmaya ait verilerin katılım bankalarının tüm illerde faaliyet gösteren müşterilerini temsil ettiğini söylemek güç olsa da İstanbul gibi sanayileşme konusunda en üst sırada yer alan bir şehirde faaliyet gösteren müşterileri kapsamı itibarı ile kayda değer bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın katılım bankalarına, sürdürülebilirlik alanında faaliyet gösteren araştırmacılara, sivil toplum kuruluşlarına, düzenleyici otoritelere, akademisyenlere ve konu ile ilgilenen tüm kurumlara ve bireylere katkı sağlayacağı umulmaktadır. Bu alanda gelecekte yapılacak araştırmaların ülke geneline yaygınlaştırılması ve tüm sektörleri yüksek oranlarda temsil edecek şekilde yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

- *Genel Değerlendirme ve Öneriler*

İslami finans açısından sürdürülebilirlik konusundaki gelişim alanlarını ortaya koyabilmek adına yapılan bu çalışma kapsamında, öncelikle İslami finansın dayandığı prensipler çerçevesinde sürdürülebilirlik ilkeleri ele alınmış, ardından günümüz İslami finans uygulamaları sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmiştir.

Yapılan incelemeler sürdürülebilirlik prensiplerinin İslami finansın dayandığı temel ilkeler ile örtüştüğünü göstermiştir. Bu bağlamda İslami finansal kurumların söz konusu prensipleri hayata geçirme noktasındaki mevcut durumlarını belirlemeye

yönelik olarak İslami finansı temsilen katılım bankacılığı ve sukuk uygulamaları incelenmiştir.

Katılım bankalarının sürdürülebilirlik faaliyetleri iki farklı açıdan ele alınmıştır. Bir taraftan katılım bankalarının sürdürülebilirlik konusundaki farkındalıkları ve mevcut durumları tespit edilmeye çalışılmış diğer taraftan ise kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki farkındalıkları ve uygulamaları incelenmiştir. Yapılan incelemeler katılım bankalarının sürdürülebilirlik alanındaki faaliyetlerine ilişkin yeterli ölçüde raporlama yapmadıklarını göstermiştir. Bu durum sürdürülebilirlik faaliyetlerinin yetersiz oluşundan kaynaklanıyor olabileceği gibi söz konusu faaliyetlerini raporlamanın önemini henüz kavrayamadıkları için raporlamada yeterinde yer vermiyor olmalarından da kaynaklanabilir. Diğer taraftan, katılım bankaları kurumsal müşterileri üzerinde yapılan araştırma ise bu kurumların sürdürülebilirliği iş yapış şekilleri ile yakından ilgili görmelerine ve itibar yönüyle ele almalarına rağmen uygulamaya geçirme noktasında yetersiz olduklarını göstermiştir. Özellikle 50 ve altı çalışanı olan mikro ve küçük işletme niteliğindeki, ulusal faaliyet gösteren yerli müşterilerinin sürdürülebilirlik konusunda oldukça zayıf oldukları tespit edilmiştir.

Sukuk uygulamalarına yönelik yapılan incelemeler ise bu enstrümanın sürdürülebilirliğe katkı sağlaması için Malezya ve Endonezya başta olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde somut adımlar atılmaya başlandığını göstermiştir. Özellikle yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği gibi çevresel alanlarda kullanılmak üzere çıkarılan yeşil sukuk İslami finansın sürdürülebilir yatırımlardan pay alması noktasında önemli katkılar sağlayacak potansiyele sahiptir.

Bu çerçevede elde edilen tüm bulgular özetlenecek olursa İslami finansın gerek dayandığı temel prensiplere uygun faaliyet gösterebilmek gerekse dünyadaki finansal sistemden daha yüksek pay alabilmek adına sürdürülebilirlik alanında yükselen bu çağrıya kayıtsız kalmaması gerekmektedir. Bu anlamda özellikle İslami finansın en büyük kısmını oluşturan İslami bankaların rolü büyük olacaktır. Bu amaçla söz konusu bankaların bir an önce mevcut durumlarını gözden geçirerek sürdürülebilirlik alanındaki yol haritalarını belirlemeleri yararlı olacaktır. Bu bağlamda ülkemizde

faaliyet gösteren katılım bankalarının sürdürülebilirlik alanındaki gelişimine katkı sağlamak için aşağıdaki aksiyonlar öneri olarak sunulmuştur:

- İlk olarak uçtan uca tüm süreçlerin gözden geçirilerek paydaşların da katılımı ile sürdürülebilirlik alanındaki önceliklerin belirlenmesi ve bu önceliklere uygun sürdürülebilirlik stratejilerinin geliştirilmesi,
- geliştirilen stratejilerin etkin raporlama teknikleri ile kamuoyu ile paylaşılması,
- sürdürülebilirlik alanında yenilikçi ürünler geliştirilmesi veya yeşil sukuk gibi mevcut ürünlerin kullanım imkanlarının değerlendirilmesi ve ülkemizde bu alanda gerekli yasal çerçevenin oluşturularak teşvik edilmesini sağlamak adına devletin ilgili organlarında farkındalık oluşturacak çalışmalara öncülük edilmesi
- müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki risk haritasının çıkarılması
- ve riskli durumdaki müşterilerinin sürdürülebilirlik yolundaki gelişimine ve dönüşümüne katkı sağlayacak eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi önerilmektedir

KAYNAKÇA

- Agriyanto, Ratno: Ratno Agriyanto, "Redefining Objective Of Islamic Banking: Stakeholders Perspective In Indonesia", **Economica Jurnal Ekonomi Islam**, Vol: 6, No: 2, 2015, pp. 77-90
- Alexander, Gorden J. Rogene A. Buchholz: "Corporate Social Responsibility and Stock Market Performance", **Academy of Management Journal**, Vol: 21, No: 3, September 1978, pp. 479-486.
- Alpar, Reha **Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler**, 5. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık, Şubat 2017, s. 245
- Alparslan, Ajar, Mehmet Aygün: "Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Firma Performansı", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 18, Sayı. 1, 2013, ss. 435-448
- Ameer, Rashid, Radiah Othman: "Sustainability Practices and Corporate Financial Performance: A Study Based on the Top Global Corporations", **Journal of Business Ethics**, Vol: 108, No: 1, 2012, pp. 61-79
- Aras, Güler, Aslı Aybars, Ozlem Kutlu: "Managing Corporate Performance: Investigating the Relationship Between Corporate Social Responsibility and Financial Performance in Emerging Markets", **International Journal of Productivity and Performance Management**, Vol: 59, No: 3, 2010, pp. 229-254
- Arsoy, Aylin Poroy, Özer Arabacı, "Corporate Social Responsibility and Financial Performance Relationship: The Case of Turkey", **The**

- Aydem Çiftçioğlu: **Journal of Accounting and Finance**, Vol: 53, January 2012, pp. 159-176
- Aupperle, Kennet E., Archie B. Carroll, John D. Hatfield: “An Empirical Examination of the Relationship Between Corporate Social Responsibility and Profitability”, **Academy of Management Journal**, Vol: 28, No: 2, 1985, pp. 446-463.
- Bansal, Pratima: “Evolving Sustainably: A Longitudinal Study of Corporate Sustainable Development”, **Strategic Management Journal**, Vol:26, pp. 197-218.
- Bartlett, Maurice Stevenson: “Tests of significance in factor analysis”, **British Journal of Psychology - Statistics Section**, 1950, Vol:3, pp. 77–85.
- Bayındır, Servet: **Fıkhi ve İktisadi Açidan İslami Finans: Para ve Sermaye Piyasaları 2**, İstanbul, Süleymaniye Vakfi Yayınları, 2015, s. 21-42.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **81 İl Sanayi Durum Raporu**, Ankara, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayını, Aralık 2013, s. 192.
- Chapra, Muhammad Umer: **İslâm’ın Hedefleri Işığında İslâm Kalkınma Vizyonu**, (Çev. Mustafa Yavuz Çakır ve Adem Esen), İstanbul, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yay., 2013 s. 35.
- Chapra, Muhammad Umer: **İslam İktisadında Ahlak ve Adalet**, (Çev. Ed. Mehmet Saraç), İstanbul, İ.Ü. İSİFAM Yayınları, Yayın No:2, 2018, s. 93.

- Cochran, Philip L.,
Robert A. Wood: "Corporate Social Responsibility and Financial Performance", **Academy of Management Journal**, Vol: 27, No: 1, 1984, p. 42-56.
- Cronbach, Lee
Joseph: "Coefficient Alpha and The Internal Structure of Tests", **Psychometrika**, Vol:16, No.3, 1951, pp. 297-334.
- Dinç, Güney "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 'ne Göre Çevre ve İnsan", **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, Cilt: 143 Sayı: 1, 2008, ss. 1-409.
- Dusuki, Asyraf Wajdi: "Understanding the Objectives of Islamic Banking: A Survey of Stakeholders' Perspectives", **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, Vol: 1, No. 2, 2008, pp. 132-148.
- Dyllick, Thomas,
Kai Hockerts: "Beyond The Business Case", **Business Strategy and the Environment**, Vol: 11, 2002, pp. 130–141.
- Dyllick, Thomas,
Katrin Muff: "Clarifying the Meaning of Sustainable Business: Introducing a Typology From Business-as-Usual to True Business Sustainability", **Organization &Environment**, pp. 1-19.
- Hahn, Tobias,
Mandy Scheermesser: "Approaches to Corporate Sustainability among German Companies", **Corporate Social Responsibility and Environmental Management**, Vol: 13, February 2006, pp. 150-165.

- Hair, Joseph F., Rolph E. Anderson, Ronald L. Tatham, William C. Black: **Multivariate Data Analysis**, 2009
- Hockerts Kai: “What Does Corporate Sustainability Actually Mean from a Business Strategy Point of View?”, **oikos Virtual Campus, Opening Statement**, 28 May 2001 pp. 1-19.
- Marrewijk, Marcel van, Marco Werre: “Multiple Levels of Corporate Sustainability”, **Journal of Business Ethics**, Vol: 44, 2003, pp.107-119.
- Marrewijk, Marcel van: “Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion”, **Journal of Business Ethics**, Vol: 44, No:2, 2003, pp. 95-105.
- Kahf, Monzer: “İslam Ekonomisi: Tanım ve Metodoloji Üzerine”, **İslam Ekonomisi: Tanım ve Metodoloji Üzerine Tartışmalar**, Ed. Sercan, Karadoğan, İstanbul, İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayını, 2014, ss.23-44.
- Kallek, Cengiz: **Sosyal Servet: İslam’da Yönetim Piyasa İlişkisi**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2015, s.39.
- Kaiser, Henry F. : “A Second Generation Little Jiffy”, **Psychometrika**, Vol:35, No.4,1970, pp. 401-415
- Kaiser, Henry F, John Rice: “Little Jiffy, Mark IV”, **Educational and Psychological Measurement**, Vol:34, No.1, pp. 111-117.

- Karadağı, Ali
Muhyiddin: **İslam İktisadına Giriş: Modern Ekonomiyle Mukayeseli Olarak Temellendirilmiş Bir Çalışma**, (Çev. Abdullah Kahraman), İstanbul, İktisat yayınları, Yayın No:21, 2018, ss. 150-154.
- Kavas, Kayhan,
Sibel Sezer: “Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nin Ardından”, **Türk İdare Dergisi**, Cilt: 74, Sayı:437, 2002, ss. 1-26.
- Kaya, Yasemin,
Doğan Bıçkı: “Sürdürülebilirlik Argümanı ve Derin Ekolojik İtiraz”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8 Sayı: 3, 2006, ss. 231-251.
- Keskin, Meltem: “Katılım Bankalarında Kurumsal Sosyal Sorumluluk”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2014, ss 52.-80.
- Kline, Rex B. **Principles and practice of structural equation modeling**, Guilford publications, 2015
- Koç, Ahmet: “Kurumsal Sürdürülebilirlik Davranışının Finansal Performans Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2018, ss. 30-41.
- Lo, Shih-Fang,
Her-Jiun Sheu: “Is Corporate Sustainability a Value-Increasing Strategy for Business?”, **Corporate Governance**, Vol: 15, No: 2, 2007, pp. 345-358.

- Lourenço, Isabel
Costa, et. al: “How Does the Market Value Corporate Sustainability Performance?”. **Journal of Business Ethics**, Vol: 108, No: 4, 2012, pp. 417-428.
- McGuire, Jean B.,
Alison Sundgren,
Thomas Schneeweis: “Corporate Social Responsibility and Firm Financial Performance”, **Academy of Management Journal**, Vol: 31, No: 4, 1988, pp. 854-872.
- Musari, Khairunnisa: “Waqf-Sukuk, Enhancing The Islamic Finance for Economic Sustainability in Higher Education Institutions1 ”**2nd World Islamic University Leaders Summit 2016 (WICULS 2016)**, pp. 1-16.
- Naqvi, Syed Naawab
Haider: **İslam, Ekonomi ve Toplum**,(Çev. Ozan Maraşlı), İstanbul, İktisat Yayınları, Yayın No:18, 2018, s.46.
- Nor, Shifa Mohd,
Mehmet Asutay “Re-Considering CSR and Sustainability Identity of Islamic Banks in Malaysia: An Empirical Analysis”, **Conference on Islamic Economics and Finance**, 2011, pp. 1-17.
- Oubdia, Lahsen,
Abdessamad Raghibi: “SUKUK-WAQF: THE ISLAMIC SOLUTION FOR PUBLIC FINANCE DEFICITS”, **EJIF – European Journal of Islamic Finance**, No: 9, April 2018
- O’Rourke, Dara,
Abraham Ringer: “The Impact of Sustainability Information on Consumer Decision Making”, **Journal of Industrial Ecology**, Vol: 20, No:4, 2016, pp. 1-11.
- Saban, Metin, vd: “Kurumsal Sürdürülebilirlik ile İlgili Raporlama Çerçeveleri ve Sürdürülebilir Raporlamada Muhasebenin Rolü”, **İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2017 ss. 110-111.

- Saraç, Mehmet,
Saime Kavakçı: “İslami Perspektiften Kurumsal Sosyal Sorumluluk”,
Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2016, ss. 107-146.
- Sezgin, Mete,
Abdullah Karaman: “Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlama”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 19,2008, ss. 429- 437.
- Şahin, Musa,
N. Ebrar Kaya: “Valide Sultanların Kurduğu Vakıfların Kadına Yönelik Sosyal Hizmetleri”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:7, Sayı:12, ss. 36-65.
- Şendurur, Utku,
Fatma Temelli: “Türkiye’de Faaliyet Gösteren Geleneksel Bankalar ve Katılım Bankalarının Sürdürülebilirlik Açısından Karşılaştırılması”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 20, Sayı:2, ss. 330-346.
- Tuna, Özlem “Kurumsal Sürdürülebilirlik Yaklaşım ve Uygulamaları: Kobi'lere Yönelik Bir Araştırma”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi S.B.E.), Afyonkarahisar, 2014, ss. 184-191.
- Ulusoy, Ahmet,
Mehmet Ela: “Dünyada Sukukun Vergilendirilmesinde Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye İçin Öneriler”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2018, Cilt: 13, Sayı: 2, ss.185 – 204.
- Walshe, Nicola: ”Exploring and developing student understandings of sustainable development”, *The Curriculum Journal*, Vol: 24 No:2, 2013, pp. 224-249.
- Williams, Sarah,
Anja Schaefer: “Small and Medium Sized Enterprises and Sustainability: Managers’ Values and Engagement with Environmental and Climate Change Issues”, **Business Strategy and the Environment**, Vol: 22, 2013, pp. 173–186.

- Yavuz ,V. Alpagut: “Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2010, ss. 63 – 86.
- Yazıcıoğlu, Yahşi, Samiye Erdoğan **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Detay Yayıncılık, 2004, s. 50.
- Yazıcıoğlu, Yahşi, Samiye Erdoğan **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Detay Yayıncılık, 2007.
- Yu, Jieqiong ”Building a Sustainable Business in Chinese Small and Medium-sized Enterprises (SMEs)”, **Journal of Environmental Assessment Policy and Management**, Vol: 9, No: 1, March 2007, pp. 19-43.
- Zaim, Sabahattin: **İslam Ekonomisinin Temelleri**, (Ed. Adem Esen, Turan Koç, Mustafa Yavuz Çakır),İstanbul, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, Yayın No:6 ss. 68-69
- Zaman, Asad: “İslam Ekonomisini Yeniden Tanımlamak”, **İslam İktisadını Yeniden Düşünmek**, (Ed. Taha Eğri, Oğuz Karasu ve Necmettin Kızılkaya), İstanbul, İGİAD Yayınları,2014, ss. 89-111.
- Zaman, Asad: “İslam Ekonomisini Yeniden Tanımlamak”, **İslam İktisadını Yeniden Düşünmek**, (Ed. Taha Eğri, Oğuz Karasu ve Necmettin Kızılkaya), İstanbul, İGİAD Yayınları,2014, ss. 89-112.
- Zaman, Nazim, Mehmet Asutay: “Divergence Between Aspirations and Realities of Islamic Economics: A Political Economy Approach to Bridging the Divide”, **IJUM Journal of Economics and Management**, Vol: 17, No: 1, 2009, pp. 73-96.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Birleşmiş Milletler Türkiye: <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf/>, (Çevrimiçi), 03.10.2018.
- Borsa İstanbul: Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi, İstanbul, 2014, <https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf> , (Çevrimiçi), 07.09.2018.
- DELOITTE: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/gx-2018-millennial-survey-report.pdf> (Çevrimiçi), 10.01.2019.
- EPA: <https://www.epa.gov/sustainability/learn-about-sustainability#what> (Çevrimiçi), 30.09.2018.
- Garanti: <https://surdurulebilirlik.garanti.com.tr/media/1059/turkish-g4-part-one.pdf>, (Çevrimiçi), 4.11.2018.
- Global Compact Network Turkey: http://www.globalcompactturkiye.org/wpcontent/uploads/2013/03/Brochure_Turkish_Final.pdf, (Çevrimiçi), 20.10.2018.
- Global Compact Network Türkiye: <http://www.globalcompactturkiye.org/global-compact-turkiye/10ilke/> , (Çevrimiçi) 03.11.2018.
- Global Compact Network Türkiye: https://www.unglobalcompact.org/docs/communication_on_progress/translations/COP_Policy_TR.pdf (Çevrimiçi) 04.11.2018.
- Global Islamic Economics Magazine: Shabana M. Hasan, “Contemporary Waqf Development through Sukuk”

- <https://giem.kantakji.com/article/details/ID/533#.WCsdLS2LTIU>, (Çevrimiçi), 20.03.2019.
- GRI: <https://www.globalreporting.org/standards/getting-started-with-the-gri-standards/>, (Çevrimiçi), 03.11.2018.
- GRI: <https://www.globalreporting.org/information/about-gri/Pages/default.aspx>, (Çevrimiçi), 3.11.2018.
- Global Sustainable Investment Allaince: Global Sustainable Investment Review 2016, http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2017/03/GSIR_Review2016.F.pdf#page=4, (Çevrimiçi) 07.09.2018.
- İMKB: “Türk İş Dünyası’nda Sürdürülebilirlik Uygulamaları Değerlendirme Raporu”, https://www.pwc.com.tr/tr/publications/arastirmalar/pdf/pwc_surdurulebilirlik_raporu-2012.pdf (Çevrimiçi), 03.01.2019.
- ISIFAM: http://islamiktisadi.istanbul.edu.tr/?page_id=6386 (Çevrimiçi), 18.03.2019.
- Integrated Reporting (IR): Uluslararası (ER) Çerçevesi <http://integratedreporting.org/wpcontent/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-Turkish.pdf> , (Çevrimiçi), 05.11.2018.
- Kayadibi, Fahri: “İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10104>, (çevrimiçi), 20.03.2019.

- KHAZANAH www.khazanah.com.my/About-Khazanah/Our-Case-Studies/Khazanah-360/Sukuk-Ihsan-Sustainable-and-Responsible-Investme, (Çevrimiçi), 24.03.2018.
- MWWPR: <http://www.mww.com/corpsumers-on-the-rise-growing-market-segment-provides-blueprint-for-brand-bravery/>, (Çevrimiçi), 10.02.2019.
- NIELSEN: <https://www.nielsen.com/ma/en/insights/news/2015/green-generation-millennials-say-sustainability-is-a-shopping-priority.print.html>, (Çevrimiçi), 10.01.2019.
- OECD: OECD Guidelines for Multinational Enterprises 2011 Edition, <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>, (Çevrimiçi), 05.09.2018.
- PRI: <https://www.unpri.org/pri> , (Çevrimiçi), 20.10.2018.
- SUKUK: SRI & Green Sukuk: Challenges & Prospects, <https://www.sukuk.com/wp-content/uploads/2016/02/SRI-and-Green-Sukuk.pdf>, (Çevrimiçi), 14.03.2019.
- Sustainable Development Comission: http://www.sd-commission.org.uk/pages/history_sd.html, (Çevrimiçi) 02.10.2018.
- Sustainable Development Solution Network Turkey: <http://unsdsn.boun.edu.tr/surdurulebilir-kalkinma-hedefleri/>, (Çevrimiçi) 20.10.2018.

- Sustainable Sanitation and Water Management Toolbox https://sswm.info/sites/default/files/reference_attachments/UN%20WCED%201987%20Brundtland%20Report.pdf, (Çevrimiçi), 05.10.2018.
- Sürdürülebilir Kalkınma Türkiye: http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wpcontent/uploads/2016/06/Future_We_Want.pdf, (Çevrimiçi), 22.10.20018.
- TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı: <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/Kyoto.aspx?sflang=tr>, (Çevrimiçi), 04.10.2018.
- The Malaysian Reserve: <https://themalaysianreserve.com/2017/07/28/malaysias-1st-green-sukuk-scs-sri-sukuk-framework/>, (Çevrimiçi), 20,03.2019.
- Townsend, Blaine: “F R O M S R I T O E S G: The Origins of Socially Responsible and Sustainable”, **Bailard Thought Series**, 2017, (Çevrimiçi), Investing <https://www.bailard.com/wp-content/uploads/2017/06/Socially-Responsible-Investing-History-Bailard-White-Paper-FNL.pdf?pdf=SRI-Investing-History-White-Paper>, 10.11.2018.
- Why do Malaysian customers patronise Islamic banks TKBB: <https://www.katilimbancaciligi.com/sukuk-nedir/>, (Çevrimiçi), 18.03.2019.
- Türkiye İş Veren Sendikaları Konfederasyonu : <https://www.tisk.org.tr/wp-content/uploads/2016/04/CSR.pdf>, (Çevrimiçi), 15.07.2018.

- UN: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>,
(Çevrimiçi), 30.09.2018.
- UNESCO: http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF,
(Çevrimiçi) 03.10.2018.
- UN DP Türkiye: <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> (Çevrimiçi) 20.10.2018.
- United Nations
Climate Change: <https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/status-of-ratification>, (Çevrimiçi), 04.10.2018.
- Unilever: “Making Purpose Pay: Inspiring Sustainable Living”,
https://www.unilever.com/Images/making-purpose-pay-inspiring-sustainable-living-170515_tcm244-506419_en.pdf, (Çevrimiçi), 10.02.2019.
- US-SIF: US-SIF 2018,
<https://www.ussif.org/files/US%20SIF%20Trends%20Report%202018%20Release.pdf>,(Çevrimiçi), 25.01.2019.

EKLER

EK-1: ANKET FORMU

KATILIM BANKACILIĞI KURUMSAL MÜŞTERİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ALANINDAKİ EĞİLİM VE UYGULAMALARININ ANALİZİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA ANKETİ

Değerli Katılımcı;

Bu anket, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Fatma ALTUN'un Prof. Dr. Mehmet SARAÇ danışmanlığında sürdürdüğü "Türkiye'de Katılım Bankacılığı Kurumsal Müşterilerinin Sürdürülebilirlik Alanındaki Eğilimleri ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışması kapsamında yapılmaktadır.

Bu çalışma ile Katılım Bankaları kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşımları ve mevcut uygulamaları belirlenmeye çalışılacaktır.

Bu araştırma sadece akademik amaçlı olup hiçbir ticari amacı bulunmamaktadır. Çalışmada kesinlikle hiçbir kurum ve/veya kişi ismi zikredilmeyecek kişisel ve kurumsal bilgiler gizli tutulacaktır.

Cevaplama yaklaşık 10 dakika sürmektedir. Zaman ayırarak araştırmaya yaptığınız katkılar için teşekkür ederiz.

Saygılarımla,

Fatma ALTUN

e-mail: fatma.altun@ogr.iu.edu.tr

ANKET FORMU

1. İşletmeniz sahiplik yapısı açısından aşağıdakilerden hangi kategoride yer alıyor?

- Yerli işletme
 Yerli-yabancı ortaklığı
 Tamamen yabancı sahipliği

2. İşletmeniz hangi sektörde faaliyet göstermektedir?

- Tarım, ormancılık ve balıkçılık   Sanayi
 İnşaat   Toptan ve Perakende Ticaret
 Ulaştırma ve depolama   Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri
 Bilgi ve iletişim   Finans ve sigorta faaliyetleri
 Gayrimenkul faaliyetleri   Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
 İdari ve destek hizmet faaliyetleri   Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik
 Eğitim   İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri
 Diğer.....

3. İşletmeniz yukarıda belirttiğiniz faaliyet alanında kaç yıldır hizmet vermektedir?

- 1-5
 6-10
 11-15
 16-20
 21 ve üzeri

4. İşletmenizde çalışan sayısı aşağıdakilerden hangisidir?

- 0-9
 10-49
 50-249
 250 ve üzeri

5. İşletmenizdeki kadın çalışan sayısı kaçtır?

.....

6. İşletmenizin operasyonel niteliği aşağıdakilerden hangisidir?

- Ulusal   Uluslararası (ithalat-ihracat faaliyeti)   Farklı ülkede yatırım (çokuluslu)

7. İşletmeniz aşağıdaki kalite yönetim belgelerinden hangisine/hangilerine sahiptir?

- ISO 9001:2000 / Diğer KYS   Tehlikeli Kimyasallarla Çalışma Eğitimi
 ISO 14001   ISO 22000 Gıda Güvenliği
 OHSAS 18001   HACCP
 EMAS   ISO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi
 EFQM   AA1000
 SA 8000   Diğer.....

Aşağıdaki sorularda “sürdürülebilirlik” kavramı işletmelerin ekonomik faaliyetlerini yürütürken yenilenebilir kaynaklara yönelmeleri ve üretim faaliyetlerinin çevreye ve topluma olan etkilerinden sorumlu olmaları anlamında kullanılmıştır.

8. Sürdürülebilirlik konusunda aşağıdaki kurumların herhangi birinden eğitim aldınız mı?

- KOSGEB   Sürdürülebilir Kalkınma Derneği
 TÜBİTAK   Danışmanlık şirketleri
 Ticaret Odası   Diğer.....

9. İşletmenizde sürdürülebilirlik faaliyetlerini aşağıdaki departmanlardan hangisi yürütmektedir?

- Üst yönetim   Ar-ge ve teknoloji
 İnsan kaynakları   Üretim
 Muhasebe   Pazarlama
 Diğer.....
 Sürdürülebilirlikle ilgili bir faaliyet yürütülmemektedir.

10. İşletmenizde aşağıdaki konulardan hangileri için bir şirket politikası söz konusudur?

☐ Hesap verebilirlik	☐ Ürün güvenliği
☐ Ayrımcılık (çalışanlara yönelik)	☐ İşçi sağlığı ve iş güvenliği
☐ İşçi ve çalışan eğitimleri	☐ Atık yönetimi
☐ Su kullanımı ve yönetimi	☐ İş etiği
☐ Enerji verimliliği – Ekoverimlilik	☐ İklim değişimi ve emisyonlar
☐ Sivil toplum ile ilişkiler	☐ Biyo Çeşitlilik – Ekosistem
☐ Yolsuzluk	☐ Müşteri memnuniyeti
☐ Yerel halk ile ilişkiler	☐ Tedarik zinciri yönetimi
☐ İnsan haklarına duyarlılık	☐ Yenilikçilik (inovasyon) çalışmaları
☐ Kurumsal Şeffaflık	

Sürdürülebilirliğe Yüklenen Anlam

11. Aşağıdaki ifadelerden işletmeniz için uygun olanını belirtiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
a. Sürdürülebilirlik, işletmemizin iş yapış tarzı ile ilgili bir konudur					
b. Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmalar işletmemiz tarafından takip edilir (diğer işletme uygulamaları, yayınlar vb.)					
c. Sürdürülebilirlik konusu işletmelerin ana faaliyetleri için giderek daha önemli hale gelmiştir					
d. Sürdürülebilir işletmeler ekonomik faaliyetlere ek olarak çevresel ve sosyal meselelerle de ilgilenirler					
e. Tüm işletmeler toplumdaki sorumludur					
f. Tüm işletmeler çevrenin korunmasından sorumlu olmalıdır					

Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Teşvik Eden Nedenler

12. Aşağıdaki itici güçler işletmenizi sürdürülebilirlik uygulamalarına yönlendirmekte ne derece etkilidir?	Çok Etkili	Etkili	Kısmen Etkili	Etkili Değil	Hiç Etkili Değil
İtibar					
Maliyet azalışı					
Uygun finansman ve teşvikler					
Yasal düzenleme					
Reklam/Halkla ilişkiler					
Yatırımcı istekleri					
Rekabet					
Etik nedenler					
Kamuoyu baskısı					
Satışlarda artış					
Yeni iş fırsatları					
Müşteri beklentileri					
Medya					
Sivil toplum kuruluşları					

Cevre Yönetim Araçlarının Kullanımı

13. Ürün, üretim ve diğer uygulamaların neden olduğu çevresel etkileri minimize etmede işletmenizin yürüttüğü faaliyetleri değerlendiriniz.	Çok Etkili	Etkili	Kısmen Etkili	Etkili Değil	Hiç Etkili Değil
a. EMAS belgesi sahipliği					
b. ISO 14001 belgesi sahipliği					
c. Çevresel etkileri azaltma için enerji tasarrufu (daha az su, elektrik ve yakıt kullanımı) sağlamaya yönelik yürütülen çalışmalar					
d. Atık azaltımı ve geri dönüşüm faaliyetlerini önemseme					
e. Doğal çevrenin korunması yönünde çalışmalar yürütme					
f. Çevre dostu tedarikçilerin araştırılması yönünde çalışmalar yürütme					
g. Gerekli yasal mevzuata uygun bir şekilde faaliyetleri sürdürme					
h. Yeni ürün ve hizmet geliştirme sırasında çevresel etkileri göz önüne alma (temiz teknolojiye yatırım)					
i. Ürün ve hizmetlerinin çevresel etkileri ile ilgili yerel halk, tedarikçiler ve müşterilere karşı açık ve doğru bir bilgi kaynağı olma					
j. Üretim gerçekleşikten sonra kirlilikle mücadele (end of pipe) yolunu benimseme					

Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı

14. Sosyal performansı artırma yönündeki faaliyetlerinizi değerlendiriniz.	Çok Etkili	Etkili	Kısmen Etkili	Etkili Değil	Hiç Etkili Değil
a. OHSAS 18001 belgesi sahipliği					
b. SA8000 belgesi sahipliği					
c. AA1000 belgesi sahipliği					
d. Çalışanlarımızın yerel toplumsal faaliyetlere katılmasını destekleme (çalışanlarımızın zaman, uzmanlık ve diğer pratik yardımlarını)					
e. Yerel toplumsal faaliyetler ve projelere düzenli finansal destek verme (gönüllü bağışlar ve sponsorluklar vb.)					
f. Müşteriler, iş ortakları, tedarikçiler ve diğer ilgili taraflara işletme değerlerimizi anlatma (örneğin, satış sunumları, pazarlama materyali veya informal iletişim)					
g. Çalışanların sağlık ve güvenliğini sağlamak için çalışma koşullarının geliştirilmesini sağlama					
h. Çalışanlarımızın iyi bir iş yaşam dengesi sağlayabilmeleri için esnek çalışma saatleri, evden çalışmaya izin verme gibi uygulamaları destekleme					
i. İşe alım sırasında ve sonrasında ayrımcılığın tüm şekillerine karşı önlem alma (kadınlar aleyhinde, etnik gruplar, engelliler vb.)					
j. Çalışanların kararlara katılımını sağlayabilmek için öneri sistemini destekleme					
k. Çalışanları ile periyodik olarak toplantı yapma					
l. Yerel halktan insanlara eğitim fırsatları sunma (mağdur gruplar veya gençlere iş deneyimi ve çıraklık eğitimi vb.)					
m. Tartışmalı, hassas veya işletme menfaatine aykırı konularda yerel halkla açık bir diyaloga sahip olma (işletme dışında atıkların toplanması, araçların yolları ve yürüyüş yollarını kapaması vb.)					
n. Yerel tedarikçilerden satın almayı destekleme					